

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**DEVLET DESTEKLİ YATIRIM PROJELERİNDE YATIRIMCININ
YAPTIĞI HATALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE TRB1
BÖLGESİNDE UYGULAMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Eray Utku ÖZEK

BURSA - 2018

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**DEVLET DESTEKLİ YATIRIM PROJELERİNDE YATIRIMCININ
YAPTIĞI HATALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE TRB1
BÖLGESİNDE UYGULAMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Eray Utku ÖZEK

Danışman:

Prof. Dr. Sait Yüksel KAYGUSUZ

BURSA - 2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

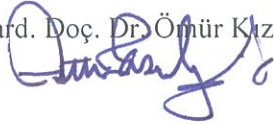
İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı'nda 701314027 numaralı Eray Utku Özek'in hazırladığı "Devlet Destekli Yatırım Projelerinde Yatırımcının Yaptığı Hatalar ve Karşılaşılan Sorunlar ve TRB1 Bölgesinde Uygulama" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 30.03/2018 günü ..10:00-12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının .....Başarılı..... (başarılı/başarısız) olduğuna ....oybirliği..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Sait Y. Kaygusuz

Üye

Yard. Doç. Dr. Ömür Kızılgöl

Üye

Yard. Doç. Dr. Funda Acar Özçelik

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

30.03/2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Devlet Destekli Yatırım Projelerinde Yatırımcının Yaptığı Hatalar Ve Karşılaşılan Sorunlar ve TRB1 Bölgesinde Uygulama” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

30.03.2018

Adı Soyadı:	Eray Utku ÖZEK
Öğrenci No:	701314027
Anabilim Dalı:	İşletme
Programı:	Muhasebe Finansman
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 30.03.2018

Tez Başlığı / Konusu: Devlet Destekli Yatırım Projelerinde Yatırımcının Yaptığı Hatalar Ve Karşılaşılan Sorunlar ve TRB1 Bölgesinde Uygulama

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 135 sayfalık kısmına ilişkin, 15.02.2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça dâhil

2- Alıntılar dâhil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

30.03.2018

Adı Soyadı:	Eray Utku ÖZEK
Öğrenci No:	701314027
Anabilim Dalı:	İşletme
Programı	Muhasebe Finansman
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Sait Yüksel KAYGUSUZ

30.03.2018

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Eray Utku ÖZEK
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İşletme
Bilim Dalı	: Muhasebe Finansman
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XVI + 120
Mezuniyet Tarihi	: ...../...../2018
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Sait Yüksel KAYGUSUZ

DEVLET DESTEKLİ YATIRIM PROJELERİNDE YATIRIMCININ YAPTIĞI HATALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE TRB1 BÖLGESİNDE UYGULAMA

Ülkemizde yatırım teşvik uygulamaları, sanayinin geliştirilmesi amacıyla 1913'te çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkatı'na kadar uzanmaktadır. Günümüzde aynı amaçla imalat sanayii yatırım projelerine birçok destek verilmektedir. Hibe desteği, vergi muafiyetleri, vergi indirimleri, faizsiz krediler, faiz indirimli krediler, yatırım yeri tahsisi, istihdam destekleri gibi birçok unsur yatırımcıları yatırım kararını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak yatırım teşviklerinden yararlanarak yapılan birçok yatırımın kaderi atıl duruma düşmek olmuştur.

Bu durumun nedenlerini tespit etmek amacıyla TRB1 bölgesinde 2012-2017 yılları arasında çeşitli kurumlardan hibe desteği almış veya teşvik belgesiyle yatırım yapmış imalat işletmeleriyle anket yapılmış ve yüz yüze görüşülmüştür.

Birinci bölümde yatırım projeleri ele alınmış, ikinci bölümde devlet desteği veren kurumlar/kuruluşlar ve destek unsurları verilmiştir. Üçüncü bölümde ise katılımcı işletmelerin demografik özellikleri, devlet desteklerine karşı tutumları, yaptıkları hatalar ve karşılaştıkları sorunların yer aldığı araştırma anketinin frekans analizleri yapılmış ve bu konularla ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yatırım, Teşvik, Hibe, Devlet, Destek, Proje, İmalat

ABSTRACT

Name and Surname : Eray Utku ÖZEK
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Business Administration
Branch : Accounting and Finance
Degree Awarded : Master
Page Number : XVI + 120
Degree Date : ...../...../2018
Supervisor (s) : Sait Yüksel KAYGUSUZ Professor of Uludağ University

INVESTORS' MISTAKES AND ENCOUNTERED PROBLEMS IN STATE-SUPPORTED INVESTMENT PROJECTS AND AN APPLICATION IN THE TRB1 REGION

The investment incentive practices in our country extended to the “Temporary Law of Industrial Encouragement” which was issued in 1913 for the purpose of developing the industry. Today, much support is given to manufacturing industry investment projects for the same purpose. Many factors, such as grant support, tax exemption, tax deduction, interest-free credit, interest-discounted credit, investment location support, employment support, etc., are affecting the investment decision positively. However, many investments made by taking advantage of investment incentives have fallen into the idle state.

In order to determine the causes of this situation, a survey and face-to-face interviews were conducted with the manufacturing enterprises that received grant support or investment incentives from various institutions in TRB1 region between 2012-2017.

In the first part investment projects are dealt with, in the second part the institutions/organizations and support elements giving state support are given. In the third part, the frequency analysis of the survey where participant enterprises' demographic characteristics, their attitudes towards state supports, their mistakes and problems they encountered were analyzed and findings related to these topics were included.

Keywords: Investment, Incentive, Grant, State, Support, Project, Manufacturing

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xiii
GRAFİKLER	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

YATIRIM PROJELERİ VE KAVRAMLAR

1.1 YATIRIM VE YATIRIMCI KAVRAMLARI	2
1.2 PROJE VE YATIRIM PROJESİ	3
1.2.1 Proje Süreci	4
1.2.2 Yatırımın Amacı	6
1.3 YATIRIM PROJESİ TÜRLERİ	6
1.3.1 Yenileme (İkame) Yatırımları	7
1.3.2 Genişleme (Tevsi) Yatırımları	7
1.3.3 Ar-Ge Yatırımları	7
1.3.4 Mamul ve Pazarın Geliştirilmesine Yönelik Yatırımlar	8
1.3.5 Zorunlu Yatırımlar	8
1.4 YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASI	9
1.4.1 Proje Fikrinin Belirlenmesi	9
1.4.2 Ön Eleme	10
1.4.3 Ön Yapılabilirlik Çalışması (Ön Fizibilite)	11
1.5 YAPILABİLİRLİK ÇALIŞMASI	12
1.5.1 Ekonomik Analiz	13
1.5.1.1 Sektör Analizi	14
1.5.1.2 Pazar Analizi	15
1.5.1.2.1 Pazarlama anlayışının değişimi	16
1.5.2 Teknik Analiz	17

1.5.2.1	Ürün Özelliklerinin Belirlenmesi.....	17
1.5.2.2	Ürünün Dış Görünümü	18
1.5.2.2.1	Ambalaj	18
1.5.2.3	Üretim Teknolojisinin Belirlenmesi	19
1.5.2.4	Üretim Sürecinin Belirlenmesi	21
1.5.2.5	Kuruluş Yeri Seçimi	21
1.5.2.5.1	Kuruluş yeri seçimine etki eden faktörler	22
1.1.1	Mali Analiz.....	24
1.5.2.6	Sabit Sermaye Yatırım Giderleri	26
1.5.2.7	İşletme Sermayesinin Belirlenmesi	27
1.5.2.8	Kaynak Maliyeti	28
1.6	YATIRIM PROJESİNİN SEÇİMİ	29
1.6.1	Basit Kârlılık (Rantabilite) Oranları	30
1.6.2	Geri Ödeme Süresi Yöntemi	31
1.6.3	Net Bugünkü Değer Yöntemi	31
1.6.4	Net Bugünkü Değer Oranı (Kârlılık İndeksi) Yöntemi	31
1.6.5	İç Kârlılık (İç Verim) Oranı Yöntemi.....	32

2. BÖLÜM

YATIRIMLARA DEVLET DESTEKLERİ (TEŞVİKLERİ)

2.1	DEVLET TEŞVİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	35
2.1.1	Türkiye’de Devlet Desteklerinin Gelişimi	36
2.2	DEVLET DESTEĞİ VEREN KAMU KURULUŞLARI VE BU	
KURUMLARIN YATIRIM TEŞVİK ARAÇLARI.....		42
2.2.1	Ekonomi Bakanlığı Teşvik Sistemi	42
2.2.1.1	Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları.....	46
2.2.1.2	Bölgesel Teşvik Uygulamaları.....	46
2.2.1.3	Stratejik Yatırımlar	50
2.2.1.4	Büyük Ölçekli Yatırımlar	51
2.2.1.5	Öncelikli Yatırımlar	52
2.2.1.6	Teşvik Unsurları	55
2.2.1.6.1	Gümrük Vergisi Muafiyeti	55

2.2.1.6.2 KDV İstisnası ve İadesi.....	55
2.2.1.6.3 Faiz Desteği.....	56
2.2.1.6.4 Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği.....	56
2.2.1.6.5 Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği.....	56
2.2.1.6.6 Gelir Vergisi Stopajı Desteği.....	56
2.2.1.6.7 Vergi İndirimi.....	57
2.2.1.6.8 Yatırım Yeri Tahsisi.....	57
2.2.1.7 Teşvik İstatistikleri.....	57
2.2.1.7.1 Bölgesel Teşvik Uygulamaları.....	57
2.2.1.7.2 Genel Teşvik Uygulamaları.....	60
2.2.1.7.3 Büyük Ölçekli Yatırımlar.....	62
2.2.1.7.4 Stratejik Yatırımlar.....	63
2.2.2 Bölgesel Kalkınma Ajansları Tarafından Verilen Destekler.....	64
2.2.2.1 Mali Destekler.....	67
2.2.3 KOSGEB Destekleri.....	70
2.2.3.1 Girişimcilik Destek Programı.....	71
2.2.3.2 Kredi Faiz Desteği.....	73
2.2.3.3 Genel Destek Programı.....	73
2.2.3.4 KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı.....	73
2.2.3.5 Diğer Destekler.....	74
2.2.4 TÜBİTAK Destekleri.....	74
2.2.4.1 Teknogirişim Sermayesi Desteği (Bireysel Genç Girişim-BİGG).....	75
2.2.4.2 Patent Destek Programı.....	75
2.2.4.3 Sanayi Ar-ge Projeleri Destekleme Programı.....	77
2.2.4.4 Diğer Destekler.....	77
2.2.5 Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK).....	78
2.2.6 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP).....	80
2.2.7 Cazibe Merkezleri Programı.....	81
2.2.7.1 Destek Paketleri ve Unsurları.....	82
2.2.7.1.1 Yatırım ve Üretim Destek Paketi.....	83
2.2.7.2 Cazibe Merkezleri Programı'nda Son Yapılan Değişiklikler (2018).....	85

3. BÖLÜM
DEVLET DESTEKLİ YATIRIM PROJELERİNDE YATIRIMCININ
YAPTIĞI HATALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE TRB1 BÖLGESİNDE
UYGULAMA

3.1	ARAŞTIRMANIN KONUSU	86
3.2	ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve ÖRNEKLEM.....	86
3.3	ARAŞTIRMANIN AMACI	87
3.4	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	87
3.5	ANKET FORMUNUN TANITIMI.....	87
3.6	VERİLERİN ANALİZ YÖNTEMİ VE İSTATİSTİK TEKNİKLERİ....	88
3.7	FREKANS ANALİZLERİ.....	88
3.7.1	Anketi Dolduran Kişinin İşletmedeki Pozisyonu	88
3.7.2	İşletmelerin Yaşı.....	89
3.7.3	İşletmelerin Çalışan Sayıları.....	89
3.7.4	İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranları.....	90
3.7.5	İşletmelerin Hukuki Statüleri.....	91
3.7.6	Yatırım Yerlerine Göre İşletme Sayıları	91
3.7.7	Yatırım Yerlerine Göre İşletmelerin Yıllık Ciroları.....	92
3.7.8	Devlet Desteği İle Yapılan Yatırım Türü	93
3.7.9	İşletme Sahiplerinin Tecrübe Yılı.....	94
3.7.10	Devlet Desteği Alınan Kurumlar	94
3.7.11	Alınan Destek Unsurları	95
3.7.12	Danışmanlık Hizmeti Alınması ve Memnuniyet Durumu.....	96
3.7.13	Fizibilite Çalışması Nasıl Yapıldı?.....	97
3.7.14	İşletmelerin Alternatif Finansal Araçlardan Yararlanma Durumu	97
3.7.15	İşletmelerin Devlet Desteklerine İlişkin Tutumları.....	98
3.7.16	İşletmelerin Destek Alma Sürecinde Yatırımlarında Yaptıkları Hatalar.	98
3.7.17	İşletmelerin Destek Veren Kurumda Gördükleri Olumsuzluklar.....	99
3.7.18	İşletmelerin En Çok Sorun Yaşadığı Konular	100
3.7.19	İşletmelerin Destek Aldıkları Kurum Sayısı	101
3.8	ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ VE ANALİZLER.....	102
3.8.1	Yatırım Kararı ile İşletme Yaşı ve Kapasite İlişkisi.....	103

3.8.2	Desteklerin Yeterliğine Göre İşletmelerin Aldığı Destek Sayısı.....	104
3.8.3	Çalışan Sayısı ile Yıllık Ciro İlişkisi	105
3.8.4	Finansman Sorunu Olan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı	105
3.8.5	Araştırma Hipotezlerinin Kabul / Ret Durumu	106
SONUÇ VE ÖNERİLER		107
EK 1: ANKET FORMU		110
KAYNAKLAR		115

TABLolar

Tablo 1: Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti Hesaplaması	29
Tablo 2: 21.07.1981 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı İle KÖY Kapsamına Giren İller	39
Tablo 3: 2002-2012 Yılları Arasında Uygulanan Teşvik Paketleri	41
Tablo 4: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Bölgeler	43
Tablo 5: 2012/3305 sayılı Kararda, 22.02.2017 Tarihine Kadar Gerçekleştirilen Değişiklikler	44
Tablo 6: Farklı Teşvik Türleri ve Sağlanan Destek Unsurları.....	45
Tablo 7: Bölgesel Desteklerden Faydalanabilecek Sektörler Ve Bölgeler İtibariyle Asgari Yatırım Tutarları Veya Kapasiteleri 1	47
Tablo 8: Bölgesel Desteklerden Faydalanabilecek Sektörler Ve Bölgeler İtibariyle Asgari Yatırım Tutarları Veya Kapasiteleri 2	48
Tablo 9: Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları.....	49
Tablo 10: Stratejik Yatırımlara Sağlanan Destek Unsurları	51
Tablo 11: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Sermaye Tutarları	52
Tablo 12: Öncelikli Yatırımlara Yönelik Teşvik Uygulamasında Sağlanan Destekler	54
Tablo 13: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Bölgesel Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları	58
Tablo 14: 2012-2016 Yılları Komple Yeni Yatırım Bölgesel Teşvik Kapsamında İstihdam Verileri.....	59
Tablo 15: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Genel Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları	60
Tablo 16: 2012-2016 Yılları Komple Yeni Yatırım Genel Teşvik Kapsamında İstihdam Verileri.....	61

Tablo 17: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları.....	62
Tablo 18: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Büyük Ölçekli Yatırım İstihdam Verileri.....	63
Tablo 19: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Stratejik Yatırım Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları	63
Tablo 20: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Stratejik Yatırım İstihdam Verileri.....	64
Tablo 21: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması.....	66
Tablo 22: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Kapsamındaki İller	67
Tablo 23: KOBİ Sınıflandırması	71
Tablo 24: KOSGEB Girişimcilik Destek Programı Destek Unsurları	72
Tablo 25: TÜBİTAK Patent Destek Programı Kapsamında Gerçek ve Tüzel Kişilere Sağlanacak Hibe Destek ve Ödül Tutarları Tablosu.....	76
Tablo 26: IPARD Kapsamındaki İller ve Desteklenen Tedbir Kalemleri	79
Tablo 27: Yatırım Türlerinin Frekansları ve Yüzdeleri.....	93
Tablo 28: İşletmelerin Devlet Desteklerine İlişkin Tutumları.....	98
Tablo 29: İllere Göre İşletmelerin En Çok Sorun Yaşadığı Konular	100
Tablo 30: Şimdi Olsa Aynı Yatırımı Yapıp Yapmama Kararının İşletme Yaşı ve Kapasite ile İlişkileri.....	103
Tablo 31: İşletmelerin Devlet Desteklerinin Yeterliğine Karşı Tutumlarına Göre Aldıkları Destek Sayısı.....	104
Tablo 32: İşletmelerin Çalışan Sayısı İle Yıllık Ciroları Arasında İlişki	105
Tablo 33: Finans Sorunu ile Kapasite Kullanım Oranı İlişkisi.....	105
Tablo 34: Araştırma Hipotezlerinin Kabul / Ret Durumu	106

ŞEKİLLER

Şekil 1: Girişimcinin Ekonomik Gelişmedeki Rolü	3
Şekil 2: Pazarlama Anlayışının Evrimi.....	16
Şekil 3: Kapasite Kısıtı	20
Şekil 4: Kuruluş Yeri Seçimi	23
Şekil 5: Yatırım Bütçeleme Aşamaları	25
Şekil 6: Bölgesel Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanabilen Destekler	68
Şekil 7: Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki İller.....	81

GRAFİKLER

Grafik 1: Yatırım Değerlendirme Teknikleri ve Kullanılma Oranları (%).....	30
Grafik 2: Anketi Dolduran Kişinin İşletmedeki Pozisyonu.....	88
Grafik 3: İşletmelerin Yaşı	89
Grafik 4: Çalışan Sayılarına Göre İşletme Sayıları	89
Grafik 5: İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranları	90
Grafik 6: İllere Göre Kapasite Kullanım Oranları	90
Grafik 7: İşletmelerin Hukuki Statüleri	91
Grafik 8: Yatırım Yerlerine Göre İşletme Sayıları	91
Grafik 9: Yatırım Yerlerine Göre İşletmelerin Yıllık Ciroları	92
Grafik 10: TRB1 Bölgesi İşletmelerinin Yıllık Ciro Yüzdeleri	92
Grafik 11: İşletmelerin Devlet Desteği İle Yaptıkları Yatırım Türleri.....	93
Grafik 12: İşletme Sahiplerinin Tecrübe Yılı	94
Grafik 13: Devlet Desteği Veren Kurumlardan Destek Alan İşletme Sayısı	94
Grafik 14: Destek Alınan Kurum Sayısı.....	95
Grafik 15: Destek Unsurlarından Yararlanan işletme Sayıları	96
Grafik 16: Danışmanlık Hizmeti Alan İşletmelerin Memnuniyet Durumları	96
Grafik 17: Fizibilite Çalışması Yapılma Şekli.....	97
Grafik 18: Alternatif Finansal Araçların Kullanım Oranları	97
Grafik 19: İşletmelerin Yatırım Projelerinde Yaptıkları Hatalar.....	99
Grafik 20: Destek Veren Kurumlarda Görülen Olumsuzluklar.....	99
Grafik 21: İşletmelerin Destek Aldıkları Kurum Sayısı	101

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- AR-GE: Araştırma Geliştirme
- BKA: Bölgesel Kalkınma Ajansı
- CMP: Cazibe Merkezleri Programı
- EPO: Avrupa Patent Ofisi
- GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması
- IMF: Uluslararası Para Fonu
- IPARD: Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Yardım Aracı
- İBBS: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
- İŞGEM: İş Geliştirme Merkezi
- İŞKUR: Türkiye İş Kurumu
- JPO: Japonya Patent Ofisi
- KDV: Katma Değer Vergisi
- KGF: Kredi Garanti Fonu
- KKO: Kapasite Kullanım Oranı
- KKYDP: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
- KOBİ: Küçük ve Orta Boy İşletmeleri
- KÖY: Kalkınmada Öncelikli Yöreler
- NUTS: AB İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
- OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
- OSB: Organize Sanayi Bölgesi
- SCM: Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
- SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

TKDK: Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TPE: Türk Patent Enstitüsü

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TYDTA: Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı

USPTO: ABD Patent Ofisi

WIPO: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

YİKOB: Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı

GİRİŞ

Yatırım projelerinin başarılı bir planlama ile hayata geçirilmesi iktisadi kalkınmanın temel dinamiklerinden birini teşkil etmektedir. Finansman, üretim, yönetim, pazarlama, insan kaynakları gibi işletme fonksiyonlarının doğru bir şekilde yapılandırılması yatırım projesinin uzun ömürlü bir işletmeye dönüşmesinin ilk adımlarıdır. Özellikle imalat sanayii yatırımlarında dışsal olumsuzluklardan ayrı olarak yapılan planlama hataları ve bilgi eksikliği kaynakların etkin kullanılmamasına ve atıl işletmelerin çoğalmasına sebebiyet vermektedir. Yatırımın devlet desteği ile yapıldığı durumlarda ise hem yatırımcının hem kamu kaynağının israfı söz konusu olmaktadır.

Devlet desteği olarak ifade edilen unsur çoğunlukla hibe desteğidir ve yatırım kararında oldukça etkili olmaktadır. Teşvik sisteminde ve İŞKUR desteklerinde olduğu gibi diğer dolaylı destekler de sektörüne göre önemli avantajlar sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada hibe desteği almış ve teşvik belgesiyle yatırım yapmış (teşvik unsurlarından yararlanmış) işletmelerle görüşme ve yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır.

Çalışmada işletmelerin demografik özelliklerinin yanı sıra devlet destekli yatırım projelerini gerçekleştirirken yaptıkları hatalar, karşılaştıkları sorunlar ve devlet desteklerine karşı tutumları tespit edildikten sonra; kapasite, çalışan sayısı, işletme yaşı, yatırım kararı, desteklerin yeterliği, yıllık ciro, sorun yaşanan alanlar ve alınan desteklere göre ilişkiler analiz edilmiştir. Bu şekilde işletmeler için hata yaptıkları konularda bir farkındalık yaratma ve işletmelerin en zayıf oldukları konulara yönelik çalışmalara vesile olma amacı güdülmüştür. Ayrıca devlet destekli projelerin yeterince etki analizinin yapılmaması ve devlet desteğiyle yapılmış sonrasında atıl duruma düşmüş işletmelerin sayısının artması bu çalışmayı yapma isteğini ortaya çıkarmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar genel olarak devlet desteklerinin etkileri üzerine olmuştur. Ancak bu çalışmada yatırımcı gözünden ve yatırımcı psikolojisi ile değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma bölge işletmeleri ziyaret edilerek yapıldığı için güvenilir bilgiler elde edilmiştir. Sektör sorunları, rekabet zorlukları, destek süreçleri gibi konular hakkında işletme sahipleri ve yetkililerinden görüş alınmıştır. Devlet desteklerinin uygulanma yöntemlerini gözden geçirme, yatırımcı hataları nedeniyle beşeri sermayeye odaklanma ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı noktasında çalışma önem arz etmektedir.

1. BÖLÜM

YATIRIM PROJELERİ VE KAVRAMLAR

Bu bölümde yatırım ve yatırımcı kavramları açıklanacaktır. Ayrıca yatırım projeleri türleri ve yatırım projelerinin süreçleri ele alınacaktır.

1.1 YATIRIM VE YATIRIMCI KAVRAMLARI

Yatırım kavramı ekonomik ve finansal bağlamda gelecekte gelir getirecek ya da değer artışı sağlayacak faaliyetlerle yapılan harcamaları ifade etmektedir. Teorik ekonomiye göre yatırım, sermaye mallarının üretimidir. Bu sermaye malları; bir bina, bir fabrika, bir yol ya da bir eğitim olabilir ve hepsi gelecekteki üretim için kullanılır.¹ Üretimde kullanılacak makine, teçhizat, bina gibi değerlere yapılan yatırımlara reel yatırımlar da denilmektedir. Eğer bu değerler işletmede bir yıldan uzun bir süre kalacaksa bu da sabit varlık yatırımlarını ifade eder.²

Finansal çerçevede yatırım ise paraya çevrilebilir bir aktif varlığın satın alınmasıdır. Bu aktif varlıklar; hisse senedi, tahvil, yatırım fonu gibi ortaklık ya da alacaklılık hakkı sağlayan menkul kıymetlerdir. Bu finansal araçlara yapılan yatırımlar finansal yatırımdır.³ Ancak bir gayrimenkul yatırımı ya da altın yatırımı da değer artışı ya da değer korunmasını amaçladığı için finansal yatırım sayılır. Reel yatırım olabilmesi için üretimde kullanılacak sabit sermaye mallarına yönelik bir harcama yapılması gerekir. Yatırımcı ise hem ekonomik hem de finansal yatırım alanlarında yaptığı harcama ya da katlandığı maliyetle gelecekte sermayesini büyütmeye çalışan kişidir. Bunu yaparken gerek reel yatırımlara ortak olarak, gerek finansal araçlar satın alarak yatırım yapar. Yatırımcı bir kişi olabileceği gibi bir kuruluş da olabilir. Örneğin yatırım ortaklığı şirketleri sermaye piyasası araçları ile yatırım yapan kuruluşlardır.

Bu tez çalışmasında söz konusu olan yatırım türü reel yatırımlardır. Bu yatırımların ve girişimciliğin ekonomik ve toplumsal kalkınmaya katkısı nedeniyle, devlet çeşitli

---

¹ Hiriya B., *Investment Management*, edited by B. Hiriya, New Age International Pvt. Ltd., Publishers, 2008, ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=418810>, (16.12.2016)

² Lale Karabıyık, Adem Anbar, *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi*, 1.b, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010, s. 2.

³ Devaux, Stephen A., *Managing Projects as Investments : Earned Value to Business Value*, CRC Press, 2015, Industrial Innovation Series, EBSCOhost, ekutuphane.uludag.edu.tr, (16.12.2016)

alanlarda girişimcilere ve yatırımcılara destekler sağlamaktadır. Bu destekler işini yeni kuracak olan girişimcilere verildiği gibi mevcut işletmenin kapasitesini arttırmak, yeni ürün üretmek gibi amaçlarla yatırım yapacak olan işletme sahiplerine de verilmektedir. Çalışmada bu destekler karşısında yatırımcının ve girişimcilerin tutumları incelenecektir. Devlet destekli yatırım projelerinde atılacak doğru adımlar hem etkin kamu kaynağı kullanımını sağlayacak hem de ekonomik ve toplumsal gelişime katkı sağlayacaktır. Başarılı bir yatırım projesinin faydaları girişimciden ülke ekonomisine kadar aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 1: Girişimcinin Ekonomik Gelişmedeki Rolü⁴

1.2 PROJE VE YATIRIM PROJESİ

Bir amaca ulaşmak için daima bir sistem izlenmektedir. İşletme de amaçlarına ulaşmaya çalışırken belirli sistemleri uygular. Sistem; birbiriyle karşılıklı etkileşim yaratarak çalışıp bir dizi amaca ulaşan ilişkili unsurlar bütünüdür. Projede esasında bir sistemi ifade eder. Birbiriyle ilişkili etkinliklerin, insanların, araçların, kaynakların, süreçlerin ve diğer varlıkların ortak bir gaye peşinde bir araya geldiği sistem projesidir. Bu

⁴ Hüseyin Çırpan, *Girişimcinin Yol Haritası*, MÜSİAD Yönetim Kitaplığı, Nisan 2008, İstanbul, s. 14.

ortak gaye fiziksel bir ürün üretmek, bir hizmet sağlamak ya da belirli bir sonuca ulaşmak olabilir.⁵

Projenin belirli bir şartnamesi, bütçesi, başlangıç ve bitiş tarihi vardır. Proje sürecinde bu kıstaslara uyarak kaynaklar tüketilir. Amaca ulaşma sürecinde bir dizi değişken ve faktör etkili olmaktadır. Bu faktörler:

- Gerçekçi bir amaç,
- Rekabet,
- Müşteri memnuniyeti
- Kesin bir amaç,
- Kârlılık,
- Üçüncü kişiler,
- Pazar durumu,
- Uygulama süreci ve algılanan proje değeridir.⁶

Yatırım kısaca sermaye mallarının üretimidir. Sermaye mallarının üretimi ise sermaye harcamasıyla olmaktadır. Gelecekte bir fayda getirmesi amaçlanan sermaye harcamasının yukarıda belirtilen proje kıstasları çerçevesinde gerçekleştirilmesi bir yatırım projesini ifade etmektedir. Yatırım projelerine karar verilirken birçok analiz yapılması gerekir. Çünkü yapılan harcamalar uzun vadede sonuç verir ve genellikle yüksek tutarlarda nakit çıkışı gerektirir. Dolayısıyla yatırım projesinin iyi planlaması zamanın ve kaynakların etkin kullanımı açısından son derece önemlidir.⁷

1.2.1 Proje Süreci

İyi tasarlanmış bir proje başarılı bir yatırıma giden yol haritasıdır. Çoğu zaman tecrübeli yatırımcıların yatırımları bile proje planındaki hatalar yüzünden başarısızlığa uğrayabilmektedir. Bu yüzden yatırım projesinin iyi planlanmış olması gerekmektedir. İlgili bilgilerin derlenmesi ve analiziyle, yatırım sahibinin ve ortaklarının sermaye taahhüdünden önce projenin değerini anlamaları sağlanır. Böylece yatırım kararı bu dinamikler doğrultusunda verilir. Yatırım kararı için temel oluşturan operasyon öncesi

⁵ Adedeji B. Badiru, *Project Management*, CRC Press, December, 2011, s. 16.

⁶ Andrew Munns, Bassam F. Bjeirmi, "The Role of Project Management in Achieving Project Success", *International Journal of Project Management* Vol. 14, No.2, pp.81-87, 1996.

⁷ Arman T. Tevfik, *Yatırım Projeleri*, 1.b., İstanbul, Literatür Yayınları, 2012, s. 4.

planlama çalışmaları ve sonrasında yatırım tamamlanıp devreye alındığı süreç proje geliştirme sürecini ifade eder.⁸ Proje yönetimi Proje Yönetim Enstitüsü'ne göre beş ana başlığı içerir.⁹

- **Proje başlangıcı**
  - En iyi kaynak limitlerini veren projenin seçimi
  - Projenin faydalarının tanımlanması
  - Projenin uygulanması için izinlerin alınması
  - Proje yöneticisini atanması
- **Proje planlaması**
  - Çalışma şartlarının tanımlanması
  - İşin niteliği ve niceliğinin tanımlanması
  - Gerekli kaynakların tanımlanması
  - İş programının yapılması
  - Çeşitli risklerin değerlendirilmesi
- **Proje uygulaması**
  - Proje takımı üyeleriyle anlaşma
  - İşin yönlendirme ve yönetme
  - Takım üyelerinin kendilerini geliştirmesi için onlarla çalışma
- **Proje İzleme ve Kontrol**
  - Süreci izleme
  - Gerçek çıktıyla beklenen çıktının karşılaştırılması
  - Sapmaları ve etkileri analiz etme
  - Ayarlamaları yapma

---

⁸ Sussman, David, Lech Kurowski, *Investment Project Design*, edited by David Sussman, and Lech Kurowski, John Wiley & Sons, Incorporated, 2011. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=661460>, s.33-34, (25.12.2016)

⁹ Harold R. Kerzner, *Project Management*, edited by Harold R. Kerzner, John Wiley & Sons, Incorporated, 2013. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=1113482>, s.3, (27.12.2016)

- **Proje Kapanışı**
  - Bütün işlerin tamamlandığını doğrulama
  - Sözleşmenin sözleşmeye uygun şekilde kapatılması
  - Ücretlerin finansal kapanışı
  - İdari evrakların kapanışı.

1.2.2 Yatırımın Amacı

Yatırım kavramını finansal ve ekonomik bağlamda tanımlamıştık. Her iki bağlamda yatırım çeşitli araçlarla yapılmaktadır. Bu bir sermaye piyasası aracı, bir gayrimenkul, bir üretim tesisi ya da varlık olabilir. Bu çalışmanın konusu olan araç sabit sermaye yatırımlarıdır.

Ülkelerin büyümesinde ve kalkınmasında önemli rol oynayan sermaye, kısaca belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmettir. Bu mal ve hizmetin, üretim sürecinde kullanılması yatırımı ifade etmektedir. Dolayısıyla sermaye birikiminin fazla olması yatırımların oranını arttırmakta ve ekonomik büyümeye katkı sunmaktadır. Yapılan araştırmaların büyük bir kısmında sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu görülmektedir.¹⁰

İşletme özelinde yatırımın amacı ise yatırım türüne göre değişmektedir. Yatırım türüne göre hedefler değişse de amaç ortaktır. Bu amaç işletmenin büyümesidir. Yatırımlar sonucu üretim miktarı, satış hacmi, öz sermaye, istihdam sayısı, kâr gibi faktörlerdeki artış büyüme olarak tanımlanır. Bu büyüme gerçekleştiğinde yatırım tutarlarında da artış görülür.¹¹

1.3 YATIRIM PROJESİ TÜRLERİ

İşletmelerin yatırım kararı almasıyla başlayan yatırım projesi süreci bu kararı destekleyici bilgilerle ilerler. En iyi kaynak limitini belirleme ve projenin faydalarının tanımlanmasıyla proje başlar. Projenin türünün belirlenmesi ve amaçlanan faydanın belirlenmesi sermayenin etkin kullanılması noktasında büyük önem arz eder.

---

¹⁰ Murat Çetin, “Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 211-230

¹¹ Süleyman Yükçü v.d., *Finansal Yönetim, 1.b.*, İzmir, Vizyon Yayınları, 1996, s. 758.

1.3.1 Yenileme (İkame) Yatırımları

İşletmenin mevcut faaliyetlerini sürdürdüğü makineler gibi sabit aktifler ömrünü tamamlayabilir ya da kullanılamaz hale gelebilir. Bu durumda bu sabit aktifler işletmenin faaliyetini sürdürmesi amacıyla yüzeysel bir araştırmayla yenilenir. Fakat maliyetleri düşürmek amacıyla yatırım yapılıyorsa fayda-maliyet analizi gibi detaylı analizler yapıp bu sonuçlara göre karar verilmelidir.¹²

1.3.2 Genişleme (Tevsi) Yatırımları

Mevcut işletmenin büyümesiyle ve faaliyetlerini genişletme kararıyla yeni sabit sermaye varlıklarına ihtiyaç duyulur. Büyümeyle yeni Pazar bulmak, Pazar payını geliştirmek gibi amaçlar hedeflenebilir. Bunun için işletmenin kapasitesini arttırması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan yatırım bir genişleme projesidir.¹³ Kapasite arttırımıyla işletme daha çok ürettiği için maliyet-hacim avantajı elde eder ve birim başına düşen sabit maliyet tutarı azalır. İşletmenin yeni bir makine alıp farklı ürün üreterek mamul çeşitliliğini arttırması, hammadde tedarik ettiği işletmeyi veya mamul sattığı işletmeyi satın alması genişleme yatırımlarıdır. Bu yatırım türüyle işletme pazarda rekabetçiliğini artırır veya korur.¹⁴

1.3.3 Ar-Ge Yatırımları

Araştırma ve geliştirme yatırımları işletmenin yöneticilerinin verdiği önemli kararlardandır. Bu yatırımlar yöneticileri paydaşların menfaati doğrultusunda hareket etmelerini sağlar.¹⁵ Ar-Ge harcamaları geri döndürülemezdir. Ayrıca Ar-Ge çalışmalarının gelecekteki getirisi kesin değildir.

Ar-ge yatırımlarında amaç ara mallar için yeni tasarımlar aramaktır. Laboratuvar, donanım, sermaye malları ve araştırmacılar gibi emek sermayesi bu doğrultuda birleşir.¹⁶ Ar-ge yatırımları daha çok yenilikçi yoğun sektörlerde söz konusu olmaktadır. Çünkü Ar-

---

¹² Sait Y. Kaygusuz, Şükrü Dokur, *İşletmelerde Stratejik Planlama ve Bütçeleme*, 1.b., Bursa, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2009, s. 139.

¹³ Yükücü v.d., a.g.e., s. 775.

¹⁴ Tefik, a.g.e., s. 20.

¹⁵ Chen, L.-Y., et al. "Managerial Incentives and R&D Investments: The moderating effect of the directors' and officers liability insurance", *North American Journal of Economics and Finance* (2016), <http://dx.doi.org/10.1016/j.najef.2016.10.007>.

¹⁶ Charles I. Jones, John C. Williams, "Too Much of a Good Thing? The Economics of Investment in R&D", *Journal Of Economic Growth* 5, (March 2000), no. 1: 65-85., doi:10.1023/A:1009826304308

ge'nin odaklandığı şey yeni ürün üretimidir. Bu yatırımlar daha çok ileri teknoloji endüstrilerinde elzemdir. Çünkü ileri teknoloji yatırımlarında yatırımcının değerlendirilmesinde çeşitli asimetrik bilgi problemleri olabilmektedir. Yatırım belirli riskler içeriyor ve başarısızlık riski yüksekse dış finansman yani borçlanma uygun değildir. Ancak ileri teknoloji ar-ge yatırımlarında bu borçlanmanın çok üzerinde büyük oranlarda getiri şansı bulunmaktadır.¹⁷

Düşük teknoloji ile çalışan ye da küçük imalat işletmeleri ise ar-ge yatırımı yapmaması veya gereksiz yatırım yapması durumunda ürettiği ürünlerin taklit edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu durumda yeni ürün kavramı anlamını hızla kaybetmekte ve pazar payı daralmaktadır. Bu açıdan ar-ge yatırımları işletmelerin Pazar payını artırmaları ve ekonomik büyümeleri için önemli bir faktördür.¹⁸ Ayrıca ar-ge yatırımları yenilikçilik ve patentli ürün üretimi konularında ilk aşamayı teşkil eder. Ülke ekonomisi ve yaşam standartlarının yükselmesi adına ar-ge yatırımları önem arz etmektedir.¹⁹

1.3.4 Mamul ve Pazarın Geliştirilmesine Yönelik Yatırımlar

İşletmeler mevcut sabit yatırım varlıklarıyla belirli ürünleri üretebilirler. Mevcut ürünü geliştirmek ya da yeni ürün üretmek için yatırıma ihtiyaç duyarlar. Bu tür yatırımlarla yeni ürün üretilmesinin yanında yeni pazarlar hedeflenir ve mevcut pazar geliştirilir. Örneğin ayran ve yoğurt üreten bir işletmenin peynir üretmek için yatırım yapması bu tür yatırımlardandır. Mamul ve pazarın geliştirilmesine yönelik yatırımlar işletmenin pazardaki yerini sağlamlaştırır. Bu tip yatırım kararları verilirken ayrıntılı olarak analiz edilmelidir.²⁰

1.3.5 Zorunlu Yatırımlar

Bu yatırımlar işletmenin kararı dışında olan ve çoğunlukla yasal gereklilikler nedeniyle yapılan yatırımlardır. Atık yönetimi, havalandırma sistemi, güvenlik tedbirleri gibi yatırımlar zorunlu yatırımlardır. Örneğin ülkemizde telekomünikasyon alanında

---

¹⁷ Brown, James R., Gustav Martinsson, and Bruce C. Petersen. 2017. "What promotes R&D? Comparative evidence from around the world." *Research Policy* 46, no. 2: 447-462. (02.01.2017)

¹⁸ Kartal Demirgüneş, Gülbahar Üçler, "Ar-Ge Yatırımları ve Büyüme:İmalat Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, May2016, Vol. 45 Issue 1, p53-64.

¹⁹ Şermin Saatçioğlu (Patent Uzmanı), "Ar-Ge Harcamaları ve Patent Başvuruları İle Sektörlerin ve Firmaların Ticari Başarıları Arasındaki İlişki", www.anahtar.sanayi.gov.tr, (15.01.2017)

²⁰ Kaygusuz, Dokur, a.g.e., s. 139.

yapılan 4.5G ihalesindeki yerli ürün zorunluluğu nedeniyle GSM firmaları ülkemize yatırım yapmak zorunda kalmışlardır. Bu da ihale şartı nedeniyle zorunlu bir yatırımdır.

1.4 YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASI

Çoğunlukla yüksek tutarlarda kaynak gerektiren sabit sermaye yatırımı kararlarının özenli bir analiz ve planlamayla alınması gerekmektedir. Bu yatırımların başarısız olması durumunda zaman, kaynak, motivasyon gibi kayıplar doğmaktadır. Yatırım projelerinin hazırlanmasında gerekli özenin gösterilmesi ve doğru bilgilerle yola çıkılması hem kişisel hem de milli servetin korunması noktasında ciddi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada söz konusu yatırım projeleri yeni yatırım projesi olarak imalat sanayi projeleridir. Ülkemizde yeni kurulan işletmelerin önemli bir kısmının erken yıllar içerisinde kapandığını gözlemlenmektedir. Bu nedenle bir yatırım projesini hayata geçirmeden önce gerekli analizler ve hazırlıkların yapılması gerekir. Bir yatırım projesinin ilerleyişi aşağıdaki adımları izler:²¹

- Proje Fikrinin Belirlenmesi
- Ön Fizibilite Etüdü
- Fizibilite Etüdü
- Projenin Değerlendirilmesi
- Projenin Uygulanması.

1.4.1 Proje Fikrinin Belirlenmesi

Yatırım yapma niyetinde olan girişimci kişi projesini hazırlamadan önce çeşitli analizlerle gelecekte gelir elde edip edemeyeceğini araştırır. Projenin fikrini belirleyen girişimci bunu kendi tecrübeleri, sezgileri ve öngörülerine dayanarak yapar. Bu yüzden her yatırım fikri sahibinin düşünce yapısına göre farklılık gösterir. Fikri olan girişimci risk alarak bu fikrini projelendirip ilerletebilir. Ancak bir yatırım fikri bulunmayan girişimci adayının ya da yatırımcının ise fikir edinmek için bazı unsurları analiz etmesi gerekmektedir. Proje fikri bir ihtiyacı karşılamalıdır ya da içerdiği yenilikle bir ihtiyaç doğurmalıdır. Örneğin; Apple firması iphone 7 ürünüyle piyasaya sürdüğü kablosuz

---

²¹ Halil Sarıaslan, *Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*, 7.b., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014, s. 45.

kulaklık yeni bir ihtiyaç doğurmuştur. Bu yenilikten sonra kablosuz kulaklık bir ihtiyaç durumuna gelmiştir.

Yatırımcı eğer bir ihtiyacı tespit etmek ve bu ihtiyaca cevap verecek bir ürün üretmek istiyorsa aşağıdaki unsurları iyi analiz etmelidir:²²

- Sektördeki işletmelerin işleyişini incelemek ve sorunlarını tespit etmek
- İşletmelerin tedarik ettiği girdileri ve bu girdilerin kalitesini ve miktarını tespit etmek
- Yatırım yapılacak yerin konumu ve lojistik maliyetlerini incelemek
- Demografik verileri ve tüketim alışkanlıklarını incelemek
- Kanunların getirdiği zorunlulukları takip etmek

Bu analizlerin ve yatırım fikrinin ana amacı bir kısıtı ortadan kaldırmak, bir ihtiyacı gidermektir. Yatırımın bu fonksiyonu ürünün talep edilmesi, satılması ve işletmenin kâr elde etmesi için elzemdir. Kimi zaman da önce ürün belirlenip sonra ihtiyaç durumu araştırılabilir. Bu durumda aşağıdaki faaliyetler izlenebilir:²³

- Yurt dışında üretilen ürün deneyimlerinden yararlanmak
- Fuarlara katılma ve yeni ürünleri gözlemlemek
- Çeşitli sebeplerle atıl kalan tesisin işletmeye alınmasını analiz etmek
- Teknolojik gelişmeleri takip etmek
- Yerel kaynaklardan yararlanmak ve bunları ticari ürüne dönüştürmek.

Bütün bu unsurlar yatırımcının bilgisi, deneyimleri ve donanımıyla birleşir. Kimi zaman sade bir fikir ile yola çıkılarak etkili bir girişimcilik ile de yatırım gerçekleştirilebilir. Burada önemli olan sermaye mallarını ve sermayeyi etkin kullanmaktır.

1.4.2 Ön Eleme

Yatırım öncesi süreçte üretilen proje fikirleri ve alternatifleri değerlendirilir. Bu noktada en uygun zamanda, en uygun maliyetle en yüksek geliri elde etmek için en kaliteli proje konsepti belirlenir. Optimum proje tasarımını bulmak için proje alternatifleri değerlendirilirken kısa vadeli planlardan kaçınılmalı ve borç finansmanına hemen

---

²² Sarıaslan, a.g.e., s. 46.

²³ Tefik a.g.e., s. 36.

başvurulmalıdır. En doğru projenin seçimi için zaman ve emek harcanması gerekir. Bu harcanan zaman ve emek çoğunlukla yatırımcıya pozitif olarak döner.

Projenin araştırılması, tasarlanması ve geliştirilmesi sürecinde; yatırımcı, ticari bankalar, kalkınma bankaları, ekipman ve malzeme satıcıları, muhtemel müşteriler, devlet desteği veren kurumlar, danışmanlık firmaları, ruhsatlandırma makamları, sigorta acenteleri gibi unsurlar yatırım fikrinin ve bilgisinin potansiyel kaynaklarıdır.

Bu kaynaklarla beraber yatırım projesinin tanımlanması için kapsamlı bir değerlendirme yapılmadan önce bazı ön kriterler belirlenmelidir. Bunlar:

- Piyasanın minimum büyüklüğü ve büyüme oranı
- Minimum ve maksimum yatırım seviyesi
- Ticari eğilim potansiyeli
- Bazı performans göstergeleri için yaklaşık hedefler
- Yerel kaynaklara erişim (miktar, nitelik, fiyat) imkânı
- Uygun teknolojiye erişim imkânı
- Ülkenin ve bölgenin ekonomik durumu
- Proje fikrinin sanayi ve kalkınma politikalarına uygunluğu
- Altyapı yeterliği

gibi minimum koşullardır. Daha sonraki aşamalarda ise yatırımın geri dönüşü, geri ödeme süresi, kârlılık oranları gibi kesin performans göstergeleri ile kriterler tamamlanmaktadır.²⁴

1.4.3 Ön Yapılabilirlik Çalışması (Ön Fizibilite)

Yatırım kararının alınması ve bu kararın uygulanması için kurulan proje sistemi ciddi bir organizasyonu ve araştırmayı gerektirmektedir. Proje fikrinin belirlenmesinden işletme dönemine kadar olan süreçte alanında uzman kişiler tarafından gerekli analizler, planlamalar ve uygulamalar gerçekleştirilir. Proje birbirini takip eden süreçlerden oluştuğu için bu uzman kişilerin analizleri ve kararları sonraki süreçleri etkilemektedir. Analiz çalışmalarının doğruluğu ve projenin detaylarının net olarak ortaya koyulması finansal kuruluşlardan ve diğer yatırımcılardan kaynak temini noktasında da bu nedenle önem

---

²⁴ Sussman, David, Kurowski, a.g.e., s. 40., (22.01.2017)

taşımaktadır. Bu analizler yapılırken ileriki aşamaların iyi görülmesi adına ön araştırmalar yapılmalıdır.²⁵

Yatırım projeleri, yüksek miktarda harcama ve zaman gerektirdiği için projenin hazırlanma sürecinde aşağıdaki ön araştırma konuları ele alınır.²⁶

- Yatırım ihtiyacının belirlenmesi
- Yatırım ihtiyacının şekillendirilmesi
- Alternatif yatırım mallarının belirlenmesi
- Yatırıma ilişkin gerekli bilgilerin toplanması
- Yatırım mallarının ön kontrolünün yapılması

Ön yapılabilirlik çalışmasıyla yatırım projesinin başarılı olacağına kanaat getiriliyorsa; pazar durumu, teknoloji seçimi, maliyetler vb. konularda ne ölçüde bilgi gerektiği tespit edilir. Yatırım projesinin karakterine göre bazı konularda ise herhangi bir veriye ihtiyaç duyulmayabilir. Bu durumda ihtiyaçların belirlenmesi ve fizibilite için kaynak kullanımı planlanması kolaylaşır.²⁷

1.5 YAPILABİLİRLİK ÇALIŞMASI

Yapılabilirlik çalışması (Fizibilite Etüdü) projeye ilgili birçok faktörün son derece özenli bir şekilde açıklanmasıyla yürütülmesidir. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), endüstriyel fizibilite çalışmalarının standardizasyonuna yardım için bir el kitabı yayınlamıştır. Bu çalışma aşağıdaki ana bileşenleri içermektedir:²⁸

- Proje ihtiyaçları (projenin arka planı ve süreçleri)
- İdari tablo
- Projenin başlıca girdileri (personel, malzeme, para, makineler, yöntemler)
- Talep ve pazar araştırmaları (Talep ön görüşleri, birincil ve ikincil bilgi, piyasa analizi, tahmin teknikleri, satış tahminleri ve pazarlama)

²⁵ Ahmet Cavlı, *Yatırım Projeleri Rehberi*, 2.b., İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1995-21, 1995

²⁶ İ. Doğan Karagül, *Fizibilite Raporu Hazırlama Esasları ve Örnekleri*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları Yayın No: 1996-27, 1996

²⁷ Sarıaslan, a.g.e., s. 50.

²⁸ Rama Chandra Mishra, Tarun Soota, *Modern Project Management.*, New Delhi : New Age International (P) Ltd., Publishers, c2005., 2005. EBSCOhost, ekutuphane.uludag.edu.tr, (23.01.2017)

- Teknik Analiz (Ürün şekli, üretim yöntemi seçimi, hammadde gereksinimi ve ulaşılabilirliği, tesis boyutu ve faaliyet ölçüsü, teknik beceriler, faaliyet analizi)
- Kuruluş yeri analizi ve iş gücü (vasıflı / vasıfsız) gereksinimleri
- Finansal analiz çıktıları ve proje maliyeti (sermaye yatırımı, finans kaynağı, bozulma noktaları, proje nakit akışları)
- Ekonomik analiz (kârlılık, nakit akışı analizi, gölge fiyatlardaki fayda ve maliyetler)
- Ekolojik analiz (çevresel zarar, alınacak restorasyon önlemleri)
- Fayda-maliyet analizi (Toplumsal gelişmenin yöneldiği ticari alanlar, kamu sektörü kullanımı ve devletin rolü)
- Projenin uygulanması

Fizibilite en yakın anlamda projenin tahmini gelirlerinden projenin tahmini giderlerinin çıkarılmasıyla kâr ya da zarar durumunu gösteren rapordur. Kapsamlı bir yapılabirlik çalışması; nakit akışları, sapma hassasiyetleri, performans göstergeleri gibi unsurları analiz ederek daha ileri seviye bir rapor sunar. Yapılabirlik çalışması, bireysel ya da kurumsal amaçlara mevcut kaynaklarla ve belirli kısıtlarla planlandığı gibi ulaşılıp ulaşılmayacağı bilgisini verir.²⁹

1.5.1 Ekonomik Analiz

Ekonomi planları yapılırken ulusal ve bölgesel ölçüde kararlar alınmaktadır. Devlet bazı yatırım projelerini bu projelerin belirlenen hedeflere ve kaynaklara uygun olması durumunda desteklemektedir. Bu destekleme durumu ekonomik analiz için bir miktar kolaylık sağlayabilmektedir. Fakat bunun dışındaki durumlarda yatırımcının kendisi ve yatırım yapılacak çevre etkili olmaktadır. Yatırım projelerinin ekonomik analiz ihtiyacı ulusal ve uluslararası değişen piyasa koşulları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Piyasanın en iyi bölüşümü sağladığı düşünülse de pazar mekanizması kaynakların ulusal ve bölgesel bazda en iyi bölüşümünü sağlayamaz. Rekabetin zayıf olması, devlet müdahaleleri (vergiler, sübvansiyonlar, kotalar) gibi etkenler pazarı etkileyerek projenin maliyet ve gelir

---

²⁹ Alina Oprea, “The importance of investment feasibility analysis”, *Journal of Property Investment & Finance*, 2010, 28:1, 58-61

hesaplarında gerçek değeri yansıtmayan sonuçlar doğurabilmektedir. Ekonomik analiz yapılırken genel olarak aşağıdaki adımlar izlenmektedir:³⁰

1. Sektörün ve Ürünün Tanımı
2. Yatırımın Yararlanacağı Teşvik Tedbirleri
3. Arz Durumu ve Beklenen Gelişmeler
  - 3.1. Sektörün Üretim Kapasitesi
  - 3.2. Kapasitede Beklenen Gelişmeler
  - 3.3. Üretim
  - 3.4. Sektörel Kapasite Kullanım Oranları (KKO)
4. Dış Ticaret
  - 4.1. İhracat
  - 4.2. İthalat
  - 4.3. Dış Ticaret Dengesi ve Karşılama Oranı
5. Talep
  - 5.1. Yurt İçi Talep
  - 5.2. Toplam Talep
  - 5.3. Talep Tahmini
6. Arz-Talep Karşılaştırması
7. Girdi Piyasası ve Girdi Fiyatları
8. Satış Fiyatları ve Rekabet Olanakları
9. Firma Analizi ve Tesis İçin Öngörülen Ekonomik KKO

1.5.1.1 Sektör Analizi

Yatırım projesinin hayata geçmesi durumunda içinde faaliyet göstereceği ticari ekosistem piyasayı, faaliyet alanı ise sektörü ifade etmektedir. Proje konusu ürünün veya faaliyetin hangi sektöre dâhil olduğunu belirleyen yatırımcı ulusal ve uluslararası boyutta daha sistemli bilgiler elde edebilmektedir. Yine yatırımın ilgili sektöründeki vakıf, dernek, meslek kuruluşları gibi kaynaklar analizi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca üretilecek ürünün yasal ya da geleneksel sektörel standartları bulunuyorsa bu standartlara uygunluklar da incelenmelidir.³¹

Ürünün küresel ve ulusal sektördeki üretim miktarı, pazar payı sahipleri, dış ticareti, kullanım alanları, talebi gibi değişkenler analiz edilir. Bu analizleri yapabilmek için aşağıdaki bilgilerin mevcut olması gerekir:

³⁰ Sussman, David, Kurowski, a.g.e., (23.01.2017)

³¹ *Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi Seminer Notları*, 1.b.,Ankara, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayını, 2009, s. 161.

- Ürün tüketim eğilimleri
- Nüfus ve gelir durumuyla ilgili ekonomik göstergeler
- İthalat ve ihracat verileri
- Sektörün üretim miktarı ve kurulu kapasitesi
- Sektörde faaliyet gösteren firmaların kurulu kapasiteleri
- Yurt içi üretim verileri
- Kanunlar ve mevzuat verileri
- Ürünle ilgili hammadde ve tamamlayıcı ürün verileri
- Ürünün gelişim eğilimleri.

Bu veriler çeşitli kurum ve kuruluşlardan edinilebilmektedir. Bunların bazıları şunlardır: Kalkınma Bakanlığı (sektör raporları), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA), sanayici ve üretici dernekleri/vakıfları, üniversiteler, sektör birlikleri vb.³²

1.5.1.2 Pazar Analizi

Yatırım projelerinin başarıya ulaşması ve sürdürülebilir olması ülke ekonomisine ciddi katkılar sunmaktadır. Sürdürülebilir bir yatırım projesi için proje öncesi, üretilecek ürünün hedef kitlesi, fiyatı, özellikleri, üretim miktarı gibi unsurların belirleneceği bir piyasa araştırması yapılması gerekir. Yatırımcının içinde bulunduğu ticari ekosistem en genel anlamıyla piyasadır ve yatırımcı piyasa koşullarına göre karar almaktadır. Piyasa araştırması yapılmadan gerçekleştirilen yatırımlar eksik kapasite, arz fazlalığı, işletme sermayesi planlama hataları gibi sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu durumda hem yatırımcı kendi sermayesinden olmakta hem de sermaye malları ülke ekonomisi için bir kayıp teşkil etmektedir.³³

Yatırım projesinin birbirleriyle ilişkili olan süreçlerinden olan pazar araştırması ile yatırım sonucunda belirlenen hedefler nicel verilerle değerlendirilir. Pazarlama alanındaki gelişmeler; toplumun ve bireylerin davranışları, teknoloji, küreselleşme, alışkanlıklar gibi unsurlarla ilgilidir. Yatırım projesi gerçekleştirildikten sonra işletmenin rekabet gücü elde etmesi, pazar koşullarını ve pazarlama alanındaki gelişmeleri takip etmesine bağlıdır.

---

³² Tefvik, a.g.e., s. 60.

³³ Karagül, a.g.e, s.27

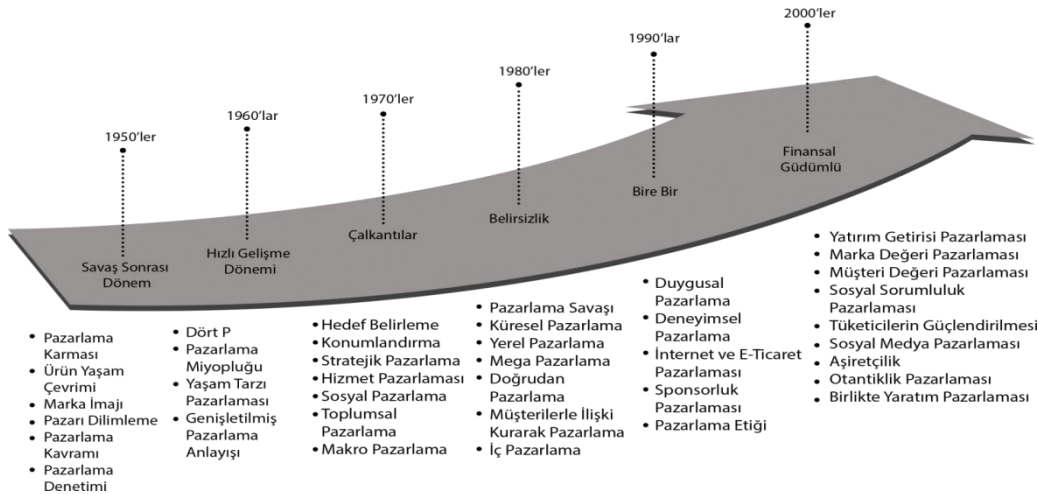
1.5.1.2.1 Pazarlama anlayışının değişimi

Pazarlama anlayışının evrimine bakıldığında ilk ortaya çıkan olgunun ürün merkezli yaklaşım olduğu görülmektedir. Bu; sanayi devrimiyle birlikte gelen kitlesel üretimin, sürekli talep karşısında ürünü daha çok kişiye satma düşüncesidir. Henry Ford'un Model T otomobili için : "Her müşteri, istediği renkte bir arabaya sahip olabilir, tabii renk siyah olduğu sürece." cümlesi ürün merkezli yaklaşımı ifade eder.

İkinci aşama olarak bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve haberleşme imkânlarının artmasıyla ortaya çıkan tüketici merkezli yaklaşımdır. Müşteri yönelimli bu anlayışta tüketicinin ihtiyaç ve taleplerini karşılamak, ona alternatif sunmak esastır. Dolayısıyla pazarlama kampanyaları müşteriye odaklanan bir perspektif sunmaktadır. Bu nedenle müşteri pazarlama kampanyasına maruz kalan konumdaki pasif bir hedef durumundadır. Bu olgu ise müşteri yönelimli pazarlamaya negatif bir bakış açısı getirmektedir.

Üçüncü aşama olan "Pazarlama 3.0" diye adlandırılan anlayışta ise insanları sadece tüketici olarak ele almayan değerlere dayalı bir durum söz konusudur. Tüketiciler küreselleşen dünyada ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlara artık duyarsız değildirler. Dünyayı daha yaşanılabilir bir yer kılma adına değerlere sahip şirketler, tüketicinin bu insani tutumunu desteklemektedir. Dolayısıyla toplumsal sorunlarla ilgili çözümler sunmak isteyen bu şirketler insan ruhuna dokunan bir pazarlama aktivitesi yapmaktadırlar. Aşağıdaki şekilde pazarlama anlayışının tarihsel evrimi görülmektedir.³⁴

Şekil 2: Pazarlama Anlayışının Evrimi

³⁴ Philip Kotler, Hermawan Kartajaya, Iwan Setiawan, *Pazarlama 3.0*, İstanbul, 2.b., Optimist Yayın Dağıtım: 221, 2012, s.16

1.5.2 Teknik Analiz

Yatırım konusu bir ürünün üretilmesinde, yan ürün ya da tamamlayıcı ürünler kullanılabilir. Ürün dokusu olarak bilinen, ürünü meydana getiren bütün bileşenler, uygun teknolojiyi kullanarak; işletme, kaynak ve ekonomi ölçeğine göre belirlenmelidir. Üretim sürecinin seçimi; yatırım büyüklüğü, faktörlerin değerlendirilmesiyle mümkün olmaktadır.³⁵

Teknik analiz, uygun ekonomik koşullar altında yatırım konusu ürünün imalat süreçlerini belirler ve bu süreçlerde rol alan makine, ekipman, teknoloji gibi unsurları sistem yaklaşımı içerisinde koordine eder. Bir imalat projesinde bu koordinasyon oldukça önemlidir. Çünkü birbirini etkileyen ve ardışık faaliyetler söz konusudur. Bu sistemin doğru kurulması ve etkin işlemesi verimlilik ve kapasite kullanımı gibi göstergeleri güçlendirmektedir.³⁶

1.5.2.1 Ürün Özelliklerinin Belirlenmesi

Proje fikrinin ilk aşamalarında belirlenen ürünün tüm özellikleriyle tanımlanması üretim yöntemi, pazarlama stratejisi, mali amaçlar gibi değişkenleri belirler. Yatırım projesinin amacı yatırımın kârlı olması ve büyümesidir. Bu da tüketici memnuniyetini sağlayan kalitede üretime ve organizasyona bağlıdır. Bu nedenle yeni ürün üretiminde ilk amaç tüketici memnuniyetini kazanacak bir model izlemektir. Ürün bir ihtiyaca cevap verme ya da bir ihtiyaç oluşturma noktasında somut bir tanımlama gerektirir. Bunlar ürünün pazarlama özellikleridir ve ekonomik analiz kapsamında pazar analiziyle güvenilir veriler elde edilebilir. Fakat ürünü meydana getiren süreçlerin ve mamullerin özellikleri teknik analizle incelenir ve satış fiyatı gibi pazar özellikleri ürünün yapısal özelliklerine göre değişebilir. En sonunda teknik olarak da tanımlanan ürün tüketiciye sunulur. Bu sayede ürünün kullanım alanları, teknik özellikleri gibi detaylar da kesinleşir.³⁷

---

³⁵ Mishra, Soota, a.g.e., s. 41.

³⁶ Sarıaslan, a.g.e., s. 59.

³⁷ Francis Fehr, *Yeni Ürün Tasarlamak, Üretmek Ve Pazarlamak*, Hiperlink, 1989, EBSCOhost,search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=701384&lang=tr&site=ehos-live, (25.01.2017)

1.5.2.2 Ürünün Dış Görünümü

Yatırım projesinin konusu olan ürünün her zaman bir tasarımı olmayabilir ya da tasarım öncelikli olmayabilir. Örneğin bir çimento ya da deterjan üreticisi için tasarım sadece ürünün ambalajı için söz konusu olmaktadır. Bu durumlarda ürünün fonksiyonlarını yerine getirmesi için ürün ambalajına gerekli bilgiler yazılabilir ve ambalaj kullanım kolaylığı sağlayacak şekilde tasarlanabilir.

Eğer ürün endüstriyel bir tasarım gerektiriyorsa tasarımı daha çok önem taşımaktadır. Çünkü ürünün işlevselliği doğrudan ürünün teknik olarak doğru tasarlanmasına bağlıdır. Bunun için günümüz teknolojisinde bilgisayar destekli tasarım programları bulunmaktadır. Bu programlarla ürün üretilmeden önce çeşitli simülasyonlarla ürün görülebilmektedir. Ayrıca ebatlar, yerleşim yeri, montaj bilgileri, gerekli üretim teknolojisi gibi unsurlar net olarak belirlenebilmektedir. Son yıllarda yaygınlaşan üç boyutlu yazıcılar sayesinde ise ürünün tasarımı prototip olarak çıktı alınabilmektedir. Bu imkânlarla üretilecek ürüne son şeklini verme yolunda maliyet avantajı ve kolaylıklar sağlanmaktadır.

1.5.2.2.1 Ambalaj

Ambalaj hem ürünün satışında hem de muhafazasında rol oynayan önemli bir faktördür. Teknik ve ticari koşullar göz önüne alınarak ambalajlama işlemi yapılmalıdır. Teknik açıdan ürünün muhafaza olacağı şartlar (sıcak, soğuk, vakum, ışık vb.) sağlanırken, ticari açıdan ürünün sürüleceği pazar, reklam çalışmaları gibi unsurlar göz önüne alınarak ambalajlama yapılmalıdır.

Diğer yandan satış ve mali şartlar da belirlenmelidir. Ürünün rafta ya da tezgâhta satılmasına kadar ambalaj değişiklik göstermektedir. Örneğin indirim mağazalarında ürün kolisi açılınca stant olabilen ambalajlar görülmektedir. Ambalajın bu özelliği mağaza konseptine uyum sağlamaktadır ve mağaza içi operasyon kabiliyetine katkı sunmaktadır.

Ürün hakkında tüketiciye bilgi aktaran ambalaj en anlaşılır ve düzenli şekilde tasarlanmalıdır. Kullanma talimatı, marka ismi, ürün cinsi, renk gibi faktörler rakip

markalara kıyasla değerlendirilmelidir. Bunlarla beraber yasal olarak yazılması gerekenler de yazılmalıdır.³⁸

1.5.2.3 Üretim Teknolojisinin Belirlenmesi

Teknoloji kelimesi iki Yunanca kelimedenden oluşmaktadır. Teche, bir şey yapmak için gerekli beceri; loges ise bilgi anlamına gelmektedir. Yani teknoloji bir işin yapılma bilgisidir. Bir yatırım projesinin konusu ürünlerin üretilmesi ve hizmet sunulmasında kullanılan bilgi, hammadde, araçlar, süreçler, yöntem ve sistemlerin hepsi teknolojidir. Teknoloji, projenin amaçladığı hedeflere ulaşmak için bir araçtır.³⁹

Yapılabilirlik çalışması çeşitli alanlarda uzmanların, birbirini etkileyen ve devami niteliğinde olan çalışmalarıdır. Üretim teknolojisi belirlenirken bundan; yatırımcı, çalışanlar, çevre, üretilen ürün gibi pek çok faktör etkilenir. Bu nedenle kullanılan teknolojinin üretime, çalışanlara, çevreye ve sermayedar olan yatırımcıya olan etkileri analiz edilmelidir. Burada esas faaliyet seçilen teknoloji ile (üretim yöntemiyle) en etkin, en ekonomik ve en verimli üretimi gerçekleştirmektir. Bunun için üretim hattının her aşamasındaki teknoloji belirlenmeli ve bu aşamalar arası sürekliliği sağlayacak planlama yapılmalıdır. Ayrıca kullanılan makineler zorunlu haller dışında, az bakım-onarım gerektiren ve karmaşık olmayan sistemlere sahip olanlar arasından seçilmelidir.⁴⁰

Teknoloji seçiminde dikkat edilmesi gereken unsurlardan birisi de kapasite kısıtlarıdır. Yatırım projesinin tamamı bir zincirdir. Bu zincirin her bir halkası bir aşamayı temsil eder. Bu aşamaların herhangi birinde çeşitli problemler nedeniyle bir darboğaz oluşabilmektedir. Bu darboğazlar ya da zayıf halkalar, bütün sistemin çıktısını etkiler ve aynı zamanda geliştirilmesi gereken noktaları ifade eder. İşte 1984 yılında Dr. Eliyahu M. Goldratt tarafından ortaya atılan kısıtlar teorisi bu kısıtlamaları belirlemeyi ve yönetmeyi amaçlar.

Üretim teknolojisi seçiminde belirli bir makine, işçi veya süreç kısıt olabilir. Bu kilit süreçler sistemin tamamı tarafından üretilen akışı kısıtlayabilmektedir. Örneğin makine hattında dakikada 2 birim ürün işleyen bir makineden sonra dakikada 1 birim ürün

³⁸ Fehr, a.g.e., s. 39., (25.01.2017)

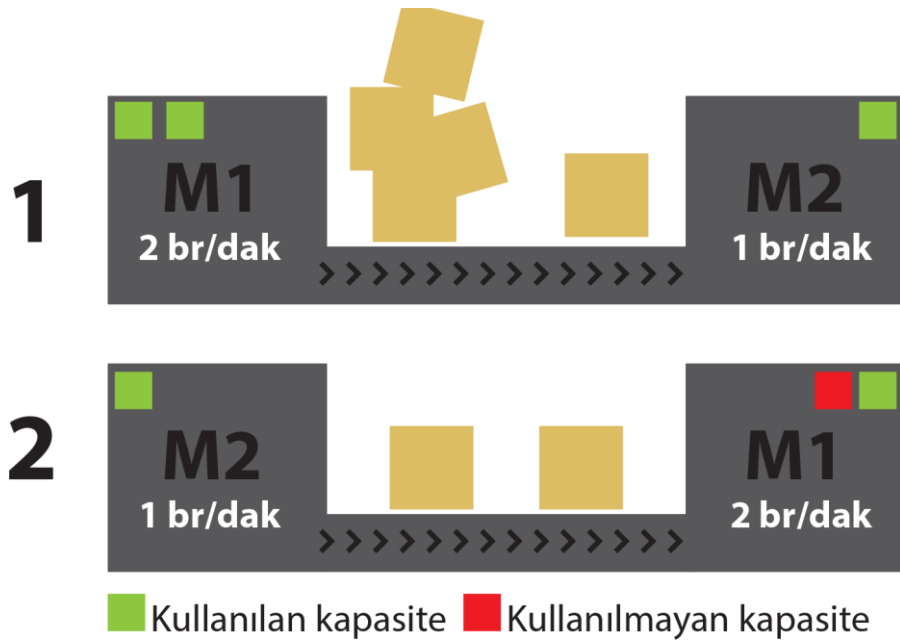
³⁹ Lalitha Ramakrishnan, C.S.G Krishnamacharyulu, *Management of Technology*, Himalaya Publishing House, 2008, s. 3.

⁴⁰ Feray Odman Çelikçapa, "Teknoloji Tahmini ve Planlaması", *Teknoloji Yönetimi*, editörler: Sait Y. Kaygusuz, Feray Odman Çelikçapa, Bursa, Dora Basım-Yayın, 2010, s. 201.

işleyen makine geliyorsa iki makine arasında yığılma(birikme) olacaktır. Yani dakikada 1 birim ürün sonraki makinede işlem görmeden iki makine arasında birikecektir. Burada dakikada 1 birim ürün işleyen makine kısıt oluşturmaktadır. Eğer dakikada 2 ürün işleyen makine, 1 birim ürün işleyen makineden sonra gelseydi bu durumda da atıl kapasite sözü konusu olmaktadır. Örnek durumda sistemin bir bütün olarak çalışmasını engelleyen durumlar mevcuttur. İşte kısıtlar teorisi sistemin bir bütün olarak çalışmasını engelleyen nedenleri ortadan kaldırmaya ve süreçleri iyileştirmeye odaklanmaktadır.⁴¹

Aşağıdaki şekilde makine hattında atıl kapasite ve darboğaz olmak üzere iki kısıt görülmektedir. 1 numaralı hattaki M2 makinesi gelen 2 birim ürünün 1 birimini işlediği için kısıt oluşturarak stok birikmesine sebep olur. 2 numaralı hatta ise dakikada 1birim ürün işleyen M2 makinesi, dakikada 2 birim ürün işleyen M1 makinesine ürün göndermektedir. M1 makinesinin kullanılmayan bir birimi kırmızı kutucuk ile gösterilmiştir. Burada ise M1 makinesinde atıl kapasite oluşmuştur. Her iki durumda da düşük kapasitede ürün gönderen makinenin kapasitesi çeşitli yöntemlerle artırılarak sistemin bütünü iyileştirilebilir.⁴²

Şekil 3: Kapasite Kısıtı

⁴¹ www.tocinstitute.org/theory-of-constraints.html, (02.02.2017)

⁴² Eliyahu M.Goldratt, Jeff Cox, *Amaç*, İstanbul, Özel basım, çev. Ayşe Bilge Dicleli, Optimist Yayınları, 2015

1.5.2.4 Üretim Sürecinin Belirlenmesi

Üretim süreci hammadde ya da yarı mamul olarak işleme giren ürünün nihai mal haline gelene kadar geçtiği evreleri ifade etmektedir. Teknoloji seçimi yapıldıktan sonra diğer üretim imkânlarıyla birlikte belirli bir zamanda belirli bir miktarda üretim gerçekleşmektedir. Bu işletmenin kapasitesini göstermektedir. Kapasiteyi ise üretim yöntemi, makine ekipman seçimi, yatırım maliyetleri, hammadde temini gibi unsurlar etkilemektedir.⁴³

Üretim yönetimin birbirini takip eden süreçleri akış şemasında izlenmektedir. Bu akış şemasının başından sonuna kadar girdi-çıkıtı ilişkisi izlenmektedir. Bu akış şemasının başından sonuna kadar girdi-çıkıtı ilişkisi oluşturmaktadır. Yine akış şemasının her aşamasında gerekli işlemler, işlenen ve atık ürünlerin miktarı gibi veriler belirlenmektedir. Buna madde balansı denilmektedir. Bu sayede üretim giderleri ve maliyet unsurları da belirlenebilmektedir.

Üretim sürecinin planlanmasında bir diğer destek noktası da dalgalanan talep ve mamul stokudur. Ekonomik analiz ile tahmin edilen talep ve satış verileriyle oluşturulan üretim programı yıllık kapasite kullanım oranını da verecektir.⁴⁴ Diğer yandan üretim sürecinde gereken iş gücü ve bu iş gücünün örgütsel yapısı belirlenmelidir. Üretim akışına göre belirlenen makine ekipman yerleşimi ve makinelerin ve süreçlerin gerektirdiği bilgiye göre iş gücü planlaması değişebilmektedir. Üretim sürecindeki faaliyetlerin süreleri ve bu faaliyetlerin gerektirdiği personel sayısı hesaplanarak iş gücü planlaması yapılabilmektedir.⁴⁵

1.5.2.5 Kuruluş Yeri Seçimi

Yatırım projesi hazırlanırken verilecek stratejik kararlardan biri de kuruluş yeri seçimidir. Çünkü kuruluş yerinin coğrafi ve kendine has özellikleri işletmenin uzun vadeli üretim ve pazarlama faaliyetlerini etkilemektedir. Bu karar stratejik bir nitelik taşıdığı için ve diğer bütün sermaye mallarının konumlandırılması bu karara bağlı olduğu için değiştirilmesi yüksek maliyetli olmaktadır.

---

⁴³ Tefvik, a.g.e., s. 105.

⁴⁴ Karagül, a.g.e., s. 96.

⁴⁵ Sarıaslan, a.g.e., s. 141.

Kuruluş yerinin seçimi lojistik faaliyetleri doğrudan etkiler. Lojistik faaliyetlerin maliyetleri ise üretilen ürün fiyatını etkiler. Bu maliyetlerin belirlenmesi ve kontrolü işletmenin kuruluş yeriyle ilişkilidir.⁴⁶

Kuruluş yeri seçiminde işletmenin en yüksek gelir getirebilecek ve en düşük giderle faaliyet göstereceği konum esastır. Bu optimizasyon için kuruluş yerinde bütün faktörler bulunmayabilir. Kuruluş yeri seçiminde birçok unsur etkilidir. Her bir unsurun işletmenin ana faaliyetlerinde ne kadar etkili olduğu belirlenmeli ve buna göre ağırlıklandırılmalıdır. Eğer yatırım hammaddeye yakın bir yerde ya da kaynağın yanı başında yapılacaksa bu kısıtlar kuruluş yeri için yeterli olmaktadır. Örneğin mineralli su şişeleme tesisi kurulacaksa su kaynağının olduğu yer kuruluş yeri olmaktadır.

1.5.2.5.1 Kuruluş yeri seçimine etki eden faktörler

Yatırım projesinin ekonomik analizde yatırımın içinde yaşayacağı ortam ülke pazarı ve sektör olmaktadır. Kuruluş yeri seçimi yapılırken de ülke seçimi, bölge seçimi ve yer seçimi olarak genelden özele bir yaklaşım izlenmektedir. Ülkelerin yabancı yatırımcıya olan teşvikleri, ülke kaynakları ve imkânları gibi faktörler yatırım yeri seçimini etkilemektedir. Bölge olarak ele alındığında da ülkemizde kalkınmada öncelikli bölgelere çeşitli devlet destekleri verilmektedir. Yatırım yeri kararı bu desteklerden de etkilenmektedir. Örneğin 2017 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülen Cazibe Merkezleri programı ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki 23 il için yatırım yeri tahsisi, sıfır faizli yatırım kredisi, anahtar teslim fabrika binası gibi destekler yatırımcıların yer seçimlerini etkilemiştir.

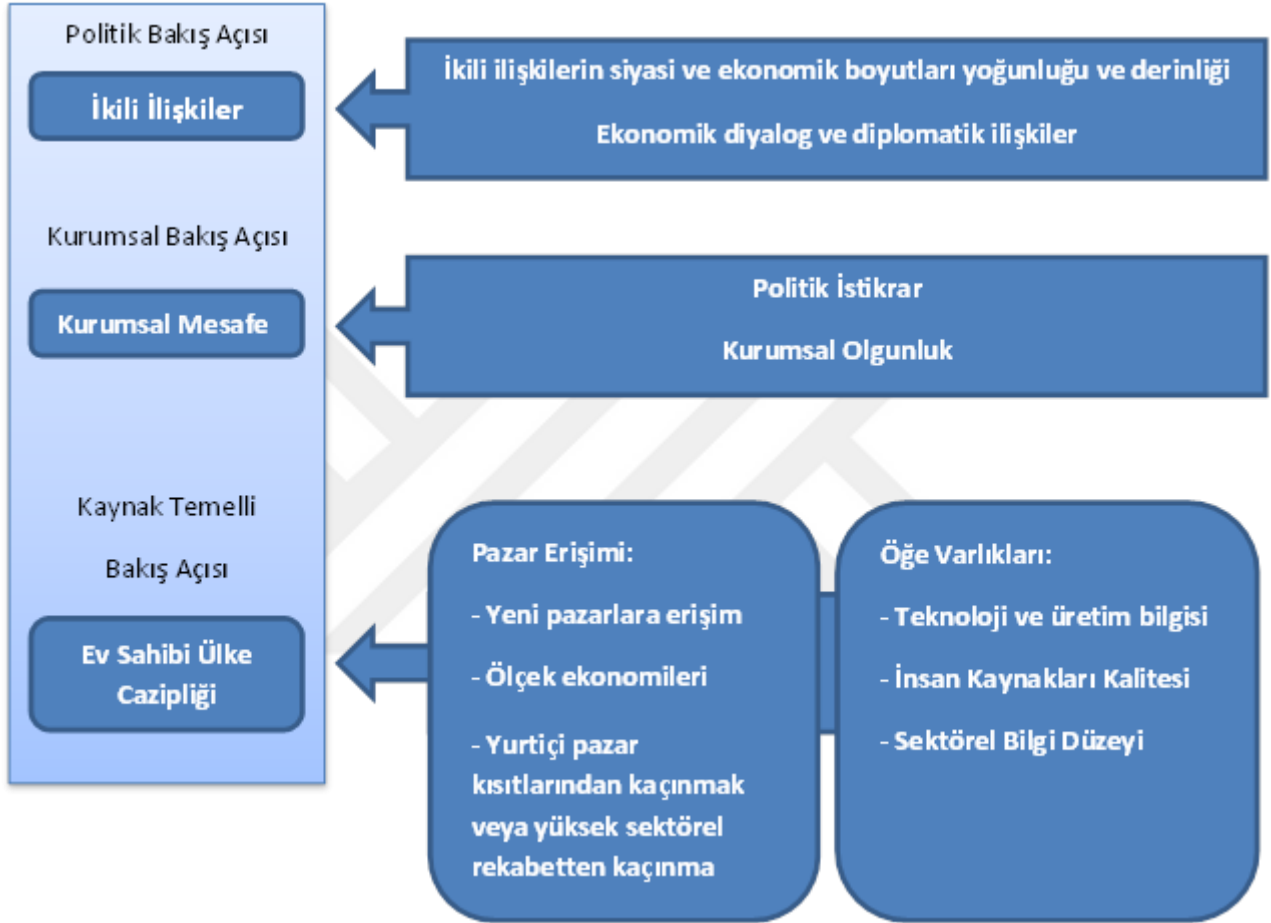
Kuruluş yeri seçiminde bir bölgede etkili olan diğer faktörler şunlardır:

- İhtiyaç duyulan hammaddenin yeterliği
- Enerji ve teknik alt yapı imkânları
- Bölgenin iş gücü potansiyeli ve nitelikli personel durumu
- Bölgenin iklimi ve coğrafi özellikleri
- Organize Sanayi Bölgesi'nin ya da sanayi sitesinin varlığı
- Bölgede devlet tarafından uygulanan yatırım teşvikleri.⁴⁷

⁴⁶ Hakan Eygü, Onur Yıldırım, "Kuruluş ve Tesis Yeri Seçimine Etki Eden Faktörlerin Lojistik Resesyon Yardımıyla Analizi", *Atatürk Üni. Sos. Bil. Enst. Dergisi*, Aralık 2016, , Aralık 2016 20(4): 1635-1648

Kuruluş yeri olarak ülke seçimini ise Lv ve Spigarelli(2016) çalışmalarında aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi üç başlıkta ele almışlardır. Bunlar: kurumsal mesafe, ev sahibi ülke cazipliği ve ikili ilişkilerdir.⁴⁸

Şekil 4: Kuruluş Yeri Seçimi

⁴⁷ Hüseyin Şahin, *Yatırım Projeleri Analizi*, Bursa, 4.b., Ezgi Kitabevi, 2009

⁴⁸ Ping Lv, Francesca Spigarelli, (2016), "The determinants of location choice", *International Journal of Emerging Markets*, Vol. 11 Iss 3 pp. 333 - 356

1.1.1 Mali Analiz

İşletmelerin temel amacı kâr elde etmek ve sistemli bir şekilde büyüme. Bu amaçlara ulaşmak ise sermaye mallarına olan yatırımlarla mümkün olmaktadır.

Sermaye mallarına(duran varlıklara) yapılan yatırımlar uzun vadeli olduğundan, bu yatırım kararları zaman, kaynak, kapasite gibi birçok faktörü analiz eden bir projeye ele alınmalıdır. Kaynakların doğru zamanda ve etkin kullanımı özenli bir sermaye bütçelemesi ile mümkün olmaktadır.

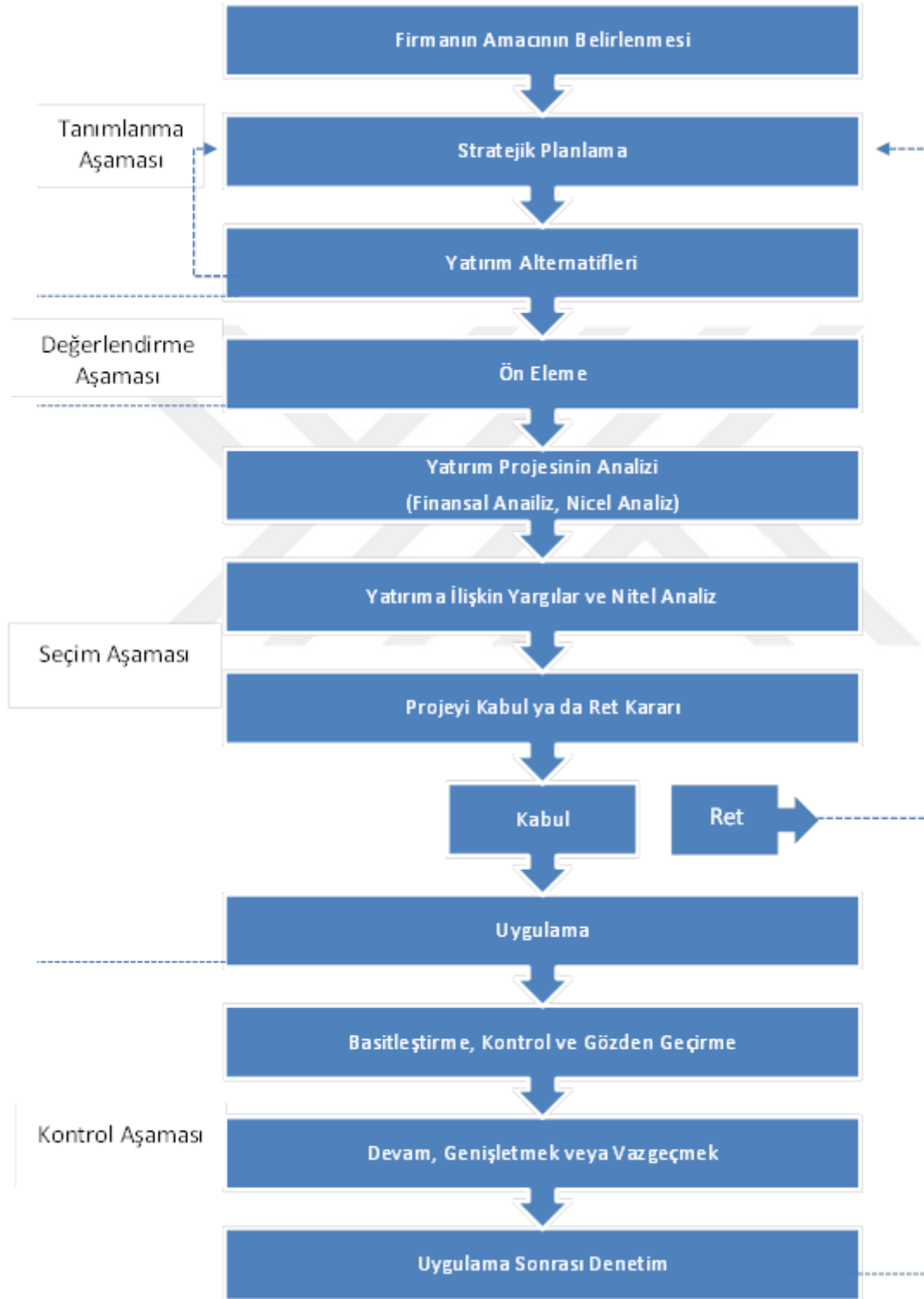
Yatırım projesinin birbiriyle ilişkili olan her aşamasına ve üretim mallarının seçimine karar verirken mali tekniklerle işletmeyi uzun yıllar etkileyecek olan yatırım kararları alınabilmektedir. Sermaye bütçelemesi ile nicel verilerin elde edilmesiyle oluşturulacak öngörüler, yatırım kararı için kilit göstergeler durumundadır.⁴⁹

---

⁴⁹ Yükü v.d., a.g.e., s. 762.

Yatırım bütçelemesi birbirleriyle ilişkili olan aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır.⁵⁰

Şekil 5: Yatırım Bütçelemesi Aşamaları

⁵⁰ Kaygusuz, Dokur, a.g.e., s. 137

Yukarıdaki birbirini tamamlayan aşamaların neticeye ulaşması için her aşamada etkin bir ekip çalışması ve uzmanların yer aldığı bir organizasyon gerekir. Yatırım bütçelemede önceki bölümlerde ele alınan ekonomik ve teknik analiz sonucunda verilen kararların etkisi büyüktür. Makine ve teçhizat harcamaları, pazarlama giderleri, hammadde fiyatları gibi yatırımın tümüyle ilgili olan faaliyetler bu aşamada bütçelenmektedir. Bu nedenle projenin tanımlandığı ön fizibilite aşamasından sonra geliştirilen yatırım projesi mali analiz sonucu elde edilen nicel verilerle daha güvenilir kararlar alabilmektedir.

Mali analizle projenin kuruluş aşamasında ihtiyaç duyulan toplam yatırım tutarı ve bu miktarın hangi kaynaklarla finanse edileceği belirlenir. Kurulştan sonra ise işletmenin faaliyete başlaması için gereken işletme sermayesi ve işletmenin giderleri belirlenir.

1.5.2.6 Sabit Sermaye Yatırım Giderleri

Yatırım projesinin kuruluş aşamasında uzun yıllar kullanılacak sabit sermaye mallarının temini için yapılan harcamalar sabit sermaye giderleridir. İşletmenin fiziksel yapısını ve sistemini kurmak için yapılan harcamalardır. Sabit sermaye malları bir defaya mahsus alındığı için ekonomik ve teknik analizler özenli bir şekilde yapılmalı ve karar verilmelidir. Sabit sermaye yatırım tutarı devlet desteklerinde de dikkate alınan bir konudur. Teşvik sistemi gibi belirli sektörlerde veya genel olarak belirlenen asgari sabit sermaye tutarları mevcuttur. Sabit sermaye harcamaları aşağıdaki tabloda görülmektedir.⁵¹

Sabit sermaye yatırımının ölçeği işletmenin kullanacağı teknoloji, üretim miktarı, ürün gamı, talep vb. unsurlara göre değişkenlik gösterir. Maliyetlerin bir izdüşümü olarak sermaye mallarının tutarlarının kategorize edilmesi proje harcamalarının ön görülmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece yatırım fonu doğru zamanda yapılan harcamalarla kullanılmış olur. Çünkü planlanmamış bir harcamaya karşı yatırım fonunun nakit olarak tutulması faiz maliyetine yol açacaktır. Bu nedenle yatırım fonu belirli bir zaman ve plan çerçevesinde kullanılmalıdır. Harcamalar içerisinde ithal sermaye malları bulunuyor ise bunun için yatırım fonunda ilgili para birimi ve döviz kullanımını da belirlenmelidir. Yatırım projesinin sağlıklı bir şekilde tamamlanması için yatırım bütçelemesinin ve yatırım fonu kullanımının özenli bir çalışma ile belirlenmesi gerekmektedir.⁵²

---

⁵¹ Sarıaslan, a.g.e., 167

⁵² Şahin, a.g.e., s. 32.

1.5.2.7 İşletme Sermayesinin Belirlenmesi

Yatırım projesinin kuruluş aşamasından sonra kurulan tesisin faaliyete başlaması için hammadde, nakit, demirbaş gibi dönen varlıklara ihtiyacı vardır. Dönen varlıklar bir yıl ya da bir çalışma dönemi içerisinde nakde çevrilebilen değerlerdir. İşletmenin faaliyetinin sürekliliği için gerekli bu dönen varlıklara işletme sermayesi, çalışma sermayesi ya da döner sermaye denilmektedir.

Dönen varlıkların sabit, değişken ve sürekli olan bölümleri göz önünde bulundurulmadan tümüyle ele alınması brüt işletme sermayesini ifade eder.⁵³ Net işletme sermayesi ise sürdürülebilir kaynaklar ile sürdürülebilir araçlar arasındaki fark veya sabit sermaye ile sabit kıymetler arasındaki farkı ifade etmektedir. Pozitif bir çalışma sermayesi işletme döngüsünün kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılayan uzun vadeli bir finansal denge durumunu ifade eder. İşletme sermayesi pozitif bir fark elde ederek işletme ile ilgili mevcut faaliyetin finanse edilmesi için tasarlanmıştır ve kullanılan sabit sermayenin bir parçasıdır.⁵⁴

Yatırım projelerinde sık görülen hatalardan biri de işletme sermayesinin yanlış planlanması ve ya hiç planlanmamasıdır. Yatırım projesinin bina, makine, ekipman gibi sabit sermaye malları tamamlandıktan sonra işletme sermayesi nakit olarak temin edilir. İşletme döneminde ise üretim ve pazarlama gibi işletme faaliyetlerinden elde edilen gelir ile nakit ihtiyacı karşılanır. İşletme döneminde seçilen kapasite ile çalışmak için bazı giderler oluşmaktadır. Bu giderler için nakit planlaması, işletmenin yıllık normal üretim faaliyeti göz önüne alınarak yapılır. Üretim modeline ya da yöneticilerin kararına göre bu planlamalar aylık ya da günlük olarak da yapılabilir. Bu planlama genel olarak bütçe oluşturmayı ifade etmektedir.⁵⁵

İşletme dönemindeki çalışma sermayesi bütçeleme ileri dönemler için bir öngörü niteliğinde olduğu için fon akışları çeşitli yöntemlerle analiz edilir. İşletmenin bütün varlıklarının ve kaynaklarının bulunduğu bilançonun yılsonu ve sonraki dönemler

---

⁵³ Oktay Güvemli, *Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi Değerlendirilmesi ve İzlenmesi*, İstanbul, 7.b., Atlas Yayın Dağıtım, Kasım 2001, s.456

⁵⁴ Mihaela Nicoară, "Balance Sheet Based Financial Diagnosis - Working Capital Working Capital Needs, Net Worth And Net Treasury", *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 2015, Vol. 24 Issue 2, p228-236.

⁵⁵ Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi Seminer Notları, *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları*, 1.b., Ankara, Nisan 2009, s.284

tahminiyle proforma analizi yapılabilir. Bilançoda varlıklar fazla ise işletme yeni kaynaklar bulmalı ve yatırımlarını kısıtlamalıdır. Eğer kaynak tarafı fazla ise işletmenin yeni yatırım yapmaya uygun olduğu değerlendirilir. Yatırım projesinin başarılı bir şekilde uygulanması için bütün harcamalar zamanında yapılmalıdır. Çünkü yatırım projesi birbiriyle bağlantılı ve birbirinin devamı olan süreçlerden oluşmaktadır. Sürenin uzamasıyla sonraki süreç için temin edilen kaynak önceki sürecin uzamasından dolayı kullanılamayabilir. Bu nedenle projenin gerektirdiği kaynak zaman kavramı çerçevesinde ele alınmalıdır.⁵⁶

1.5.2.8 Kaynak Maliyeti

Yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde belirli zaman çerçevesinde belirli kaynaklar kullanılmaktadır. Yatırımcı sermaye mallarının yani varlıkların finansmanında öz kaynak ve ya yabancı kaynak ya da her ikisini birlikte kullanmaktadır. Her durumda tercih edilen kaynağın bir maliyeti olmaktadır. Eğer yabancı kaynak tercih edilirse bunun maliyeti faiz olmaktadır. Yatırımlarda sadece yabancı kaynak kullanımı ise doğru bir davranış değildir. Örneğin yatırımlara devlet desteklerinin bazılarında öz kaynak kullanım şartı aranmaktadır. Şart olarak aranmasa dahi değerlendirmede önemli bir faktör olarak rol oynamaktadır. Bu nedenle yatırım kararı verilirken öz kaynak kullanımı da değerlendirilmeli, eğer yabancı kaynak ve öz kaynak birlikte kullanılıyorsa bunların maliyeti belirlenmelidir. Bu iki kaynağın maliyeti ağırlıklı ortalama sermaye maliyetini ifade etmektedir.

Yatırımcının sahip olduğu kaynağı işletmede kullanmasının fırsat maliyeti ise öz kaynak maliyetini ifade etmektedir. Yani yatırımcı söz konusu yatırımı yapmasaydı hangi yatırımı yapardı ve nasıl bir gelir elde ederdi sorularının cevabıdır. Öz kaynak maliyeti hesaplanırken adi hisse senetleri, imtiyazlı hisse senetleri ve dağıtılmayan kârlar gibi öz kaynak unsurları da dikkate alınmalıdır. Yatırım projesinde kullanılan her kaynağın toplam kaynağa oranı ve kullanılan kaynağın maliyeti çarpılarak ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti bulunur. Aşağıda bilançonun pasif tarafında yer alan kaynakların çeşidi ve oranı ile ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin hesaplanması görülmektedir.⁵⁷

---

⁵⁶ Akif Emiroğlu, *Ticari Açından Yatırım Projeleri*, İstanbul, 1.b., Ekin Kitabevi, 2002, s.156

⁵⁷ Sait Yüksel Kaygusuz, Şükrü Dokur, *Yönetim Muhasebesi*, Bursa, 1.b., Dora Yayıncılık, 2012, s. 135.

Tablo 1: Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti Hesaplaması

Kaynak Türü	Tutar	Ağırlık Payı	Maliyet	Ağırlıklı Maliyet
<i>Kısa Vadeli Yabancı kaynaklar</i>				
Banka Kredileri	10.000,00	%4	%18	%0,70
<i>Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar</i>				
Banka Kredileri	80.000,00	%32	%16	%5,10
<i>Öz kaynaklar</i>				
İmtiyazlı hisse senedi	100.000,00	%40	%15	%6,00
Dağıtılmayan kârlar	20.000,00	%8	%16	%1,30
Adi hisse senedi	40.000,00	%16	%18	%2,90
Toplam	250.000,00	%100		%16,00

Tabloda görüldüğü üzere ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti %16'dır. Bu hesaplamalarda yukarıdaki maddelerin cari piyasa değerlerinin kullanılması daha gerçekçi sonuçlar vermektedir. Bunların dışında risk ve belirsizlikler de bu maliyetlerin değişmesine neden olabilmektedir. İşletmeyle ilgili ya da piyasayla ilgili riskler ve belirsizlikler faiz oranı gibi değişkenleri etkileyebilmektedir.⁵⁸

1.6 YATIRIM PROJESİNİN SEÇİMİ

Çalışmanın konusu olan ticari anlamda yatırım projelerinin amacı kâr elde etmek ve büyüme. Projenin kârlılığını değerlendirmek ve diğer yatırım alternatifleri arasından seçim yapmak için çeşitli yöntemler mevcuttur. Yatırımın tamamlanıp faaliyete geçtiği dönem ve yatırım ömrü boyunca gelir-gider ön görüşünde bulunan bu yöntemler paranın zaman değerini dikkate alan ve almayan yöntemler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Paranın zaman değerini dikkate almayan yöntemler:

- Basit Kârlılık (Rantabilite) Oranları
- Geri Ödeme Süresi Yöntemi

⁵⁸ Aynı yer.

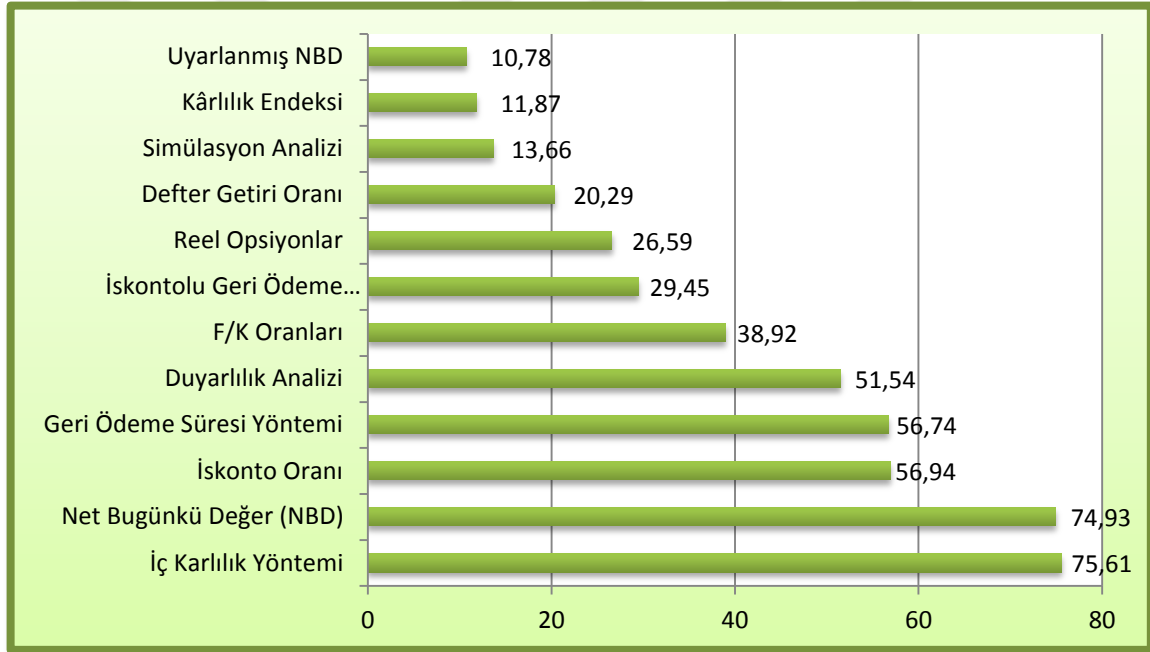

Paranın zaman değerini dikkate alan yöntemler:

- Net Bugünkü Değer Yöntemi
- Net Bugünkü Değer Oranı (Kârlılık İndeksi) Yöntemi
- İç Kârlılık (İç Verim) Oranı Yöntemi

Olarak ele alınmaktadır.⁵⁹ Çalışmanın konusu yatırım projeleri analizi gibi detaylı bir konu olmadığından bu yöntemlerin bazıları kısaca açıklanacaktır. Yöntemlerin hepsinin eleştirildiği ve eksik kaldığı noktalar mevcuttur. Aşağıda diğer en çok kullanılan yatırım değerlendirme teknikleri ve kullanılma oranları görülmektedir.⁶⁰

Grafik 1: Yatırım Değerlendirme Teknikleri ve Kullanılma Oranları (%)

1.6.1 Basit Kârlılık (Rantabilite) Oranları

Proje değerlendirmesinde kullanılan en basit yöntemdir. Yatırımın yıllık net kârının, toplam ilk yatırım tutarına oranıdır. Net kâr işletmenin normal bir yılındaki vergi ve faizden sonrakini kârını ifade eder. Toplam yatırım tutarı ise işletmenin kuruluşunda

⁵⁹ Sarıaslan, a.g.e., s. 214.

⁶⁰ Diren Mecit, Turan Atılğan (2007, Temmuz), “Yatırım Kararlarının Değerlendirilmesinde Reel Opsiyonlar Yaklaşımı Ve Hazır Giyim Sektörüne Bir Uygulaması”, <http://idealonline.com.tr/makale/oku/323632>, (24.03.2017), s. 201.

faiz gider dışında yaptığı harcamaları ifade eder. Projenin yatırım finansmanında yabancı kaynak mevcutsa normal bir yıldaki faiz gideri net kâra eklenir ve toplam yatırım tutarına oranlanır. Eğer öz kaynak için hesaplanacaksa normal yıldaki net kâr öz kaynaklara oranlanır. Toplam yatırım tutarından öz kaynakların çıkarılmasıyla da toplam borç elde edilmiş olur. Bu yöntemle yatırımcı en yüksek kârlılığı sağlayan projeleri karşılaştırabilir.⁶¹

1.6.2 Geri Ödeme Süresi Yöntemi

Yapılan yatırımın ne kadar sürede kendi yatırım tutarını karşılayacağı bu yöntemle belirlenir. Bu sürenin kısa olması kâra geçişin daha çabuk olmasına ve kaynaklardan daha etkin yararlanılmasına imkân verir. Örneğin projede yabancı kaynak kullanıldı ise daha düşük vadeli borçlanma sağlanabilir. Burada yatırım kararı süre ölçüsüne göre verilir. Bu hesaplama yapılırken yatırımın ve yatırımın sağladığı değerlerin güncel olmasına da dikkat edilmelidir.⁶²

1.6.3 Net Bugünkü Değer Yöntemi

Bu yöntemde yatırım projesinin dönemler itibariyle gelecekteki nakit giriş ve çıkışlarının farkları hesaplanır ve bu farkların bugünkü değerleri belirlenir. Projenin nakit giriş ve çıkışlarının bugünkü değer ile farkları toplamı projenin net bugünkü değerini verir. Net bugünkü değer iskontolu bir nakit akış yöntemidir. Yani gelecekteki değer bugünkü değere indirgenmesiyle değerlendirme yapılır. Bu indirgeme kaynağın maliyeti oranında yapılır. Bu yüzden sermaye maliyeti arttıkça yatırımın net bugünkü değeri düşmektedir. Sermaye maliyeti azaldıkça ise net bugünkü değer artmaktadır. Bu yöntemle farklı sermaye maliyetlerine sahip projeler arasında seçim yapılabilmektedir.⁶³

1.6.4 Net Bugünkü Değer Oranı (Kârlılık İndeksi) Yöntemi

Bu yöntem de net bugünkü değer yöntemi gibi gelecekteki değer bugünkü değere indirgenmesiyle hesaplanır. Farklı olarak nakit girişlerinin bugünkü değerinin, nakit çıkışlarının bugünkü değerine oranlanmasıdır. Bir birimlik kâr oranı 1'den büyük veya sıfıra eşitse nakit çıkışlarından fazla getiri sağlayacağı anlamına gelmektedir. Projeler arası seçim yapılırken de net bugünkü değer oranı büyük olan proje seçilebilmektedir. Net

---

⁶¹ Emiroğlu, a.g.e., s. 329.

⁶² Güvemli, a.g.e., s. 151.

⁶³ Kaygusuz, Dokur, İşletmelerde Stratejik Planlama ve Bütçeleme, s. 162.

bugünkü değer oranı değerlendirilirken sadece kârlılık oranı değil kâr tutarı da değerlendirilmelidir. Çünkü bu oran ve tutarlar işletmenin diğer büyüme oranlarını etkileyebilmektedir. Net bugünkü değer oranı yöntemi ile net bugünkü değer gibi farklı sermaye maliyetlerine sahip projeler arasında seçim yapılabilir. ⁶⁴

Kârlılık indeksi yatırımın gelecekteki nakit akımlarının bugünkü değerinin başlangıç maliyetine bölünmesi olduğu için fayda-maliyet oranı olarak da bilinir. Kârlılık indeksi yatırılan bir birim paranın karşılığının net bugünkü değerini verir. Böylece verilen paranın en iyi karşılığını almayı ölçümler. Bu yatırım için harcanan paranın her biriminin yarattığı değerdir. Bu sebeple devlet yatırımlarında ve diğer kâr amacı gütmeyen yatırımlarda bir performans ölçüsü olarak kullanılmaktadır. ⁶⁵

1.6.5 İç Kârlılık (İç Verim) Oranı Yöntemi

İç kârlılık oranı bir yatırımın herhangi bir dönemdeki nakit akışlarının net bugünkü değerini sıfıra eşitleyen orandır. Yani bir nakit akışının bugünkü değerlerinin toplamını sıfıra eşitleyen iskonto (faiz) oranıdır. O halde iç kârlılık oranı cebirsel bir eşitliktir. ⁶⁶ Net bugünkü değerler toplamının sıfır olduğu iskonto oranının hesaplanmasıyla sermaye maliyeti tespit edilir ve yatırımla ilgili karar verilir. ⁶⁷ Bu oranın hesaplanmasında Microsoft Excel programı ve ya başka bilgisayar programları ile net bugünkü değer oranı gibi iç kârlılık oranı da hesaplanabilmektedir. Diğer yöntemlerde olduğu gibi iç kârlılık yöntemi de nakit akışlarının kronolojisini ayırmaması, dönemlerde eşit riski varsayması gibi belirli konularda eleştirilmektedir. Bu yüzden projelerde tek bir yöntem değil diğer yöntemler de kullanılmalıdır. Etkili olan bütün faktörler değerlendirilmeli ve analiz edilmelidir.

---

⁶⁴ A.Sinan Sariaslan, *Sermaye Bütçelemesinde Risk Analizi Yöntemleri Ve Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, s. 26.

⁶⁵ Stephen A.Ross, Randolph W. Westerfield, Bradford D. Jordan, *Corporate Finance Fundamentals*, 8. ed, McGraw-Hill, 2007, s. 287.

⁶⁶ Michael Patrick Nick French , (2016), "The internal rate of return (IRR): projections, benchmarks and pitfalls", *Journal of Property Investment & Finance*, Vol. 34 Iss 6 pp. 2

⁶⁷ Kaygusuz, Dokur, İşletmelerde Stratejik Planlama ve Bütçeleme, s. 147.

2. BÖLÜM

YATIRIMLARA DEVLET DESTEKLERİ (TEŞVİKLERİ)

Yatırım projesinin fikir aşamasından gerçekleşme aşamasına kadar olan süreçte, birinci bölümde ele alınan fizibilite etüdü ve çeşitli analizler doğru bir yatırım kararının alınmasını desteklemektedir. Kuruluş yeri, sermaye yapısı, kaynak maliyeti (faiz), vergiler vb. unsurlar proje kararında oldukça önemli yer tutmaktadır. Çünkü bu unsurlar projenin kârlılığını ve sürdürülebilirliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle yatırımlara devlet destekleri yatırım fikirlerinin hayata geçirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Yatırımlara devlet tarafından sağlanan avantajlar; teşvik, destek, yardım, sübvansiyon gibi çeşitli kelimelerle ifade edilmektedir. Ekonomik anlamda devlet desteği (teşvik); ülke ekonomisi için önem atfeden ya da bölgesel anlamda gelişme eksenini olan ekonomik faaliyetlerin aynı ve mali unsurlarla desteklenmesidir. Devlet, kalkınma politikaları ile ulusal ve bölgesel çapta belirlediği sektörlerin ve alanların gelişimi için ekonomiye teşvik araçlarıyla müdahale etmektedir.⁶⁸

Teşvikler genel olarak doğrudan yabancı yatırımları çekmek için bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Mali (vergi ve prim kolaylıkları gibi), parasal (doğrudan parasal) ve düzenleyici olmak üzere sınıflandırılabilirler. Yatırım teşvikini neyin oluşturduğuna dair yeknesak bir tanım bulunmamaktadır. Kısmi bir tanım içeren tek uluslararası belge Dünya Ticaret Örgütü (WTO) anlaşmalarından olan Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması (SCM)'dir. Hükümetler doğrudan yabancı yatırımları çekmek ve onlardan daha fazla faydalanmak için yatırım teşviklerinde üç ana kategoriyi kullanmaktadırlar:

- Doğrudan parasal yardım ve imtiyazlı faiz oranlı krediler gibi finansal teşvikler,
- Vergi indirimi, vergi istisnası, vergi erteleme gibi mali teşvikler,
- Altyapı desteklemeleri, pazar öncelikleri, düzenleyici imtiyazlar, iş gücü ve çevresel standartlardan muafiyetleri içeren diğer teşvikler.⁶⁹

⁶⁸ Ahmet İncekara, *Türkiye'de Teşvik Sistemi*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1995-10, s. 9.

⁶⁹ UNCTAD, *Incentives*, United Nations, New York and Geneva, 2004, s. 5.

Devlet destekleri ile bir ülkenin gelişmişlik durumu ve ihtiyaçlarına göre çeşitli amaçlar güdülebilmektedir. Devlet; dezavantajlı bölgelerin kalkındırılması, ihracatın artırılması, girişimciliğin artırılması, verimliliğin artırılması, belirli sektörlerde üstün rekabetçilik kazanma, istihdam sağlama, yabancı yatırım çekme vb. hedefler doğrultusunda teşvik politikaları izlemektedir.⁷⁰ Ülkemizde en kapsamlı olarak şuan, 15/6/2012 Tarihli ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile Ekonomi Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu Yeni Teşvik Sistemi uygulanmaktadır. Bu kararda devlet desteklerinin amacı şu şekilde açıklanmıştır: “Bu Kararın amacı; kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.”⁷¹ Yeni Teşvik Sistemi ayrıca ileriki başlıklarda detaylı olarak ele alınacaktır.

Devlet destekleri yeni bir yatırım projesi için olduğu gibi işletme dönemindeki bir yatırıma da uygulanmaktadır.⁷² Fakat devlet desteklerinin belirli sektörleri geliştirme amacının olması nedeniyle, bu sektörlerdeki yeni sabit sermaye yatırım projeleri bu tez çalışmasının konusuna daha uygun düşmektedir. Bazı kurumların verdiği desteklerde hem yatırım hem de işletme dönemi için destekler mevcuttur. Söz konusu destek türleri ve desteği veren kurumlar bu bölümde ele alınacaktır. Burada genel çerçeve sabit sermaye yatırımlarını etkileyen devlet destekleri olacaktır.

---

⁷⁰ Mustafa Tezel, “Türkiye’de 1980-2010 Yılları Arasında Yatırımlara Sağlanan Teşviklerin İBBS Çerçevesinde Bölgesel Ve Sektörel Dağılımı Ve Bölgesel Gelişme Farkları İle İlişkisi”, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları*, 1.b., Nobel Akademik Yayıncılık, ed. Mine Nur Bozdoğan, 2014, s. 293.

⁷¹ 15/6/2012 Tarihli ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, (19/6/2012 tarihli 28328 sayılı Resmi Gazete)

⁷² Güvemli, a.g.e., s. 164

2.1 DEVLET TEŞVİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Teşvik tedbirleri ilk olarak 19. yüzyılda İngiltere'nin sanayi devrimini gerçekleştirmesi ile artan rekabetten korunmak için Almanya ve Amerika'da ortaya çıkmıştır. Temel sebep serbest dış ticaret anlayışının hâkim olmasıyla ülkelerin rekabet etmekte zorlanmasıdır. Bunun sonucunda ülke içindeki sanayiye korumak için dışarıdan gelen yabancı mallar gümrüğe tabi edilmektedir. Serbest dış ticaretin ülke ekonomisine olan zararları söz konusu oldukça korumacılık politikası devam etmekte ve bu koşullar ortadan kalkınca ise serbest dış ticarete dönülebilmektedir.

19. yüzyıl sonlarına doğru batı ülkelerinin refahının artmasıyla korumacılık tedbirlerinde azalma görülmüş ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar serbest ticaret anlayışı devam etmiştir.⁷³ Savaş sonrası Avrupa'nın sanayi merkezleri zarar görmüş ve Amerika yeniden yapılanma için birçok ülkeye borç vermiştir. Almanya'da meydana gelen yüksek enflasyon ve sermaye yoksunluğu ekonomilerini dış borçlara bağımlı hale getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan 1924'e kadar olan sürede savaş etkisi azalmıştır ancak 1929'a kadar geçen sürede tarım ürünleri fiyatlarının ve ücretlerin düşmesiyle işsizlik oranları artmış, talep düşmüş ve 1929'da New York Borsası'nın çökmesiyle "Büyük Buhran" olarak bilinen kriz baş göstermiştir.⁷⁴ Tarımsal ücretlerin düşüşü ve özel girişimlere olan güvenin azalmasıyla liberal iktisat politikaları zayıflamış ve devlet müdahaleleri söz konusu olmuştur.⁷⁵ Bu durumda Batı ülkeleri gelişmekte olan ülkeleri zor durumda bırakacak olan korumacı bir politika izlemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar çeşitli kısıtlama ve yasaklarla devlet, ekonomiye müdahale etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise İngiltere ve ABD'nin öncülüyle IMF, OECD, Dünya Bankası, GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması) gibi oluşumlarla bir serbest ticaret imkânı oluşturmaya çalışmışlardır. Fakat ülkelerin birbirleriyle olan sanayileşme farkı ve ülkelerin sermaye durumu teşvik ve korumacılık politikalarını

---

⁷³ Erdoğan Alkin, Arif Esin, *Sanayileşmede Teşvik Sistemleri*, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/90.12.135, 1990, s. 2.

⁷⁴ İbrahim Bakırtaş, Ali Tekinşen, "Dünya Savaşları Ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, 83-100

⁷⁵ Serpil Kahraman Akdoğu, "1929 Krizi Sonrasında Türkiye Ekonomisinde İktisat Politikası Arayışları: İktisadi Devletçilik", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:22 , 2014, s. 348-365

doğurmuştur. Daha hızlı kalkınma için katkı sağlayacak olan stratejik sektörler yurt içinde teşvik edilirken yurt dışı ekonomik etkilerine karşı ise korumacı politikalar izlenmiştir.⁷⁶

2.1.1 Türkiye’de Devlet Desteklerinin Gelişimi

Türkiye’de ilk yatırım teşvik faaliyeti İkinci Meşrutiyet’ten sonra 1913’de Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkatı ile olmuştur. Bu kanunla teşvik tedbirlerinden yalnızca fabrikaların yararlanacağı belirtilmiştir. Fabrika tanımı yapılmayan bu kanunda teşvikten yararlanma şartları yer almıştır. Aşağıdaki maddelerden anlaşılacağı üzere, günümüz sanayi teşvik tedbirlerinde olduğu gibi imalat amacı güdülmüştür. Bu maddeler şunlardır:

- Özel sektör işletmesi olmak,
- Hammadde ve ya yarı mamul işlemek,
- En az 5 beygirlik güç kullanmak,
- Sabit yatırım tutarının 1000 lira değerinde olması,
- Bir yıl içinde 750 iş günü tutarında işçi çalıştırmak.

Bu şartları sağlayan yatırımlara bedelsiz arazi desteği, gümrük muafiyeti, çeşitli vergi muafiyetleri gibi destekler verilmiştir.⁷⁷ Ancak bu yasanın çıkmasından bir sene sonra 1914’de başlayan Birinci Dünya Savaşı bu süreci duraklatmıştır. Osmanlı Devleti bu savaştan yenik çıkmış ve ardından Milli Mücadele süreciyle Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni kurulan cumhuriyetin milli bir sistemle ekonomik anlamda güçlenmesi için 17 Şubat 1923’de İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Mustafa Kemal açılış nutkunda millet hâkimiyetinin iktisadi kalkınma ile sağlanacağını ve yabancı sermayenin kontrollü kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. İzmir İktisat Kongresi’nde esnaf, sanayici ve çiftçilerin istekleri doğrultusunda 28 Mayıs 1927’de Teşvik-i Sanayi kanunu çıkarılmıştır. 1913’de çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkatı bu kanunun temelini oluşturmaktadır.⁷⁸ Teşvik-i Sanayi Kanunu ile teşvik niteliğinde aşağıdaki kararlar alınmıştır:

- Gümrük vergileri ile sanayinin korunması ve sanayide girdi olarak kullanılan hammaddelerin ithalatında vergi muafiyeti sağlanması

⁷⁶ Erdoğan Alkin, Arif Esin, a.g.e., s. 6.

⁷⁷ A.Gündüz Ökçün, “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014, C.30, S.1, ss. 25-44

⁷⁸ Kadir Kasalak, “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Sayı:27, ss.65-79.

- Sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi
- Finansmana ve kredilere erişim imkânlarının artırılması
- Ana bir ticaret bankasının kurulması
- İpotek karşılığı tacirlere kredi verilmesi
- Sanayiye teknik eleman yetiştirmek için eğitim kurumlarının ve sanayi odalarının açılması.

Kongrede katılımcı kesimlerden gelen talepler doğrultusunda daha birçok karar alınmıştır. Ancak teşvik politikasıyla ilgili olanlar ele alınmıştır. İzmir İktisat Kongresi ile karma ekonomi politikası izlenmeye başlamıştır. Bu kongreden sonra para, bankacılık, mali sistemler, sanayicilik alanlarında gelişmeler sağlanmıştır. 1924'te milli banka vizyonuyla İş Bankası kurulmuş milli kuruluşlara kredi verme ve tasarrufları artırma amacı gütmüştür. Sanayi kuruluşları ile ilgili olarak ise 1925'te Osmanlı Devleti'nden kalan fabrikaları yönetmek ve iştirak suretiyle yeni sanayi kuruluşları kurma amacıyla Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur. 1926'da Ziraat Bankası anonim şirket haline getirilmiş ve 1930'da para piyasasını düzenleme amacıyla Merkez Bankası anonim şirket olarak kurulmuştur.⁷⁹

1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi kanunundan iki sene sonra dünya ekonomik buhranı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ülke içinde de devletçi ekonomi politikaları izlenmiştir. Temel sanayi kuruluşları devlet tarafından kurulmuş ve özel teşebbüsler için bir okul vazifesi görmüştür. 1927'de çıkarılan yasa 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra yabancı sermaye teşviki, turizm teşviki, petrol kanunu, tarımsal üretimi özendirme gibi üretim ve yatırım faaliyetlerine destek verilmiştir. Ancak teşvik uygulamalarının belirli bir sisteme bağlanması 1963 yılında Türkiye'nin planlı döneme geçmesiyle gerçekleşmiştir. Örneğin aynı yıl Gelir Vergisi Kanunu ile Türkiye'de ilk kez yatırım indirimi uygulanmıştır. Sonraki yıl yatırım mallarının ithalinde vergi muafiyeti sağlanmıştır.⁸⁰ Ayrıca 1968 yılında ilan edilen kararnameyle 22 il Kalkınmada Öncelikli Yöre ilan edilmiş ve teşvik uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu illerin sayısı yıllar itibariyle çıkan kararnamelerle artmıştır.

⁷⁹ İ. Ceyhan Koç, "İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri", *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, 2000, C.3, S.1, ss. 145-167

⁸⁰ İncekara, a.g.e, s. 52

Yatırım teşvikleri küresel ekonomik krizlerin ve ülke içindeki ekonomik sıkıntıların etkili olması nedeniyle başarısız olmuştur. Bu nedenle 24 Ocak 1980 yılında alınan ekonomik kararlar ile daha sistemli bir teşvik programına geçilmiştir.⁸¹ Kararlar aslında dünyada yayılan serbestleşme hareketlerinin bir sonucudur. Bu serbestleşme hareketi IMF ve Dünya Bankası yönlendirmesiyle gelişmiş ülkelerin serbest piyasa ve sermayenin serbest dolaşımı ilkelerini benimsemesiyle meydana gelmiştir. İstikrar ve yapısal uyum denilen bu sistemle devletin ekonomiye müdahalesini azaltmak, makroekonomik dengeyi sağlamak ve piyasaların serbestleştirilmesi gibi maddeler hedeflenmiştir. Türkiye’de planlı dönemdeki ithal ikameci anlayışın sona ermesinden sonra bu dönemde dışa açılan ve ihracata yönelik bir ekonomi politikası izlenmiştir. İthal ikameci anlayış döneminde yatırım malları oranının artması, ihracat gelirlerinin ve tasarrufların azalması Türkiye’yi kalkınma yolunda bir döviz ve enflasyon sorununa mahkûm etmiştir. Ekonomideki bu kötü gidişattan sonra alınan 24 Ocak 1980 kararları ile yabancı sermaye teşvik edilmiş, ithalat engelleri kaldırılmış, IMF’den 1,3 milyar dolar borç alınmıştır. Ayrıca büyük bir devalüasyon ile 1 Dolar, 47 TL’den 70 TL’ye çıkarılmıştır. İlk ihracatta bir artış olmuştur fakat reel üretimin azalması, ithalatın artması ve politik nedenlerden dolayı dış ticaret açığı yeniden büyümüştür.⁸²

1980’lere kadar bazı sektörlerde gelişme gösterilmiştir. 1980 kararlarından sonra ise teşvik edilecek yatırımlarda sektör ayrımı gözetilmiştir. Mevcut teşvik sistemine benzer şekilde öncelikli sektörler ve yatırım konuları belirlenmiştir. Sonrasında her yıl bu yatırım konuları ve sektörler kararnamelerle yeniden belirlenmiştir. Yine mevcut teşvik sistemindeki bölgelere benzer şekilde Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), 21.07.1981 tarihli bakanlar kurulu kararı ile birinci ve ikinci derece olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yatırım teşviklerinde bu yöntemlerin izlenmesi yeni teşvik sistemiyle büyük oranda benzerlik göstermektedir.⁸³ Aşağıdaki tabloda 21.07.1981 tarihli bakanlar kurulu kararı ile ilan edilen birinci ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli iller görülmektedir.⁸⁴

⁸¹ Erdal Akdeve, Erdal Tanas Karagöl, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, S.37, ss. 329-350

⁸² Mevlüt Karabıçak, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 2000, C.5, S.2, ss. 49-65

⁸³ Emre Eser, “Türkiye’de Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler”, *T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, 2011, s. 77

⁸⁴ <http://www3.kalkinma.gov.tr>, (09.05.2017)

Tablo 2: 21.07.1981 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı İle KÖY Kapsamına Giren İller

I. DERECEDE KÖY (10 İL)	II. DERECEDE KÖY (17 İL)
1. Ağrı	1. Adıyaman
2. Bingöl	2. Artvin
3. Bitlis	3. Çankırı
4. Gümüşhane	4. Çorum
5. Hakkâri	5. Diyarbakır
6. Muş	6. Elazığ
7. Siirt	7. Erzincan
8. Tunceli	8. Erzurum
9. Kars	9. Kahramanmaraş
10. Van	10. Kastamonu
	11. Malatya
	12. Mardin
	13. Sinop
	14. Sivas
	15. Şanlıurfa
	16. Tokat
	17. Yozgat

Bu gelişmelerden sonra teşvik uygulamaları kalkınma planlarıyla uyumlu şekilde ilerleme politikası güdülmüştür. Bölgesel ve sektörel teşvik uygulamaları devam etmiş, OSB'ler ve KÖY 'ler için yatırım avantajları sağlanmıştır. Kalkınma planlarından da anlaşılacağı üzere teşvik politikalarının amacı girişimcileri plan hedefleri doğrultusunda yönlendirmektir. Yatırımların ülke genelinde dengeli dağılımı için bölgelere göre teşvik uygulamaları tercih edilmiş ve kaynak kullanımı, teknoloji seçimi gibi kıstaslar etkili olmuştur. Yurt dışında yaşayan vatandaşların yatırımlarına, OSB'lere ve ihracata dönük

yatırımlar için ilave öncelik tanınmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere döviz getirici faaliyetler teşvik edilmiştir.⁸⁵

Altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde, özellikle 1988 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu"nun kurulması ve finansal kiralama yoluyla yapılan yatırımların artırılmasının amaçlanması finansal anlamda da gelişmelerin yaşandığını göstermektedir.⁸⁶ Ayrıca planlarda ve teşvik yasalarında görülen teşvik faaliyetlerinin tek bir yasada toplanması ve bürokrasinin azaltılması çokça zikredilmiştir. Bu sorunlar günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

1995 yılından sonra nakdi destekler kaldırılmış ve Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olmasıyla teşvik araçları yeniden yorumlanmıştır. Yine Türkiye'nin 1 Ocak 1996'da Avrupa Birliği Gümrük Birliği'ne girmesiyle de AB hukuk kuralları ile devlet yardımları arasında uyumsuzluklar meydana gelmiştir. Destek oranları düşürülmüş ve teşviklerin bölgesel ve sektörel amaçlarından uzaklaşmıştır.⁸⁷ Sonrasında 16 Ekim 1996'da çıkan yasayla Küçük ve Orta Boy İşletmeleri'nin (KOBİ) Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla AB Gümrük Birliği'ne girilmesi ile KOBİ'lerin rekabet edebilmeleri amaçlanmıştır. KOBİ'ler uygulanan desteklerden teşvik belgesi almak suretiyle yararlanmıştır. İşletmeler, Hazine Müsteşarlığı'nca düzenlenen teşvik belgesiyle, makine, teçhizat, hammadde alımlarında; KDV istisnası, damga vergisi istisnası, gümrük muafiyeti, yatırım kredisi gibi desteklerden yararlanmışlardır.⁸⁸

2000'li yıllara gelindiğinde ekonomik kriz nedeniyle teşvik uygulamalarında aksamalar meydana gelmiştir. Bu yıllarda devlet destekleri ar-ge, istihdam, çevre, bölgesel kalkınma konularına yönelmesiyle teşvik uygulamaları çeşitli kurumlar tarafından sağlanmaya başlamıştır. 2000 yılında Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2002 yılında Yatırımlarda Devlet Yardımları

⁸⁵ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), <http://www3.kalkinma.gov.tr>, (10.05.2017)

⁸⁶ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), <http://www3.kalkinma.gov.tr>, (10.05.2017)

⁸⁷ İsmail Çiloğlu, "Türkiye'de Uygulanan Teşvik Politikalarının Analizi", *Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları*, 1.b., Nobel Akademik Yayıncılık, ed. Mine Nur Bozdoğan, 2014, s. 99

⁸⁸ Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar (16.10.1996 tarih, 22789 sayılı T.C. Resmi Gazete).

Hakkında Karar ile teşvik sistemi günümüze kadar değişerek gelmiştir.⁸⁹ Aşağıdaki tabloda 2002-2012 yılları arasındaki teşvik paketleri görülmektedir.⁹⁰

Tablo 3: 2002-2012 Yılları Arasında Uygulanan Teşvik Paketleri

TEŞVİK SİSTEMİ	TEŞVİK UYGULAMALARI	TEŞVİK ARAÇLARI
2002/4367 Sayılı Karar		-Gümrük Vergisi ve Toplu Konut İstisnası -Yatırım İndirimi -KDV İstisnası -Vergi, Resim ve Harç İstisnası -Kredi İstisnası
2004/5084 Sayılı Kanun	Kişi Başına Düşen Gelirin 1500 \$ 'dan Daha Düşük Olduğu İllerde	-Gelir Vergisi Stopajı Teşviki -Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik -Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi -Enerji Desteği
2009/15199 Sayılı Karar	A. Genel Teşvik Uygulamaları	-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti
	B. Bölgesel Teşvik Uygulamaları	-Vergi İndirimi
	C. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	-Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği -Yatırım Yeri Tahsisi
2012/3305 Sayılı Karar	A. Genel Teşvik Uygulamaları	-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti
	B. Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Vergi İndirimi
	C. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	-Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği -Yatırım Yeri Tahsisi
	D. Stratejik Yatırımların Teşviki	-Stratejik Yatırımların Teşviki

⁸⁹ Eser, a.g.e., s. 80

⁹⁰ Necmettin Çelik, "Teşvik Politikalarının Etkinliğinin Mekânsal Perspektiften Değerlendirilmesi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2017, C.17, S.1, ss. 1-12

2.2 DEVLET DESTEĞİ VEREN KAMU KURULUŞLARI VE BU KURUMLARIN YATIRIM TEŞVİK ARAÇLARI

Yatırım projesinin bir fikir olarak doğuşundan hayata geçirilmesine kadar olan her faaliyet belirli bir plan, zaman ve bütçe çerçevesinde ilerler. Bu faaliyetleri gerçekleştirmek için yatırımcı çeşitli maliyetlere katlanır ve bu maliyetler yatırımcının yatırımı yapmadan önceki aşamada karar mekanizmasında etkin rol oynar. Yatırım yerinin satın alınması veya kiralanması, sabit sermaye mallarının satın alınması, vergiler, sigorta primleri, yabancı kaynak maliyeti (faiz) vb. faktörler yatırım kararlarında belirleyici olmaktadır. Devlet tarafından belirlenen teşvik politikalarıyla bu faktörlerle ilgili kolaylıklar ve avantajlar sağlanarak yatırımların artması hedeflenir. Yatırım yeri tahsisi, vergi muafiyetleri, sigorta prim desteği, finansal hibe gibi yöntemler devlet destekleri arasında yer alır. Bu çalışmada çeşitli alanlarda verilen devlet destekleri; komple yeni yatırımlar, tevsî yatırımlar ve modernizasyon yatırımları için ele alınmaktadır. Devlet desteklerini mevzuat bilgisi bağlamından ziyade daha çok yatırım projesi açısından anlamı ve yatırım projesine etkisi bağlamında değerlendirmek amaçlanmıştır. Çünkü gelişmekte olan Türkiye’de değişik programlarla ilan edilen yatırım teşvikleri sürekli bir mevzuat güncellemesi gerektirmektedir. Bu açıdan devlet destekleri, 2012 yılında yürürlüğe giren 3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve diğer kamu kuruluşlarının verdiği desteklere göre değerlendirilecektir. Devlet destekleri hususunda kurumların ve yatırım teşvik araçlarının çeşitlilik göstermesi nedeniyle destekler kurumlar bazında ele alınmıştır.

2.2.1 Ekonomi Bakanlığı Teşvik Sistemi

2012 yılında 3305 sayılı kararname ile “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” yürürlüğe girmiştir. “Bu Kararın amacı; kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar

ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.”⁹¹

Görüldüğü üzere teşvik politikasının amacı yine kalkınma planları doğrultusunda ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması üzerinedir. İlgili genel müdürlük Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'dür. Bu teşvik sisteminde iller 6 bölgeye ayrılmıştır ve teşvik unsurlarından bakanlık tarafından verilen yatırım teşvik belgesi almak suretiyle yararlanılır. Aşağıdaki tabloda iller ve ait oldukları teşvik bölgeleri görülmektedir.⁹² Bölge sıralaması 6'ya yaklaştıkça destek unsurları ve oranları artmaktadır.

Tablo 4: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Bölgeler

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale ⁹³	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkâri
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri
			Sivas		

⁹¹ 15.06.2012 Tarihli ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, (19.06.2012 tarihli 28328 sayılı Resmi Gazete)

⁹² www.ekonomi.gov.tr, Değişikliklerin Dercedildiği Karar ve Tebliğ_03 05 2017, (20.05.2017)

⁹³ Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri hariç

Aşağıdaki tabloda “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ”da yıllar itibariyle yapılan düzenlemeler görülmektedir.⁹⁴ Bu mevzuatların son halleri devlet desteklerinden sorumlu kurumlar için temel kaynak niteliğinde olmaktadır.

Tablo 5: 2012/3305 sayılı Kararda, 22.02.2017 Tarihine Kadar Gerçekleştirilen Değişiklikler

Bakanlar Kurulu Kararı		Yayımlandığı Resmi Gazete	
Karar Tarihi	Karar Sayısı	Tarihi	Sayısı
15.06.2012	2012/3305	19.06.2012	28328
Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapan Düzenlemeler			
02.10.2012	2012/3802	13.10.2012	28440
28.01.2013	2013/4288	15.02.2013	28560
27.05.2013	2013/4763	30.05.2013	28662
27.01.2014	2014/6058	09.05.2014	28995
30.06.2014	2014/6588	06.08.2014	29080
15.12.2014	2014/7273	05.03.2015	29286
16.03.2015	2015/7496	08.04.2015	29320
20.08.2015	2015/8050	27.08.2015	29458
09.11.2015	2015/8216	19.11.2015	29537
29.02.2016	2016/8715	08.04.2016	29678
07.09.2016	2016/9139	05.10.2016	29848
13.02.2017	2017/9917	22.02.2017	29987

Destek unsurlarından yararlanmak için teşvik belgesi alınması gerektiği belirtilmişti. Yatırım teşvik belgesi müracaatı genel ve bölgesel teşvik belgesi kapsamında sabit yatırım tutarı (Arazi-arsa, bina-inşaat, makine ve teçhizat) 10 Milyon Türk Lirası’ndan az ise tercihen yatırımın yapılacağı yerdeki kalkınma ajansına ya da ticaret ve sanayi odasına yapılabilir. Müracaat kalkınma planları çerçevesinde sektörel, mali ve teknik açılardan değerlendirilir ve uygun görülmesi halinde teşvik belgesi düzenlenir. Müracaatta yatırımcı bilgileri, yatırım bilgileri (ürün akış şeması, yatırımın cinsi, öz kaynak, yabancı kaynak vs.), yerli ve ithal makine listeleri, beyan ve taahhüt formları istenmektedir. Teşvik belgesi tarihi önemlidir çünkü teşvik unsurlarından yararlanmak için bütün yatırım harcamaları belge tarihinin aralığı içerisinde gerçekleştirilmelidir. Yatırım teşvik belgesi alan işletmeler zaman zaman teşvik tarihi aralığında olmayan harcamaların

⁹⁴ www.ekonomi.gov.tr, Değişikliklerin Dercedildiği Karar ve Tebliğ_03 05 2017, (20.05.2017)

faturalarını sabit yatırım tutarına dâhil ederek sorun yaşayabilmektedir. Bu durumda geçersiz faturalar sabit yatırım tutarında azalmaya yol açmaktadır.

Yatırım teşvik uygulamaları aşağıdaki dört başlık çerçevesinde uygulanmaktadır.

- 1- Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları
- 2- Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları
- 3- Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları
- 4- Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Yukarıdaki teşvik türlerine göre teşvik uygulamaları değişmektedir. Aşağıdaki tabloda teşvik türlerine göre destek unsurları görülmektedir.⁹⁵

Tablo 6: Farklı Teşvik Türleri ve Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları	Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları	Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)	✓*	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi	✓**	✓**	✓**	✓**
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)		✓**	✓**	✓**
Faiz Oranı Desteği		✓***		✓
Arazi Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi				✓
* Tersanelerin gemi inşa yatırımları için				
** 6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için				
*** 3. 4. 5. ve 6. bölgelerdeki yatırımlar için				

Aşağıda teşvik türlerine yer verilmiş ve sonraki başlıkta bu destek unsurları açıklanmıştır.

⁹⁵ www.invest.gov.tr, Yatırımcı Kılavuzu, (22.05.2017)

2.2.1.1 Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Kalkınma planlarında görüldüğü gibi planlanan yıllarda teşvik politikaları belirlenmiştir. Bu teşvik politikalarıyla desteklenecek sektörler ve yatırım konuları yatırım teşvik mevzuatında belirtilmiştir. Asgari sabit yatırım tutarı ve üzerindeki yatırımlar, bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik teşvik şartlarını sağlamıyorsa ve teşvik edilmeyecek yatırımlar arasında değilse genel teşvik uygulamasından yararlanır. Asgari sabit yatırım tutarı 1. ve 2. bölgelerde 1 milyon TL, 3., 4., 5., ve 6. bölgelerde 500 bin TL olan yatırımlar genel teşvik kapsamına girmektedir. Ayrıca belirlenen asgari sabit yatırım tutarıyla birlikte belirlenen asgari kapasite ve diğer şartlar sağlanması gerekir. Genel teşvik belgesiyle aşağıdaki destek unsurlarından faydalanılabilir.

- Gümrük vergisi muafiyeti
- Katma değer vergisi (KDV) istisnası
- Gelir vergisi stopajı desteği (6.bölge ve asgari 10 işçi)
- Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi ve inşaat yatırımları için)⁹⁶

2.2.1.2 Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Bölgesel yatırım teşviklerinden yararlanmak için genel teşvik başlığında bahsedildiği gibi asgari sabit yatırım tutarı şartını ve yatırımın bölgesel teşvikten yararlanacak sektörler arasında olması gerekir. Aşağıdaki tabloda yatırım teşvik mevzuatında EK-2A'da asgari sabit yatırım tutarları ve desteklenecek sektörler görülmektedir.⁹⁷

⁹⁶ Teşvik Uygulama Rehberi, Fırat Kalkınma Ajansı, 2.b, Ağustos 2014

⁹⁷ www.ekonomi.gov.tr, Değişikliklerin Dercedildiği Karar ve Tebliğ_03 05 2017, (20.05.2017)

Tablo 7: Bölgesel Desteklerden Faydalanabilecek Sektörler Ve Bölgeler İtibariyle Asgari Yatırım Tutarları Veya Kapasiteleri 1

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
1	0121, 0122.2 (Değişik: RG-13.10.2012-28440)	Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
2	0500.0.04	Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
3	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	2 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
4	17	Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan ipik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprenlenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 2 Milyon TL	Tekstilin aprenlenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 2 Milyon TL	Tekstilin aprenlenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL	Tekstilin aprenlenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL	Tekstilin aprenlenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL	500 Bin TL
5	18	Giyim eşyası imalatı	Desteklenmemektedir	Desteklenmemektedir	1 Milyon TL'nin üzerindeki tevsi ve modernizasyon yatırımları	1 Milyon TL'nin üzerindeki tevsi ve modernizasyon yatırımları	500 Bin TL	500 Bin TL
6	19	Derinin tabaklanması ve işlenmesi	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL
7	1911	Derinin tabaklanması, işlenmesi (sadece İstanbul Deri İhtisas OSB ve Tuzla OSB'de yapılacak yatırımlar)	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL
8	1912 ve 1920	Bavul, el çantası, saracıye, ayakkabı vb imalatı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
9	20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
10	21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL	10 Milyon TL	10 Milyon TL	10 Milyon TL	10 Milyon TL	500 Bin TL
11	24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
12	2412	Kimyasal Gübre ve Azotlu Bileşenlerin İmalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
13	2421	Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
14	2423 (Değişik: RG-8/4/2015-29320)	İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
15	2424	Parfüm ile kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
16	2429.1	Patlayıcı madde imalatı	2 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL
17	2511	İç ve dış lastik imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
18	26 (261, 2693.2, 2694.1, 2695.3 ve 2695.4 hariç)	Metallik olmayan mineral ürünlerin imalatı (cam ve cam ürünleri, fırınlanmış kiliden kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, hazır beton ve harç hariç)	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
19	26 (2610.2.03.01, 2693.2, 2694.1, 2695.3, 2695.4 hariç)	Metallik olmayan mineral ürünlerin imalatı (çok katlı yapıtım camları, kiremit, briket, tuğla, çimento, hazır beton ve harç hariç)	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
20	2695.1, 2695.3, 2695.4, 2610.2.03.01 hariç)	Metallik olmayan mineral ürünlerin imalatı (firinlanmış kiliden, kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yapıtım camları hariç)	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
21	2610.1, 2610.2 (2610.2.03.01 hariç), 2610.3, 2610.4	Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yapıtım camları hariç), çukur cam ve cam elyafı imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL

**Tablo 8: Bölgesel Desteklerden Faydalanabilecek Sektörler Ve Bölgeler İtibarıyla
Asgari Yatırım Tutarları veya Kapasiteleri 2**

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
22	2610.1, 2610.2 (2610.2.03.01 hariç), 2610.3, 2610.4, 2610.5.07, 2691.3	Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam, cam elyaf ve camdan elektrik izolatörleri ve seramik yalıtım malzemeleri imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
23	2691.2, 2691.3, 2693.1	Seramikten yapılan sıhhi ürünler, seramik yalıtım malzemeleri, seramik karo ve kaldirım taşı imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
24	2695.1	İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
25	2695.1, 2694.2.01, 2694.3.01	Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı; inşaat amaçlı beton ürünleri imalatı, kireç, alçı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
26	2695.1, 2699.2.06.30	İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı ve ısı veya ses izole edici eşya ve karışımlar	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
27	2720, 273	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
28	28	Metal eşya	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
29	2812.2, 2813	Merkezi ısıtma radyatörleri ve kazanlarının imalatı, buhar kazanı imalatı (merkezi kalorifer kazanları hariç)	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
30	29	Makine ve teçhizat imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
31	2929	Sınai kalıp	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
32	30 (Değişik: RG-8/4/2015-29320)	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
33	31	Elektrikli makine ve cihazları imalatı	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
34	32 (Değişik: RG-8/4/2015-29320)	Radio, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
35	33	Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
36	34	Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 4 Milyon TL	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 3 Milyon TL	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 2 Milyon TL	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 1 Milyon TL	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 1 Milyon TL	500 Bin TL
37	3530.0.15 (Değişik: RG-8/4/2015-29320)	Hava taşıtları ve motorlarının bakım ve onarımı	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
38	3591 ve 3592	Motosiklet ve bisiklet üretimi	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
39	361	Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
40	361	Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	4 Milyon TL	3 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
41	5510.1.01, 5510.2.01, 5510.3.02, 5510.5.02, 5510.5.04	Otel	3 yıldız ve üzeri	3 yıldız ve üzeri	3 yıldız ve üzeri	3 yıldız ve üzeri	3 yıldız ve üzeri	500 Bin TL
42	5510.3.01	Öğrenci yurtları	100 öğrenci	100 öğrenci	100 öğrenci	100 öğrenci	100 öğrenci	500 Bin TL
43	6302.0.01	Soğuk hava deposu hizmetleri	1.000 metrekaresine	1.000 metrekaresine	1.000 metrekaresine	500 metrekaresine	500 metrekaresine	500 Bin TL
44	6302.0.03	Lisansız depoculuk	2 Milyon TL	2 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL
45	80 (809 hariç)	Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
46	8511.0.01-05, 8511.0.99, 8531.0.01-03	Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 1 Milyon TL Huzurevi: 100 kişi	Hastane: 1 Milyon TL Huzurevi: 100 kişi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi	500 Bin TL
47		Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
48		Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	1 Milyon TL	1 Milyon TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL	500 Bin TL
49		Kömür gazı üretimi (sentez gazı)	50 Milyon TL	50 Milyon TL	50 Milyon TL	50 Milyon TL	50 Milyon TL	500 Bin TL
50		Seracılık	40 dekar	40 dekar	20 dekar	10 dekar	10 dekar	5 dekar

Bölgesel kalkınma kavramından yola çıkılarak hedeflenen bu türdeki teşvik uygulamaları gelişmekte olan ülkemiz için ayrı bir önem arz etmektedir. Gerek iç göçün doğudan batıya olması gerek coğrafi ve diğer koşullar nedeniyle; beşeri sermaye, alt yapı imkânları, enerji kaynakları gibi unsurların ülke içinde eşit dağılmaması bölgesel gelişmişlik farkları doğurmaktadır. Bölgesel teşviklerin amacı bölgesel kalkınmayı istihdam ve yatırım politikalarıyla sağlamak ve geri kalmış bölgelerin potansiyellerine göre mal ve hizmet üretimini desteklemektir.⁹⁸

Bölgesel teşvik unsurları süre ve oranları aşağıdaki tabloda görülmektedir.⁹⁹ Teşvik unsurlarının Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) için daha yüksek tutulduğu dikkat çekmektedir. OSB’de yapılan yatırımlar bir alt bölge desteklerinde yararlanmaktadır.

Tablo 9: Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Teşvik Unsurları		Bölge						
		I	II	III	IV	V	VI	
KDV İstisnası		VAR						
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR						
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)	50	55	60	70	80	90	
Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB dışı	15	20	25	30	40	50	
	OSB içi	20	25	30	40	50	55	
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (işveren Payı)	Destek Süresi	OSB dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB içi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
	Destek Üst Sınırı (%)	OSB dışı	10	15	20	25	35	Sınır yok
		OSB içi	15	20	25	35	Sınır yok	Sınır yok
Arazi Tahsisi		VAR						
Faiz Oranı Desteği	Türk Lirası'na Endeksli Krediler (puan)	YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan	
	Döviz Endeksli Krediler (puan)			1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan	
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl	
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl	

⁹⁸ Mehmet Akyol, “Bölgesel Kalkınma Ve Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Ekonomik Etkilerinin Analizi”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2016, C.5, S.9, ss. 49-61

⁹⁹ www.invest.gov.tr, Yatırımcı Kılavuzu, (27.05.2017)

Bölgesel teşvik uygulamalarında sağlanan faiz desteği tutarı 3. bölgede 500.000 TL, 4. bölgede 600.000 TL, 5. bölgede 700.000 TL ve 6. bölgede 900.000 TL'yi aşamaz. Tabloda sigorta primi işveren payı kısmındaki destek üst sınırı yapılan sabit yatırım tutarının yüzdesini ifade etmektedir. Örneğin birinci bölgede sosyal sigortalar işveren prim desteği tutarı sabit yatırım tutarının %10'unu geçemez.

2.2.1.3 Stratejik Yatırımlar

Stratejik yatırım teşvik uygulamasında teşvik unsurlarından yararlanmak için bölge şartı ve belirli bir konu aranmamaktadır. Bunun yerine ithal edilen ürünlerin yurtiçinde üretimine yönelik yatırımlar ve Ekonomi Bakanlığı'nın belirlediği şartları taşıyan yatırımlar stratejik yatırım teşvik uygulamalarından yararlandırılır. Bu şartların hepsi birlikte sağlanması gerekmektedir. Şartlar aşağıdaki maddelerde görülmektedir.

- Asgari yatırım tutarının 50 milyon TL'nin üzerinde olması. (Enerji yatırımı ise doğalgaza dayalı olmayan tesis kurulu gücü ile orantılanacak kısmı dâhil)
- Yatırım konusu ürünün yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithal edilenden az olması
- Bakanlıkça belirlenecek esaslar çerçevesinde, belge konusu yatırımla sağlanacak katma değer asgari %40 olması
- Yatırım sonucu üretilecek ürünle ilgili son bir yıl içerisinde gerçekleşen ithalat tutarının 50 milyon ABD dolarının üzerinde olması.

Stratejik yatırım teşvik belgesine başvuru aşamasında yatırımın ekonomik, teknik ve mali açıdan incelendiği fizibilite raporu istenmektedir. Bu raporda söz konusu incelemelerde yurtiçi üretim kapasitesi ve ithalat miktarları gibi verilere son iki aylık resmi veriler kullanılarak yer verilmelidir. Stratejik yatırımlara sağlanan destek unsurları aşağıdaki tabloda görülmektedir.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi, www.kpmg.com.tr, (29.05.2017)

Tablo 10: Stratejik Yatırımlara Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları		Tüm Bölgeler
KDV İstisnası		VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR
Vergi İndirimi		90%
Yatırıma Katkı Oranı		50%
Sigorta Primi İşveren His. Desteği	Destek Süresi	7 YIL (6. BÖLGEDE 10 YIL)
	Yatırıma Katkı Oranı (%)	15 (6. Bölgede Sınırsız)
KDV İadesi Desteği		500 Milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR
Faiz Desteği		TL Kredilerde 5 Puan, Döviz Kredilerde 2 Puan, 5 yıl süre ile
Gelir Vergisi Stopaj Desteği		Sadece 6. Bölge Yatırımları için 10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği (Destek Süresi)		Sadece 6. Bölge Yatırımları için 10 yıl

2.2.1.4 Büyük Ölçekli Yatırımlar

Aşağıdaki yatırım konuları ve asgari sabit yatırım tutarı şartını sağlayan yatırımlar büyük ölçekli yatırımlar teşvik uygulamalarından yararlandırılır. Desteklenen yatırım konularına bakıldığında ar-ge yoğun, uluslararası rekabette avantaj sağlayan ve ithalatta yer tutan yatırımlar olduğu görülmektedir. Büyük Ölçekli Yatırımlar, Türkiye'nin her bölgesinde farklı oranlarda ve sürelerde desteklenmektedir.¹⁰¹

Büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları kapsamında aşağıdaki yatırım konuları ve asgari sabit yatırım tutarları desteklemeler için şarttır.¹⁰² Büyük ölçekli yatırımlara sağlanan destekler tablo 6'da görülmektedir. Bu destek unsurları sonraki başlıkta açıklanacaktır.

¹⁰¹ 25 Soruda Yatırımlarda Devlet Yardımları, Serhat Kalkınma Ajansı, Nisan 2013, s.19

¹⁰² 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/1 Sayılı Tebliğ EK-3

Tablo 11: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Sermaye Tutarları

No	Yatırım Konuları	Asgari Yatırım Tutarı (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	(Değişik:RG-8/4/2016-29678) Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları ile Havalimanı Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları:	
	a)Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
	b)Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: [Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dahil)]	

2.2.1.5 Öncelikli Yatırımlar

Öncelikli yatırımlar teşvik uygulamasında, yatırım teşvik sisteminde öncelikli olarak belirlenmiş konuların bölge ayrımı gözetmeksizin 5. bölge desteklerinden yararlandırılması söz konusudur. Eğer bu yatırımlar 6. Bölgede yapılırsa 6. Bölge desteklerinden yararlanmaktadır. Ayrıca yatırımın 5. bölgede OSB’de yapılması durumunda 6. bölge desteklerinden yararlandırılır. 6. bölgede OSB’de yapılması ise katkı oranı ve uygulama süreleri açısından daha avantajlı olmaktadır.

Aşağıda belirtilen yatırım konuları, yatırımın hangi ilde yapıldığına bakılmaksızın beşinci bölge için belirlenen bölgesel destek paketinden faydalanacaktır:

1. Denizyolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar.
2. Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.

3. Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar).
4. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları.
5. Asgari elli bin metrekare kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları (konaklama ve alışveriş merkezi üniteleri hariç).
6. Savunma Sanayii Müsteşarlığından alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek savunma alanındaki yatırımlar.
7. Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları (4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanununda tanımlanan I. grup madenler ve mıcır yatırımları ile İstanbul ilinde gerçekleştirilecek istihraç ve/veya işleme yatırımları hariç).
8. Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan kreş ve gündüz bakım evleri ile okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları.
9. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar.
10. Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar.
11. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2 nci maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları.
12. Ek4'te yer alan "Teşvik Edilmeyecek Yatırımlar" hariç olmak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının vereceği proje onayına istinaden, yıllık asgari 500 TEP (ton eşdeğeri petrol) enerji tüketimi olan mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek, birim ürün başına en az %2 oranında enerji tasarrufu sağlayan ve yatırım geri dönüş süresi azami 5 yıl olan enerji verimliliğine yönelik yatırımlar.
13. Atık ısı kaynaklı olarak, bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar (doğal gazla dayalı elektrik üretim tesisleri hariç).

14. Asgari 50 milyon TL tutarındaki, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) yatırımları ve yer altı doğal gaz depolama yatırımları.
15. Karbon elyaf üretimine veya karbon elyaf üretimi ile birlikte olmak kaydıyla karbon elyaftan mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar.
16. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojlili sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar (US-97 Kodu: 2423, 30, 32, 33 ve 353).
17. Maden Kanununa istinaden düzenlenmiş geçerli Arama Ruhsatı veya Sertifikasına sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarında yapacağı maden arama yatırımları.

Tablo 12: Öncelikli Yatırımlara Yönelik Teşvik Uygulamasında Sağlanan Destekler¹⁰³

Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. BÖLGELERDE	5. BÖLGE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE	6. BÖLGE BÖLGEDE	6. BÖLGE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	%80	%90	%90	%90
	Uygulanacak Vergi Oranı	%4	%2	%2	%2
	Yatırıma Katkı Oranı	%40	%50	%50	%55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 yıl	10 yıl	10 yıl	12 yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı	%35	Limitsiz	Limitsiz	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	YOK	VAR	YOK
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan	7 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı (Bin TL)	700	700	900	900
Sigorta Primi Desteği		YOK	YOK	10 yıl	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	10 yıl	10 yıl

¹⁰³ <http://www.ekonomi.gov.tr>, Öncelikli Yatırımların Teşviki, (31.05.2017)

2.2.1.6 Teşvik Unsurları

Yatırımın sağladığı koşullara göre uygun olduğu teşvik türleri ve yararlanacağı teşvik unsurları önceki başlıklarda ele alınmıştı. Tüm bu teşvik unsurlarından yararlanmak için yatırım teşvik belgesinin düzenlenmesi gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus yatırım teşvik belgesinin alınmasıyla aslında bir yatırım taahhüdünde bulunulmasıdır. Örneğin bir yatırımcı bölgesel teşvik belgesi almış olsun. Fakat bölgesel teşvik kapsamında asgari sabit yatırım tutarı şartını sağlayamamış olsun. Bu durumda yatırım tamamlanmış olmaz ve tamamlama vizesi yapılamaz. “Teşvik belgesindeki kayıt ve koşulları yerine getirmeyen yatırımcıların teşvik belgeleri iptal edilebilir. Bu durumda sağlanan destekler, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde yatırımcıdan geri alınır.”

Teşvik istatistikleri değerlendirilirken bu durum göz önüne alınmalıdır. Teşviklerin etkinliğinin doğru ölçülmesi için sadece teşvik belgesi alan yatırımlardan ziyade teşvik belgesi almış ve tamamlanmış yatırımlar değerlendirilmelidir. Bunun bir adım ötesinde ise yatırımın tamamlanmış fakat atıl durumda olması durumu vardır. Bu durumda yatırımcı teşvik unsurlarından yararlanmış, yatırımını tamamlamıştır. Fakat başka nedenlerden dolayı yatırımı atıl duruma düşebilmektedir.

Destek unsurları yatırım projesini mali ve finansal açıdan avantajlı hale getirir ve yatırımcıyı yatırıma teşvik eder. Şimdi bu destek unsurları kısaca açıklanacaktır.

2.2.1.6.1 Gümrük Vergisi Muafiyeti

Teşvik belgesi kapsamında temin edilecek yatırım malı ithal makine ve teçhizat için, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken gümrük vergileri tahsil edilmemektedir.

2.2.1.6.2 KDV İstisnası ve İadesi

Teşvik belgesi kapsamında ithal edilen veya yurtiçinden temin edilen makine ve teçhizat yatırım malları için KDV bedelinin ödenmemesi KDV istisnasıdır. Bir malın istisnadan yararlanabilmesi için, öncelikle yatırım teşvik belgesi eki listede yer alması ve makine ve teçhizat niteliğinde olması, ayrıca mal ve hizmet üretiminde kullanılması, bu

üretim faaliyetlerinin tamamen veya kısmen indirim hakkı tanınan işlemlerden oluşması gerekmektedir.¹⁰⁴

2.2.1.6.3 Faiz Desteği

Faiz desteği teşvik belgesi kapsamında desteklenen yatırımlarda en az 1 yıl vadeli yatırım kredileri için teşvik belgesine kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ne kadar kullanılan kredi tutarının faizinin Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanmasıdır. Faiz desteği iç kredi, döviz ve dövize endeksli kredi ayırımına göre değişmektedir. Bölgesel teşvik uygulamasında faiz desteği azami tutarları değişiklik göstermektedir. Azami destek tutarı 3. bölgede 500.000, 4. bölgede 600.000, 5. bölgede 700.000 ve 6. bölgede 900.000 TL'dir.

2.2.1.6.4 Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Yatırım teşvik belgesi ile yapılan yatırımda teşvik belgesinde kayıtlı istihdamı aşmamak kaydıyla istihdam edilenler için ödenen sigorta primi işveren hissesi desteğinin asgari ücrete tekabül eden kısmının bakanlık tarafından ödenmesidir. Bu teşvik unsurundan yararlanmak için teşvik dönemi öncesindeki sigorta primleri yatırılmış olmalıdır. Ayrıca yararlanıcının SGK borcu bulunmamalıdır.

2.2.1.6.5 Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği

Yatırım teşvik belgesi ile yapılan yatırımda teşvik belgesinde kayıtlı istihdamı aşmamak kaydıyla istihdam edilenler için ödenen sigorta primi işçi hissesi desteğinin asgari ücrete tekabül eden kısmının bakanlık tarafından ödenmesidir. Söz konusu destek sadece 6. bölgede sağlanmaktadır. Tablo 9'da görüldüğü üzere yatırım tamamlama vizesi yapıldıktan sonra 10 yıl süreyle bu destek sağlanmaktadır.¹⁰⁵

2.2.1.6.6 Gelir Vergisi Stopajı Desteği

Gelir vergisi stopajı çalışanların ücretlerinin ödenmeden önce kaynakta kesilen gelir vergisidir. Gelir vergisi stopajı desteği teşvik belgesi kapsamında sağlanan ek istihdam için bu verginin tahsilinden vazgeçilmesidir. Bu destek sadece 6. bölgede ve 10 yıl süreyle uygulanmaktadır.

¹⁰⁴ <http://www.gib.gov.tr>, (01.06.2017)

¹⁰⁵ Mehmet Ali Yıldırım, Kerem Akın, *Yeni Teşvik Rehberi*, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı

2.2.1.6.7 Vergi İndirimi

Teşvik belgesi kapsamında yapılan yatırımlar için yatırıma katkı oranları büyük ölçekli, bölgesel ve stratejik yatırımlarda belirtilmişti. Yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar vergi indirimi oranında indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulamasına devam edilir. Yatırım katkı tutarı bu vergi indirimiyle tahsilinden vazgeçilen tutardır. Yatırım katkı oranı ise yatırım katkı tutarının toplam yatırıma oranıdır. Örneğin bölgesel teşvik kapsamında 5. bölgede OSB içinde yapılan bir yatırım için %50 olan yatırım katkı oranındaki tutara erişilinceye kadar %80 vergi indirim oranıyla %4 indirimli kurumlar vergisi ödenecektir.¹⁰⁶

2.2.1.6.8 Yatırım Yeri Tahsisi

Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bölgesel, stratejik ve büyük ölçekli yatırımlar kapsamında yatırım yeri tahsis edilebilmektedir. Bu usul ve esaslar gereği mülkiyeti Hazine'ye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine ve belediyelere ait taşınmazlar ile devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler tahsis edilecek yatırım yerleridir.¹⁰⁷

2.2.1.7 Teşvik İstatistikleri

Yatırım teşvik belgesinde sektör bilgisi, sabit sermaye tutarı, istihdam sayısı gibi bilgiler yer almaktadır. Aşağıda bu bilgilerle oluşturulan verilere yer verilmiştir. Fakat belgede yer alan bu veriler yatırımcının taahhüt ettiği bilgilerden ibarettir. Bu nedenle gerçekleşen yatırım tutarları ve istihdam sayıları her zaman belgedekiyle aynı olmayabilmektedir. Gerçekleşen yatırım bilgileri ise yatırım tamamlama ekspertizinden sonra ortaya çıkmaktadır.

2.2.1.7.1 Bölgesel Teşvik Uygulamaları

2001 yılından bu yana uygulanmakta olan ve T.C. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Sistemi istatistikleri bu çalışmada ele alınırken komple yeni yatırımlar göz önünde bulundurulmuştur. Yeni yatırım projesindeki teşvik kullanımını tespit etme amacıyla komple yeni yatırımlara yer verilmiştir. Aşağıda 2012-2016 yılları arasındaki sektörlere

¹⁰⁶ 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu Sirküleri, www.gib.gov.tr, (10.06.2017)

¹⁰⁷ Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul Ve Esaslar, *Resmi Gazete*, Sayı: 27338, Tarih: 03.09.2009

göre bölgesel teşvik belgesi kapsamında komple yeni yatırımların sayısı (belge adedi) ve sabit yatırım tutarları görülmektedir.

Tablo 13: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Bölgesel Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları¹⁰⁸

YILLAR		Belge Adedi					Sabit Yatırım (Milyon TL)				
		2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	ENERJİ	-	-	1	-	1	-	-	41	-	10
	HİZMETLER	22	17	17	14	11	371	1.778	2.624	1.546	369
	İMALAT	22	30	39	23	41	369	501	524	165	1.359
	MADENCİLİK	2	10	7	2	2	10	34	183	35	8
	TARIM	1	1	3	2	3	2	8	13	62	25
	TOPLAM	47	58	67	41	58	752	2.322	3.385	1.808	1.771
Yerli Sermaye	HİZMETLER	420	684	671	768	644	6.063	7.127	10.799	11.286	9.403
	İMALAT	511	728	592	571	533	5.474	5.865	5.831	4.185	6.098
	MADENCİLİK	87	129	79	43	27	589	943	1.601	215	124
	TARIM	62	58	57	92	79	500	481	418	494	460
	ENERJİ	9	5	7	3	-	3.264	1.002	2.451	445	-
	TOPLAM	1.089	1.604	1.406	1.477	1.283	15.891	15.418	21.100	16.625	16.084
G. TOPLAM	1.136	1.662	1.473	1.518	1.341	16.643	17.740	24.485	18.434	17.856	

¹⁰⁸ Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Verisi'nden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Sabit Yatırım sütunundaki toplamlar para birimi kusurlarının yuvarlanması nedeniyle +/- 1 farklılık gösterebilir.

Yine aynı yıllar arası sektörlere göre istihdam verileri aşağıda görülmektedir.

Tablo 14: 2012-2016 Yılları Komple Yeni Yatırım Bölgesel Teşvik Kapsamında İstihdam Verileri¹⁰⁹

YILLAR		İstihdam				
		2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	ENERJİ	-	-	9	-	100
	HİZMETLER	3.042	4.433	3.782	1.188	549
	İMALAT	1.443	2.834	1.450	611	3.205
	MADENCİLİK	21	192	202	50	12
	TARIM	12	52	98	60	120
	TOPLAM	4.518	7.511	5.541	1.909	3.986
Yerli Sermaye	HİZMETLER	37.212	47.867	45.999	50.196	39.217
	İMALAT	31.126	42.051	31.277	27.450	30.120
	MADENCİLİK	3.590	5.788	2.625	691	632
	TARIM	2.005	2.008	1.459	1.843	1.879
	ENERJİ	672	359	755	505	-
	TOPLAM	74.605	98.073	82.115	80.685	71.848
G. TOPLAM		79.123	105.584	87.656	82.594	75.834

Tablo 13 ve 14’de görüldüğü üzere belge adedi, sabit yatırım tutarı ve istihdam verilerinin en yüksek olduğu birinci sektör hizmetler, ikinci sektör ise imalat sektörüdür. 2013 yılından sonra bu verilerde düşüş yaşandığı görülmektedir.

¹⁰⁹ Tablo 13’ün devamı niteliğindedir.

2.2.1.7.2 Genel Teşvik Uygulamaları

Genel teşvik uygulamaları istatistiklerinde de komple yeni yatırımlar ele alınmıştır. Genel teşvik belgesi ile 6. bölge hariç KDV ve gümrük muafiyeti sağlandığı ve teşvikten yararlanmak için belirli bir sabit yatırım tutarının sağlanması gerektiği önceki bölümlerde belirtilmişti. Tabloda görüldüğü gibi belge sayısında ve sabit yatırım tutarında özellikle imalat sektöründe genel teşvik uygulaması daha fazla gerçekleşmiştir.

Tablo 15: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Genel Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları¹¹⁰

YILLAR		Belge Adedi					Sabit Yatırım (Milyon TL)				
		2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	ENERJİ	8	7	9	15	21	1.424	2.470	1.851	782	4.999
	HİZMETLER	12	5	8	13	10	131	917	219	777	156
	İMALAT	34	29	31	26	28	162	281	142	311	191
	MADENCİLİK	1	-	-	-	-	4	-	-	-	-
	TARIM	1	-	1	2	-	1	-	7	8	-
	TOPLAM	56	41	49	56	59	1.722	3.668	2.218	1.877	5.346
Yerli Sermaye	HİZMETLER	409	333	390	510	386	3.976	5.954	6.854	6.127	8.317
	İMALAT	592	481	346	277	237	2.779	3.766	3.141	2.373	3.887
	MADENCİLİK	36	12	8	4	9	108	33	24	15	24
	TARIM	22	11	11	32	29	63	37	37	72	67
	ENERJİ	131	121	228	794	1.788	6.579	12.911	4.368	10.898	14.808
	TOPLAM	1.190	958	983	1.617	2.249	13.505	22.701	14.423	19.485	27.103
G. TOPLAM	1.246	999	1.032	1.673	2.308	15.228	26.370	16.641	21.362	32.450	

¹¹⁰ Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Verisi'nden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Sabit Yatırım sütunundaki toplamlar para birimi küsuratlarının yuvarlanması nedeniyle +/- 1 farklılık gösterebilir.

Yine aynı yıllar arası sektörlere göre genel teşvik uygulamaları kapsamında istihdam verileri aşağıda görülmektedir.

Tablo 16: 2012-2016 Yılları Komple Yeni Yatırım Genel Teşvik Kapsamında İstihdam Verileri¹¹¹

YILLAR		İstidam				
		2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	ENERJİ	183	151	140	82	348
	HİZMETLER	584	265	256	445	195
	İMALAT	1.120	916	564	962	618
	MADENCİLİK	35	-	-	-	-
	TARIM	12	-	30	19	-
	TOPLAM	1.934	1.332	990	1.508	1.611
Yerli Sermaye	HİZMETLER	9.799	14.086	11.290	10.563	11.553
	İMALAT	14.104	12.584	9.806	6.760	6.728
	MADENCİLİK	563	112	119	55	39
	TARIM	382	238	157	508	360
	ENERJİ	1.783	2.066	1.071	3.225	3.985
	TOPLAM	26.631	29.086	22.443	21.111	22.665
G. TOPLAM		28.565	30.418	23.433	22.619	24.276

Genel teşvik uygulamalarında istihdam ile ilgili destek unsurları (SGK prim destekleri) bulunmadığından istihdam sayısının bölgesel teşvik istihdam verilerinden düşük olduğu görülmektedir. Tablo 15’de görülen başka bir ayrıntı ise enerji yatırımlarında özellikle 2015 ve 2016 yıllarındaki belge adedi ve sabit yatırım tutarındaki artışlardır. İmalatta ise yıllar itibariyle düşüşler söz konusudur.

¹¹¹ Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Verisi’nden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.1.7.3 Büyük Ölçekli Yatırımlar

Büyük ölçekli yatırım konuları ve asgari sabit yatırım tutarları Tablo 11’de ele alınmıştır. Aşağıda 2012-2016 yılları arasında verilen teşvik belgesi adedi ve sabit yatırım tutarları görülmektedir.

Tablo 17: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları¹¹²

YILLAR		Belge Adedi					Sabit Yatırım (Milyon TL)				
		2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	ENERJİ	-	-	-	1	-	-	-	-	23.200	-
	HİZMETLER	1	-	1	-	-	261	-	1.195	-	-
	İMALAT	1	4	1	1	1	279	1.744	495	138	168
	MADENCİLİK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	TARIM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	TOPLAM	2	4	2	2	1	540	1.744	1.690	23.338	168
Yerli Sermaye	HİZMETLER	-	-	2	1	3	-	-	909	406	3.500
	İMALAT	2	-	2	7	1	666	-	166	668	60
	MADENCİLİK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	TARIM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ENERJİ	-	1	-	-	-	-	11.500	-	-	-
	TOPLAM	2	1	4	8	4	666	11.500	1.075	1.074	3.559
G. TOPLAM	4	5	6	10	5	1.206	13.244	2.765	24.412	3.727	

¹¹² Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Verisi’nden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Sabit Yatırım sütunundaki toplamlar para birimi küsuratlarının yuvarlanması nedeniyle +/- 1 farklılık gösterebilir.

Aynı yıllar arasındaki istihdam verileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 18: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Büyük Ölçekli Yatırım İstihdam Verileri¹¹³

YILLAR		İstihdam				
		2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	ENERJİ	-	-	-	187	-
	HİZMETLER	50	-	-	-	-
	İMALAT	1.294	2.684	520	250	300
	MADENCİLİK	-	-	-	-	-
	TARIM	-	-	-	-	-
	TOPLAM	1.344	2.684	520	437	300
Yerli Sermaye	HİZMETLER	-	-	492	61	6.510
	İMALAT	520	-	235	604	100
	MADENCİLİK	-	-	-	-	-
	TARIM	-	-	-	-	-
	ENERJİ	-	500	-	-	-
	TOPLAM	520	500	727	665	6.610
G. TOPLAM		1.864	3.184	1.247	1.102	6.910

2.2.1.7.4 Stratejik Yatırımlar

Aşağıdaki tablo stratejik yatırımlara dair çeşitli veriler içermektedir.

Tablo 19: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Stratejik Yatırım Teşvik Belge Adetleri ve Sabit Yatırım Tutarları¹¹⁴

YILLAR		Belge Adedi					Sabit Yatırım (Milyon TL)				
		2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	İMALAT	-	-	-	1	-	-	-	-	145	-
	MADENCİLİK	-	-	-	2	-	-	-	-	408	-
	TOPLAM	-	-	-	3	-	-	-	-	553	-
Yerli Sermaye	HİZMETLER	-	-	-	2	-	-	-	-	10.503	-
	İMALAT	1	2	2	3	-	11.500	136	385	835	-
	MADENCİLİK	1	3	-	-	-	126	4.983	-	-	-
	TOPLAM	2	5	2	5	-	11.626	5.119	385	11.338	-
	G. TOPLAM	2	5	2	5	-	11.626	5.119	385	11.890	-

¹¹³ Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Verisi'nden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

¹¹⁴ Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Verisi'nden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Sabit Yatırım sütunundaki toplam para birimi kusuratlarının yuvarlanması nedeniyle +/- 1 farklılık gösterebilir.

Aynı yıllar arasındaki istihdam verileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 20: 2012-2016 Yılları Arasında Sektörlere Göre Komple Yeni Yatırım Stratejik Yatırım İstihdam Verileri

YILLAR		İstihdam				
		2012	2013	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye	İMALAT	-	-	-	120	-
	MADENCİLİK	-	-	-	260	-
	TOPLAM	-	-	-	380	-
Yerli Sermaye	HİZMETLER	-	-	-	72	-
	İMALAT	800	148	170	1.587	-
	MADENCİLİK	196	1.268	-	-	-
	TOPLAM	996	1.416	170	1.659	-
	G. TOPLAM	996	1.416	170	1.659	-

2.2.2 Bölgesel Kalkınma Ajansları Tarafından Verilen Destekler

Türkiye’de uygulanan teşvik politikalarına bakıldığında bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi ve bölgesel kalkınma için potansiyelleri harekete geçirme amacının güdüldüğü görülmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ilk olarak 1968 yılında 22 il Kalkınmada Öncelikli Yöre olarak ilan edilmiştir. Planlı dönemle birlikte ise beş yıllık kalkınma planları ve bölge planları ile ülkemizin sürdürülebilir bir kalkınma sağlaması, bölgelerin potansiyellerinin değerlendirilmesi ve sosyoekonomik gelişmeler için amaç ve hedeflerin tespiti yapılmıştır. Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinde ise AB’nin bölge sınıflandırmasına paralel ve istatistiki bilgi toplama ve planlama faaliyetlerine kolaylık sağlayan bir bölge sınıflandırmasına gidilmiştir. İller arasındaki ilişkiler dikkate alınarak AB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (NUTS)¹¹⁵ paralel olarak 2002 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. 3 düzeyden oluşan bu bölgeler aynı karar ile kalkınma politikalarına çerçeve kabul edilmiştir.¹¹⁶

¹¹⁵ NUTS: (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics)

¹¹⁶ Ahmet Tamer, *Kalkınma Ajansları Mevzuatı*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012, s. 3.

2003 yılında AB müktesebatının bir parçası olarak Türkiye için AB Komisyonu tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi açıklanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu belgede üyelik için alınması gereken önlemler, kısa ve orta vadeli öncelikler şeklinde, siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve AB müktesebatına uyum başlıkları altında (mevcut durum itibarıyla 35 fasıl) sıralanmaktadır. Belgede Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu başlığı altında Ulusal Kalkınma Planı ve NUTS 2 düzeyinde bölgesel kalkınma planları hazırlanması suretiyle, bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi yükümlülüğü bulunmaktadır.¹¹⁷ Katılım Ortaklığı Belgesinden sonra Kalkınma Bakanlığı bölgesel gelişme politikasını yerelde uygulayıcı kurumsal yapının geliştirilmesi ve bu alandaki görevleri yerine getirmesi amacıyla Kalkınma Ajanslarını yetkilendirmiştir. Bu doğrultuda “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemek” amacıyla Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.¹¹⁸

Kalkınma Ajansları büyük şehirler istisna, genel olarak Düzey 2 bölge seviyesinde kurulmuştur. Aşağıda İBBS’ye göre bölgeler görülmektedir. Düzey 2’deki “Alt Bölgesi” şeklinde adlandırılan iller o bölgenin merkezidir ve o bölgedeki kalkınma ajansının merkezi (genel sekreterlik) o ildir.

¹¹⁷ <http://www.ab.gov.tr>, (23.06.2017)

¹¹⁸ Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete*, Kanun No. 5449, Kabul Tarihi: 25.1.2006

Tablo 21: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması¹¹⁹

Düzyey 1	Düzyey 2 Bölgesi Kodu	Düzyey 2	Düzyey 3 Bölgeleri (Düzyey 2 Kapsamındaki İller)
İstanbul	TR10	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
	TR22	Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi	İzmir
	TR32	Aydın Alt Bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
	TR33	Manisa Alt Bölgesi	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
Doğu Marmara	TR41	Bursa Alt Bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
	TR42	Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
Batı Anadolu	TR51	Ankara Alt Bölgesi	Ankara
	TR52	Konya Alt Bölgesi	Konya, Karaman
Akdeniz	TR61	Antalya Alt Bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
	TR62	Adana Alt Bölgesi	Adana, Mersin
	TR63	Hatay Alt Bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale Alt Bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
	TR72	Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
	TR82	Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop
	TR83	Samsun Alt Bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum Alt Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
	TRA2	Ağrı Alt Bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya Alt Bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
	TRB2	Van Alt Bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
	TRC2	Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
	TRC3	Mardin Alt Bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Aşağıdaki tabloda bölge kodlarıyla birlikte 26 tane düzey 2 bölgesindeki 26 kalkınma ajansı görülmektedir. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun yürürlüğe girdikten sonra 2007 yılının başında ilk kurulan iki ajans Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı olmuştur.¹²⁰

¹¹⁹ <http://www.tuik.gov.tr>

¹²⁰ Erdal Arslan, "Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları", *Kamu-İş İş Hukuku Ve İktisat Dergisi*, 2010, C.11, S.3, ss. 85-108

Tablo 22: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Kapsamındaki İller

Düzyey 2 Bölgesi Kodu	Kalkınma Ajansı (KA)	Düzyey 3 Bölgeleri (Düzyey 2 Kapsamındaki İller)
TR10	İstanbul K.A.	İstanbul
TR21	Trakya K.A.	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
TR22	Güney Marmara K.A.	Balıkesir, Çanakkale
TR31	İzmir K.A.	İzmir
TR32	Güney Ege K.A.	Aydın, Denizli, Muğla
TR33	Zafer K.A.	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
TR41	Bursa Eskişehir Bilecik K.A.	Bursa, Eskişehir, Bilecik
TR42	Doğu Marmara K.A.	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR51	Ankara K.A.	Ankara
TR52	Mevlana K.A.	Konya, Karaman
TR61	Batı Akdeniz K.A.	Antalya, Isparta, Burdur
TR62	Çukurova K.A.	Adana, Mersin
TR63	Doğu Akdeniz K.A.	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71	Ahiler K.A.	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR72	Orta Anadolu K.A.	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR81	Batı Karadeniz K.A.	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR82	Kuzey Anadolu K.A.	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR83	Orta Karadeniz K.A.	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR90	Doğu Karadeniz K.A.	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA1	Kuzeydoğu Anadolu K.A.	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Serhat K.A.	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB1	Fırat K.A.	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Doğu Anadolu K.A.	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC1	İpekyolu K.A.	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Karacadağ K.A.	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Dicle K.A.	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

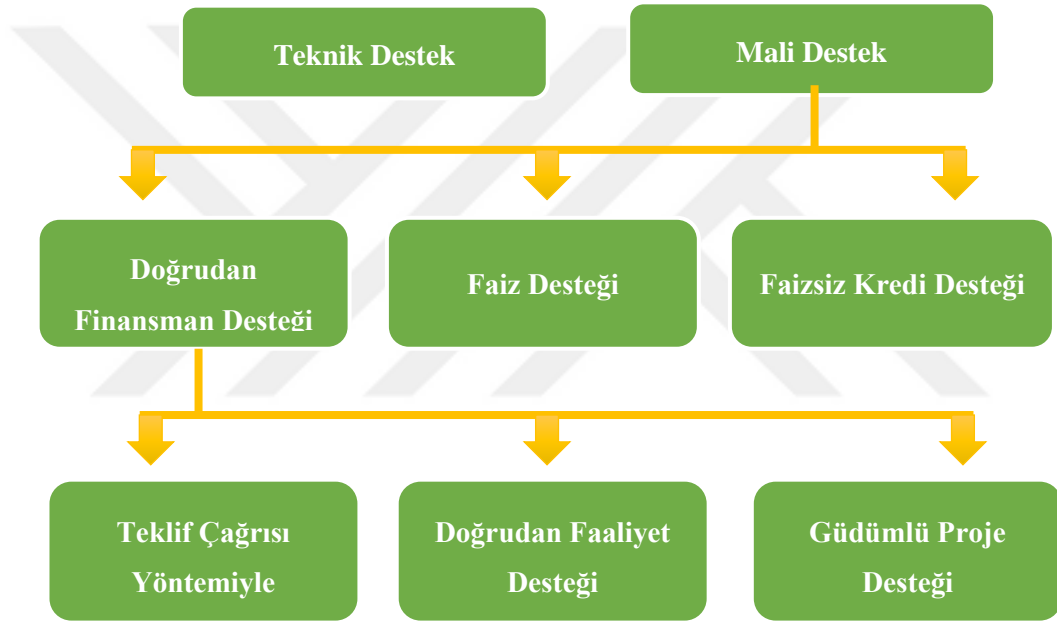
2.2.2.1 Mali Destekler

Kalkınma Ajansları destekleri mali ve teknik destek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Teknik desteğin konusu; bölgedeki kurum ve kuruluşların bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak çalışmalarına eğitim, danışmanlık, uzman desteği olduğu için yatırım projesiyle ilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle ayrı bir başlık olarak ele alınmamıştır. Mali destekler ise Kalkınma Ajanslarının kurulduktan sonra en çok adının duyulmasını sağlayan destek programlarıdır. Bu destek türünde mali kaynak, projesi kabul edilen yararlanıcıya mevzuat hükümlerince aktarılmaktadır. Mali destekler,

- Doğrudan finansman desteği,
- Faiz desteği,
- Faizsiz kredi desteği olmak üzere üçe ayrılır.

Kalkınma Ajansları kuruluşlarından bu yana, mali destek alanında bu üç destek türünden sadece doğrudan finansman desteğine yönelmişlerdir. Aşağıdaki tabloda ajanslar tarafından verilen destekler görülmektedir.¹²¹

Şekil 6: Bölgesel Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanabilen Destekler

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) verdiği hibe desteği olarak bilinen destek teklif çağrısı yöntemiyle verilen destektir. Proje teklif çağrısı şartları ve konusu önceden belirlenmiş projelerin ajansa sunulmasını sağlar. Ajans proje teklif çağrısına çıktığı zaman destek programına başvuru için gerekli bütün şartların ve önceliklerin yer aldığı başvuru rehberlerini potansiyel başvuru sahipleri için hazırlar. Yatırım projesini hazırlayan yatırımcının projesini bu başvuru rehberlerine göre yapması gerekmektedir. “Proje tekliflerini, başvuru rehberlerinde belirtilen esaslara göre teknik, ekonomik, sosyal ve mali açıdan değerlendirmek üzere, alanında en az beş yıllık uzmanlık ve tecrübe birikimi olan, yükseköğretim kurumları öğretim elemanları ile kamu kurum ve kuruluşları personelinin

¹²¹ Yatırımcı Rehberi, Fırat Kalkınma Ajansı

ajans tarafından uygun bulunanların ilgili kurumlarca görevlendirilmesi veya ajans tarafından diğer gerçek kişiler arasından hizmet alımı yoluyla seçilen uzmanlar değerlendirir. Bağımsız değerlendiriciler proje tekliflerini değerlendirdikten sonra yükseköğretim kurumları öğretim elemanları ile kamu kurum ve kuruluşları personeli arasından kendi istekleri ve kurumlarının muvafakatiyle ajans tarafından görevlendirilen alanında en az yedi yıllık tecrübeye sahip, en az beş üyeden oluşan değerlendirme komitesi değerlendirme yapar. Sonrasında Genel Sekreter destek almaya hak kazanan projeleri ajans yönetim kuruluna sunar ve onaylanan proje sahipleri sözleşme imzalamaya davet edilir.¹²²

Kalkınma ajansına sunulan projelerin her birinin bütçesi KDV hariç maliyetler üzerinden hazırlanır. Bu bütçenin en az yarsının proje sahibi tarafından karşılanmasına ise eş finansman denilmektedir. Yani ajans tarafından verilen destek (KOBİ yatırım projeleri için) KDV hariç proje bütçesi üzerinden en az % 20 en fazla % 50 oranında doğrudan finansman (hibe) desteğidir. Bu destekler bölgesel önceliklere ve ajanslara göre değişmektedir. Örneğin bir proje teklif çağrısı döneminde en az 100.000 ₺ en fazla 400.000 ₺ destek sağlanabilmektedir. Yani bu durumda eş finansman gereği toplam proje bütçesinin KDV hariç en az 200.000 TL olması gerekmektedir. Eğer KDV hariç proje bütçe 2.000.000 ₺ ise en fazla destek tutarı olan 400.000 ₺ destek alınır ve destek oranı en az oran olan % 20 olur.

Yatırım projelerinde kalkınma ajansı mali destekleri KDV hariç bütçenin esas alınması ve sağlanan desteğin gelir olarak muhasebeleştirilmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Çünkü gelir olarak muhasebeleştirilen destek tutarı bu durumda gelir vergisi oranında azalmaktadır. (Bu konuyla ilgili devlet desteklerini muhasebeleştirilmesi konusu da detaylı incelenebilir.) Bir diğer eleştiri ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarının KOSGEB'in görevini yüklenmesi ve sadece hibe veren bir kuruluş olarak anılması konusudur. Ajansların bu esnek mali yapısı nedeniyle zaman zaman kalkınma ile ilgisi olmayan projelere de destek verilmesi söz konusu olmuştur. Nitekim aynı eleştirileri 65. hükümet kalkınma bakanı Sn. Lütfi Elvan da yapmış ve 2017 yılında kalkınma ajansları mali destek programına çıkmamıştır. Kalkınma Ajanslarının bölgelerindeki genç ve kadın girişimciliği artırması ve diğer görevleri olan veri üretimi, planlama, danışmanlık, tanıtım faaliyetlerini yapması yönünde bir yol tayin edilmiştir.

---

¹²² Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, *Resmî Gazete*, 8 Kasım 2008, Sayı: 27048

2.2.3 KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) Destekleri

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı yani KOSGEB olarak bilinen bu kurum Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı olarak görevini yerine getirmektedir. 1990 yılında kurulan bu kurumun asıl amacı; küçük ölçekli işletmeleri ülkemiz sanayisine kazandırmak ve bu işletmelerin sektördeki varlıklarını güçlendirmektir. Var olan işletmelerin ise rekabet güçlerinin artırılması, AR-GE çalışmalarının geliştirilmesi ve küçük işletmelerin ihracat yapabilecek duruma getirilmesidir. Bu kurum, girişimciliğin desteklenmesi ve artırılması amacı ile de çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Ülke ekonomisini canlandırmak, iş sahibi olmak isteyenlere destek sağlamak ve küçük ölçekli işletme sayısını artırarak istihdam sorununa çözüm bulmak temel hedefleri arasındadır.¹²³

KOSGEB destekleri adından da anlaşılacağı üzere küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) desteklemektedir. KOBİ tanımı ilk kez 2005 yılında “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmeliği” ile yapılmıştır. Daha sonra 2012 yılında 28457 numaralı yönetmelik ile yeni bir tanım yapılmıştır. Bu yönetmeliğe göre KOBİ: “İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan ve bu Yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimleri veya girişimleri” ifade etmektedir. Yönetmelikteki mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletmelerin yıllık çalışan sayıları, yıllık satış hasılatı veya mali bilanço tutarlarına göre sınıflandırması aşağıdaki tabloda görülmektedir.¹²⁴

¹²³ www.kosgeb.gov.tr, (17.07.2017)

¹²⁴ Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 4 Kasım 2012, Sayı: 28457

Tablo 23: KOBİ Sınıflandırması

İşletme Türü	Çalışan Sayısı	Yıllık Satış Hasılatı veya Mali Bilanço Tutarı
Mikro İşletme	< 10	≤ 1 Milyon
Küçük İşletme	10 - 49	≤ 8 Milyon
Orta Büyüklükteki İşletme	50 - 250	≤ 40 Milyon

KOSGEB destekleri yukarıdaki KOBİ'lere mevcut faaliyetleri ile ilgili gelişim, işbirliği, kredi faiz ve işletmelerin faaliyetleri ile ilgili birçok destek vermektedir. Bu desteklerden yeni bir yatırım projesine verilen destek, yani girişimcilik desteği olan destek "Girişimcilik Destek Programı" dır. Aşağıda diğer destekler de kısaca açıklanacaktır.

2.2.3.1 Girişimcilik Destek Programı

KOSGEB'in en çok bilinen desteklerinden birisidir. Programın amacı ülkemizde girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması ve başarılı işletmelerin kurulmasıdır. Girişimci adayları iş kurma sürecinde yapılması gereken iş planı hazırlama, pazar analizi, finansal plan gibi konularda en 32 saatlik, halka açık ve ücretsiz bir eğitim almaktadırlar. Bu eğitimler üniversitelerin örgün eğitim programlarında, KOSGEB birimleri tarafından, KOSGEB ile işbirliği içerisinde başka bir kurum ya da KOSGEB tarafından yürütülen bir proje kapsamında verilebilmektedir. Bu eğitimi tamamlayanlar KOSGEB tarafından desteklenen sektörlerde destek alabilmektedirler. Bunun için eğitim sonrası KOSGEB veri tabanına kaydolup iş planı hazırlanmalıdır. İş planı ile başvuru yapılmakta ve KOSGEB kuruluna sunum yapılmaktadır. Projesi kabul edilen girişimci destek almaya hak kazanmakta ve ödeme talebinde bulunabilmektedir. Bu noktada kurulacak şirketin mali kaydı girişimcilik sertifikasından sonra olması gerekmektedir. Sunum esnasında makine-teçhizat satın alınmışsa hesap belgesi ve faturalar, satın alınmamışsa proforma faturalar hazırlanmalıdır.

KOSGEB desteklediği sektörleri web sitesinde yer vermektedir. Girişimcinin başvuru tarihi itibarıyla son bir yıl içerisinde bu sektör konularıyla ilgili şahıs işletmesinin bulunmaması gerekmektedir. Girişimcinin tüzel kişi statüsünde herhangi bir şirkette %50'

den fazla ortaklığının olmaması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda destek unsurları ve miktarları görülmektedir.¹²⁵

Tablo 24: KOSGEB Girişimcilik Destek Programı Destek Unsurları

DESTEK UNSURU		ÜST LİMİTİ (TL)	DESTEK ORANI (%) (1. ve 2.Bölge)	DESTEK ORANI (%) (3., 4., 5. ve 6. Bölge)
İşletme Kuruluş Desteği		2.000	-	-
Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat, Ofis Donanım ve Yazılım Desteği	Geri Ödemesiz	18.000	60	70
İşletme Giderleri Desteği		30.000	Kadın Girişimci, Gazi, Birinci derecede şehit yakını veya Engelli Girişimciye %80 uygulanır.	Kadın Girişimci, Gazi, Birinci derecede şehit yakını veya Engelli Girişimciye %90 uygulanır.
Geri Ödemesiz Destekler Toplamı		50.000		
Sabit Yatırım Desteği	Geri Ödemeli	100.000		

KOSGEB girişimcilik desteğine KDV dâhil değildir. Örneğin makine-teçhizat alımı kapsamında KDV hariç 6000 ₺ harcamamız olduğunu varsayalım. 1. veya 2. bölgedeki bir kadın girişimci üzerinden hesaplırsak % 80 destek alınabilmektedir. Bu durumda 6000 TL'nin % 80 'i olan 4800 ₺ KOSGEB tarafından desteklenir. Tabloda görüldüğü gibi makine-teçhizat kaleminde destek üst limiti 18.000 ₺'dir. Yukarıdaki destekler işletmenin kuruluşundan itibaren 24 ay içerisinde gerçekleşen harcamaları kapsamaktadır.

KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'nın etkinliği girişimcilik eğitimi akabinde sertifika alan ve Girişimcilik Destek Programı'ndan yararlanan kişi sayısı ile ölçülebilir. KOSGEB birçok kurumla işbirliği ile girişimcilik eğitimi sertifika programları düzenlemektedir. Bu noktada verilen sertifika sayısından ziyade bu sertifikalar ile

¹²⁵ www.kosgeb.gov.tr, (23.07.2017)

destekten yararlanan kişi sayısı ve bu destekle kurulan işletmelerin ayakta kalma süreleri analiz edilmelidir. Bu şekilde bir etki analizi daha doğru sonuçlar verecektir. Yine bu tür hibe uygulamaları ile girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması amaçlanırken bölgenin demografik özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin yapılan bir araştırmada ilde yaşayanlar ile ilçede yaşayanlar arasında girişimcilik kararını etkileyen faktörler farklılık göstermiştir.¹²⁶ Bu ve benzeri sebeplerden ötürü girişimciliğin sadece hibe ile değil aynı zamanda girişimci adaylarının kişisel donanımlarını artırmak ve demografik özelliklerini dikkate almak suretiyle de teşvik edilmesi gerekmektedir.

KOSGEB bu destek kapsamında ayrıca belediyelere, yükseköğretim kurumlarına, Özel İdarelere, meslek kuruluşlarına ve kuluçka merkezlerine İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) desteği de vermektedir. Bina, mobilya, donanım, personel, eğitim, danışmanlık alanlarında yapılan harcamaları belirli limitlerde ve oranlarda desteklemektedir.

2.2.3.2 Kredi Faiz Desteği

İşletmelerin en yaygın olan sorunlarından biri finansman sorunudur. Kaynak kullanım maliyetinin yüksek olduğu durumlarda yeni yatırım yapılamaz ürün kalitesi yükseltilemez ve istihdam sağlanamaz. KOSGEB, Kredi Faiz Desteği ile veri tabanına üye olan işletmelere belirlenen oranlarda faiz desteği sağlamaktadır. Genel olarak sıfır faizli kredi kullanılmaktadır. İşletmeler web sistemi üzerinden KOSGEB ile protokol imzalayan banka şubelerine yapmaktadırlar. Banka başvuruyu değerlendirip KOSGEB'e iletir ve onay verilen başvuru sahipleri bu destekten belirlenen süre içerisinde yararlanır.¹²⁷

2.2.3.3 Genel Destek Programı

Genel işletme faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve işletmelerin daha etkin çalışması için verilen mali desteklerdir. Eğitim, danışmanlık, fuar, tasarım gibi faaliyetlerde yine bölgelere göre çeşitli oranlarda ve limitlerde destek verilmektedir.

2.2.3.4 KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı

KOSGEB'in bu desteği bölgesel kalkınma ajansı desteklerine benzemektedir. Bu destekte de KDV karşılanmaz ve bina, inşaat, tefrişat vb. harcamalar uygun harcamalar

¹²⁶ Ali Rıza İnce, Fuat Çamlıbel, Yunus Emre Birol, "KOSGEB Girişimcilik Eğitimine Katılan Kursiyerlerin Girişimcilik Kararını Etkileyen Sebepler Üzerine Bir Araştırma", *Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.21, S.1, Y.2016, s.113-123.

¹²⁷ KOSGEB Kobi Kredi Faiz Desteği Yönergesi, www.kosgeb.gov.tr ,(25.07.2017)

değildir. “Bu programın amacı; ülkenin ulusal ve uluslararası hedefleri doğrultusunda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, ekonomideki paylarının ve etkinliklerinin artırılması, rekabet güçlerinin ve sağladıkları katma değerini yükseltilmesi amacıyla hazırlayacakları projelerin desteklenmesidir.”

KOBİGEL Gelişim Destek Programı'nı bir tevsî yatırım kaynağı olarak görebiliriz. Bu kapsamda harcamalar genelde makine-teçhizat alımları olmaktadır. Fakat uygun harcamalara nihai olarak KOSGEB Değerlendirme Kurulu karar vermektedir. Başvurular proje teklif çağrısı ile alınmaktadır. Proje süresi en az 6 ay en fazla ise 36 aydır. 2016 yılında geri ödemesiz destek tutarı en fazla 300.000 TL, geri ödemeli destek tutarı ise en fazla 700.000 TL olarak belirlenmiştir. Destek oranı 1. ve 2. bölgelerde en fazla % 60 diğer bölgelerde ise en fazla % 80'dir.

2.2.3.5 Diğer Destekler

Yukarıda en yaygın KOSGEB destekleri verilmiştir. Aşağıda diğer KOSGEB destekleri yer almaktadır.

- İş Birliği Güç Birliği Destek Programı
- KOBİ Proje Destek Programı
- AR-GE, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı
- TEKNOPAZAR - Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı
- Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı
- Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi Destek Programı
- Tematik Proje Destek Programı
- Laboratuvar Hizmetleri

KOSGEB destekleri hakkında detaylı bilgi için kurumun il müdürlüklerinden bilgi alınabilmektedir.

2.2.4 TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) Destekleri

TÜBİTAK 1963 yılında, Türkiye'de planlı ekonomi döneminin başlangıcında kurulmuştur. İlk kurulduğunda ismi “Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu” olan kurumun ismi 2005 yılında 5376 sayılı kanunla “Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu” olarak değişmiştir. “Türk Bilim Politikası; 1983-2003” çalışmasını hazırlanması

ve 1983 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun kurulmasından anlaşılacağı üzere TÜBİTAK'ın bilim ve teknoloji politikalarını belirleyerek hükümete yardımcı olmaktadır. Kurum akademik araştırmaları, sanayiye, kamuyu ve genç araştırmacıları çeşitli projelerle ve hibelerle desteklemektedir. Çalışmanın konusu gereği TÜBİTAK'ın girişimcilere ve imalat sanayi yatırım projelerine verdiği desteklere yer verilecektir. Bu desteklerle kurum içinde ilgilenen birim "Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB)" dir.

2.2.4.1 Teknogirişim Sermayesi Desteği (Bireysel Genç Girişim-BİGG)

Destek programının amacı girişimcilerin teknoloji ve yenilik alanındaki fikirlerini katma değer potansiyeli yüksek ve istihdam sağlayan ticari yatırım projelerine dönüşmesini desteklemektir. İş planındaki proje faaliyetleri için destek süresi en fazla on sekiz (18) aydır. Hibe desteği ise en fazla 150.000 TL'dir.

Personel giderleri, seyahat giderleri, Alet, teçhizat, yazılım ve yayın alım giderleri, Malzeme ve sarf giderleri, Yurtiçi ve yurtdışı hizmet alım giderleri desteklenen gider kalemleri arasındadır. Programa başvuru için örgün öğrenim veren üniversitelerin:

- Herhangi bir lisans programından 1 yıl içerisinde mezun olabilecek durumda öğrenci olmak,
- Yüksek lisans veya doktora programına kayıtlı öğrenci olmak,
- Lisans, yüksek lisans veya doktora derecelerinden herhangi birini en çok 10 yıl önce almış olmak şartları aranmaktadır.

TÜBİTAK 'ın bu desteği 1512 kodu ile bilinmektedir ve 2012 yılında yeni düzenlemelerle Bireysel Genç Girişim (BİGG) ismini almıştır.¹²⁸

2.2.4.2 Patent Destek Programı

Bu desteğin amacı ülkemizde alınan patent sayısının artırılması, gerçek ve tüzel kişilerin patent başvurusunda bulunmaları için teşvik etmektir. TPE (Türk Patent Enstitüsü), WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü), EPO (Avrupa Patent Ofisi), JPO (Japonya Patent Ofisi) veya USPTO (ABD Patent Ofisi)'dan herhangi birisine başvuru yaparak, başvuru numarası alan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları veya ülkemizde yerleşik

¹²⁸ <http://bigg.tubitak.gov.tr/>, (28.07.2017)

olan şirketler, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları bu Uygulama Esasları kapsamında öngörülen desteklerden faydalanabilirler.

Bu desteğin TÜBİTAK kodu 1602'dir ve Ulusal Patent Başvurusu Araştırma ve İnceleme Raporu, Uluslararası Patent Başvuru Desteklerine uygun şartları sağlayan tüm başvurular desteklenmektedir. Aşağıda hibe, destek ve ödül tutarları görülmektedir.¹²⁹

Tablo 25: TÜBİTAK Patent Destek Programı Kapsamında Gerçek ve Tüzel Kişilere Sağlanacak Hibe Destek ve Ödül Tutarları Tablosu

Ulusal Patent Destekleri	Araştırma Raporu Desteği	TPE	TPE Araştırma ücreti
		Rusya Patent Ofisi	Rusya Araştırma ücreti
		İsveç, Avusturya, Danimarka Patent Ofisleri	400.-€
	İnceleme Raporu Desteği	TPE	TPE 1. İnceleme ücreti
		Rusya Patent Ofisi	Rusya 1. İnceleme ücreti
		İsveç, Avusturya, Danimarka Patent Ofisleri	400.-€
	Patent Başvurusu Vekil Desteği		250.-TL
	Ulusal Patent Tescil Ödülü		3.000.-TL
	Ulusal Patent Tescil Vekil Ödülü		2.000.-TL
	Uluslararası Patent Destekleri	Patent Başvuru Desteği	EPO
PCT			2.000.-CHF
JPO, USPTO			4.000.-TL
İnceleme Raporu Desteği		USPTO	5.000.-TL
		EPO	5.000.-TL
		JPO	10.000.-TL
		PCT* üyesi diğer ülkelere yapılan başvuru	5.000.-TL
Patent Tescil Ödülü		USPTO, JPO veya EPO yapılacak her bir tescil	10.000.-TL

*PCT: Patent İşbirliği Anlaşmasına uygun olarak yapılan patent başvurusu

¹²⁹ <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1602/>, (28.07.2017)

2.2.4.3 Sanayi Ar-ge Projeleri Destekleme Programı

Sanayi Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Projeleri Destekleme Programı ile yeni ürün üretimi, mevcut üründe geliştirme ile kalite iyileştirilmesi veya yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi konularında proje geliştiren şirketler desteklenmektedir. Destek süresi 36 aydır. Temel destek oranı %40'dır fakat ilave desteklerle beraber bu oran en fazla %60 olabilmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki harcamalar desteklenmektedir:

- Personel giderleri,
- Proje personeline ait proje kapsamındaki seyahat giderleri kapsamında; uçak, tren, otobüs, gemi ile yapılan şehirlerarası ve uluslararası ekonomi sınıfı ulaşım giderleri,
- Alet, teçhizat, yazılım ve yayın alım giderleri,
- Malzeme ve sarf giderleri,
- Yurt içi ve yurt dışı danışmanlık hizmeti ve diğer hizmet alım giderleri
- Türkiye'deki üniversiteler, TÜBİTAK'a bağlı Ar-Ge birimleri, özel sektör Ar-Ge kuruluşları ve benzeri Ar-Ge kurum ve kuruluşlarına yaptırılan Ar-Ge hizmet giderleri.

Projeler değerlendirilirken aşağıdaki kriterler göz önüne alınmaktadır.

- Endüstriyel Ar-Ge İçeriği, Teknoloji Düzeyi,
- Yenilikçi Yönü Proje Planının ve Kuruluş Altyapısının Proje İçin Uygunluğu
- Proje Çıktılarının Ekonomik Yarara ve Ulusal Kazanıma Dönüşebilirliği.

Ayrıca Maliye Bakanlığı tarafından uygulanan Ar-Ge İndirimi oranı 01.04.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5746 sayılı Kanun ile %100'e yükseltilmiştir.

2.2.4.4 Diğer Destekler

TÜBİTAK'ın destekleri genel olarak 6 başlıkta ele alınmaktadır. Destekler:

- Akademik
- Sanayi
- Kamu
- Girişimcilik
- Bilimsel Etkinlik
- Bilim ve Toplum olmak üzere ayrılmaktadır.

Bu başlıklar altında ulusal ve uluslararası destekler yer almaktadır. Detaylı bilgi için TÜBİTAK web sitesi ziyaret edilebilir.

2.2.5 Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

TKDK destekleri adından da anlaşılacağı üzere tarımsal ve kırsal kalkınma alanında destekler vermektedir. Ancak bu desteklerle yapılan gıda imalatı yatırımları çalışmanın konusu olan imalat sanayi yatırım projeleri kapsamına girmektedir. Bu nedenle kısaca açıklanacaktır.

TKDK 2007 yılında 5648 sayılı “Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmuştur. Kurumun görevi yararlanıcıların desteklerden azami ölçüde yararlanmasını sağlamak ve destek süreçlerini (değerlendirme, izleme, koordinasyon vb.) yönetmektir. TKDK tarafından uygulanan destek programının finansal kaynağı, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanı ile gerçekleştirilen Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanan Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı Fonudur. Destekleme proje teklif çağrısı yöntemi ile yapılır ve 42 ilde bu destek uygulanır. Destekten küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak tanımlanan tüm tüzel ve gerçek kişiler yararlanabilmektedir. Başvuru sahibi gerçek kişi ya da tüzel kişi şirket ise Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'na (KOSGEB) üye olmalıdır. Desteklenen projenin uygun harcamaları IPARD fonundan ve geri ödemesiz olarak kullanılır. Makine-teçhizat alımı, hizmet alımı, inşaat işleri, görünürlük uygun harcama kalemleridir. Tüm sektörler için uygun harcamalar aşağıdaki gibidir:

- AB standartlarına uygun kaliteli ve sağlıklı üretim için donanım
- HACCP gıda güvenliği sertifikasına dayanan prosedürleri uygulamak için yapılacak yatırımlar
- Paketleme için ekipman alımı
- Nakliye için ekipman alımı (motorlu taşıt hariç)
- Üretim süreçlerini planlamak ve yönetmek için bilişim teknolojileri donanım ve yazılımları.

Uygun harcama tutarı parasal destekte esas alınmaktadır. Örneğin 2017 yılı IPARD 2. çağrı döneminde aşağıdaki uygun harcama sınırları belirlenmiştir:

- Süt ve et sektörleri için en az 30.000 € en fazla 3.000.000 €
- Süt toplama merkezleri için en az 30.000 € en fazla 1.000.000 €
- Meyve ve sebze sektörü için en az 30.000 € en fazla 1.250.000 €
- Su ürünleri sektörü için en az 30.000 € en fazla 1.500.000 €.

Aşağıda destek tedbirleri ve desteklenen 42 il görülmektedir.¹³⁰

Tablo 26: IPARD Kapsamındaki İller ve Desteklenen Tedbir Kalemleri

Kodu	Alt Tedbir Adı ve Bütçe Kalemleri		Destek Almak Amacıyla Başvuruların Yapılacağı ve Yatırımın Uygulanacağı İller	
103-1	Süt ve Süt Ürünlerinin işlenmesi ve Pazarlanması	Bütçe Kalemi-1 (Süt işleme tesisleri)	Afyonkarahisar	Kahramanmaraş
		Bütçe Kalemi-2 (Süt toplama merkezleri)	Ağrı	Karaman
103-2	Et ve Et ürünlerinin işlenmesi ve Pazarlanması	Bütçe Kalemi-1 (Kırmızı et işleme ve pazarlama)	Aksaray	Kars
		Bütçe Kalemi-2 (Kanatlı eti işleme ve pazarlama)	Amasya	Kastamonu
103-3	Meyve ve Sebzelerin işlenmesi ve Pazarlanması		Ankara	Konya
103-4	Su ürünlerinin işlenmesi ve Pazarlanması		Ardahan	Kütahya
302-1	Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi		Aydın	Malatya
302-2	Yerel Ürünlerin ve Mikro işletmelerin Geliştirilmesi		Bahkesir	Manisa
302-3	Kırsal Turizm		Burdur	Mardin
302-4	Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi		Bursa	Mersin
			Çanakkale	Muş
			Çankırı	Nevşehir
			Çorum	Ordu
		Denizli	Samsun	
		Diyarbakır	Sivas	
		Elazığ	Şanlıurfa	
		Erzincan	Tokat	
		Erzurum	Trabzon	
		Giresun	Uşak	
		Hatay	Van	
		Isparta	Yozgat	

¹³⁰ <http://www.tkd.gov.tr>, (03.08.2017)

2.2.6 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından uygulanan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) Ulusal Tarım Stratejisi Belgesi kapsamında 2006 yılında başlamıştır. Bu destekleme türünde de kalkınma ajanslarında olduğu gibi proje başvurusu, KDV hariç proje tutarı üzerinden yapılır. Programın çerçevesinde kırsal alanda ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla gerçek ve tüzel kişilere ekonomik yatırımlarında ve basınçlı sulama sistemleri kurulumlarında hibe desteği sağlanmaktadır. Her yıl yayınlanan tebliğlerle KKYDP kapsamında desteklenecek yatırım konuları ve başvuru süreleri açıklanır. Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi kapsamında:

- Bitkisel ürün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Hayvansal ürün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Su ürünleri işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması
- Çelik silo,
- Soğuk hava deposu,
- Alternatif enerji kullanan seralar,
- Alternatif enerji üretim tesisleri,
- Tarımsal üretime yönelik modern sabit yatırımlar,
- Hayvansal orjinli gübre işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması

Yatırım konularında KDV hariç proje tutarının %50'si hibe olarak verilmektedir. Toplu basınçlı sulama projelerinde ise KDV hariç proje tutarının %75 i hibe olarak verilmektedir. Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olan gerçek ve tüzel kişiler buldukları ildeki İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerine KKYDP kapsamında başvurabilmektedir. Toplu basınçlı sulama projelerine Köye Hizmet Götürme Birlikleri de istenen şartlar kapsamında başvuru yapabilmektedir. Programın günümüze kadar 3 dönem olarak uygulaması gerçekleştirilmiştir. 3. dönem 2016-2020 yılları arasında kapsamaktadır.¹³¹ 14 Eylül 2017 yılında 3. dönem 12. Etap Tebliği yayınlanmış olup kırsal ekonomik altyapı yatırım konularında aşağıdaki yatırım konuları da eklenmiştir:

¹³¹ <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>, (09.12.2017)

programını Kalkınma Bakanlığı tarafından koordine edilmiş ve Kalkınma Bankası tarafından yürütülmüştür. Kalkınma Bankası'nın yürütücü olması verdiği danışmanlık hizmetiyle yatırım projelerinde fizibilite ve diğer unsurlar hakkında bizzat yatırımcıya yol göstermesi kaynakların etkin kullanımı noktasında bir avantaj olmuştur. Çünkü devlet desteğini yanlış kullanan yatırımcı hem kendi sermayesinden olmakta hem de kamu kaynağını israf etmiş olmaktadır.

Cazibe Merkezleri Programı kapsamındaki desteklerden yararlanmak için;

- İmalat sanayinde asgari sabit yatırım tutarının 2.000.000 TL (iki milyon Türk Lirası) olması,
- Asgari istihdam sayısının 30 kişi olması,
- Kredilendirilecek yatırımın asgari % 30'unun öz kaynaklardan karşılanması,
- Çağrı merkezi yatırımları için asgari 200 kişi istihdam olması,
- Veri merkezi yatırımı için asgari 5000 m² beyaz alanın bulunması,
- Üretim tesisi taşıma desteği için işletmenin 2 yıl faaliyette olması ve taşındığı yerde 200 kişilik istihdam taahhüdünde bulunulması gerekmektedir.

Cazibe Merkezleri Programı'ndan yararlananlar aynı türden çakışan destek olmaması durumunda teşvik sisteminden de yararlanabilmektedir. Ayrıca CMP kapsamındaki illerin OSB'sinde yapılacak yatırımlar 6. bölge destek unsurlarından yararlandırılmaktadır.

2.2.7.1 Destek Paketleri ve Unsurları

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında aşağıdaki destek paketleri ele alınmıştır.

- Yatırım ve Üretim Destek Paketi
- Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi
- Çağrı Merkezi Destek Paketi
- Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi

2.2.7.1.1 Yatırım ve Üretim Destek Paketi

Cazibe Merkezleri Programı'nın imalat sanayi alanında en önemli desteklerinin olduğu paket Yatırım ve Üretim Destek Paketi'dir. Bu pakette aşağıdaki destekler bulunmaktadır:

- Danışmanlık Hizmetleri Desteği
- Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi Desteği
- Anahtar Teslim Fabrika Binası Yapım Desteği
- Sıfır Faizli Yatırım Kredisi Desteği
- İşletme Kredisi Desteği

Danışmanlık hizmetini Kalkınma Bankası vermektedir. İşletmenin ihtiyacına göre danışmanlık hizmetini Kalkınma Bankası belirlemektedir. Danışmanlık hizmetini Banka kendisi verebileceği gibi hizmet satın alma yoluyla da verebilmektedir.

Yatırım yeri tahsisinde ise öncelikle OSB içerisindeki boş parseller belirlenmekte ve bu parsellerin mülkiyeti İl Özel İdaresi veya Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlık'larına devredilmektedir. Bina ihalesi İl Özel İdaresi veya YİKOB tarafından yapılır ve yatırımcıya kiralanır. Bina yapım desteği 2017 yılı için 20.000 m² 'yi ve 10.000.000 TL'yi geçmemektedir. Yarım kalmış fabrika binası yatırımları da bu destekten faydalanabilmektedir.

Bina desteği ile ya da kendi imkânlarıyla binasını yapmış yatırımcılar, tevsi yatırım yapacak olan yatırımcılar ve yatırımları yarım/atıl kalmış yatırımcılar faizsiz kredi desteğinden faydalanabilmektedir. Çağrı Merkezleri ve Veri Merkezleri kapsamında da makine, ekipman, donanım ve yazılım için faizsiz krediden yararlanılabilmektedir. Ayrıca üretim tesisini taşıyan ve ilave yatırım yapacak olan yatırımcılar da bu destekten yararlanabilmektedir. Ancak kullanılan kredinin toplam yatırım tutarının %70'i olması gerekmektedir. Bu noktada öz kaynak şartı aranmaktadır. Toplam yatırımın en az %30'u öz kaynaklardan karşılanması gerekmektedir. Krediye konu yatırımda makine, ekipman Yerli Malı Tebliği'ne uygun yerli malı belgesine sahipse veya yerli patentli üretim teknolojisi kullanılıyorsa kredi vadesi 3 yıl anapara ödemesiz dönem dahil 10 yıldır. Diğer durumlarda ise azami 2 yıl anapara ödemesiz 6 yıldır.

Faiz İndirimli İşletme kredisi desteği ise yatırımı yarım/atıl kalmış olanlar, işletme sermayesi ihtiyacı olanlar ve yatırım süreci devam edenler için uygulanır. Kredi tutarı banka tarafından belirlenir ve banka cari faiz oranının %50'si oranında faiz indirimli kredi kullanırılır. 1 yıl anapara ödemesiz dönem dâhil 4 yıl kredi vadesi bulunmaktadır.

Üretim Tesisi Taşıma Paketinde ise tesisin taşınması ve montajı için 1.000.000 TL'ye kadar masraf banka tarafından nakdi olarak karşılanmaktadır. Bunun için taşınacak tesisin CMP kapsamında 23 il içerisinde olmaması ve bu tesisin bu illere taşınması gerekmektedir. Yatırım taşındığı yerdeki teşvik unsurlarından yararlanır.

Çağrı Merkezi Yatırım Destek Paketinde yatırımcılar:

- Bina Tahsisi Desteği,
- Fiber İletişim Altyapısı Desteği,
- Personel Eğitim Desteği,
- Yatırım ve Üretim Desteği Paketindeki Yatırım Yeri Tahsisi, Bina Yapımı ve Faizsiz Yatırım Kredisi desteğinden faydalanabilmektedirler.

Veri Merkezi ve Enerji Desteği Paketinde yatırımcılar:

- Enerji Desteği (Aylık elektrik giderinin %30'unun karşılanması),
- Fiber İletişim Altyapısı Desteği,
- Yatırım ve Üretim Desteği Paketindeki Yatırım Yeri Tahsisi ve Faizsiz Yatırım Kredisi desteğinden faydalanabilmektedirler.

Çağrı Merkezleri ve Veri Merkezleri kuruldukları bölgenin bölgesel teşviklerinden herhangi bir asgari yatırım tutarı şartı aranmaksızın söz konusu kararlarda belirtilen usuller çerçevesinde yararlanabilmektedirler.¹³³

Son yapılan değişiklik ile Cazibe Merkezleri Programı'nın Ekonomi Bakanlığı tarafından yürütülmesine ve programın kaynağının Ekonomi Bakanlığı bütçesinde yer alan ödeneklerden karşılanmasına karar verilmiştir. Desteklenecek yatırımlar ise Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecektir.¹³⁴

¹³³ Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı:2016/9596, www.resmigazete.gov.tr, (09.08.2017)

¹³⁴ Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/696, www.resmigazete.gov.tr, (27.12.2017)

2.2.7.2 Cazibe Merkezleri Programı'nda Son Yapılan Değişiklikler (2018)

Bu tez çalışmasının yapıldığı zaman diliminde açıklanan Cazibe Merkezleri Programı hakkında değişiklikler meydana geldiği için son değişikliklere yer verilmesine gerek duyulmuştur. Yeni değişiklikler önceki içeriği geçersiz kılmakta ancak programın ilerleyişinin görülmesi açısından çalışmadan kaldırılmamıştır.

Cazibe Merkezleri Programı ile ilgili olarak 2017/11133 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile CMP kapsamındaki illerin OSB'sinde yapılacak yatırımların 6. bölge şartlarında 6. bölge desteklerinden aynı oran, miktar ve sürelerde yararlanmasına karar verilmiştir. Ardından en son idaresi Ekonomi Bakanlığı'na verilen Cazibe Merkezleri Programı'nın detayları 2018/11201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belli olmuştur. Bu kapsamda yatırım başlıkları yine imalat sanayi yatırımları, çağrı merkezi yatırımları ve veri merkezi yatırımı olarak üçe ayrılmaktadır. Program kapsamındaki desteklerden yararlanmak için tebliğde belirtilen bilgi ve belgelerle Ekonomi Bakanlığı'na başvurulmakta ve Cazibe Merkezleri Programı Değerlendirme Komitesinin değerlendirmesi sonrası teşvik belgesi düzenlenmektedir. Destek unsuru olarak 6. bölge şartlarında 6. bölge destekleri geçerli olmaktadır. Bu kapsamda Cazibe Merkezleri Programı dâhilinde teşvik belgesi alan yatırımın 6. bölge desteklerinden faydalanmak için OSB'de yapılmasına gerek yoktur. Fakat CMP kapsamında desteklenmeyen ya da CMP için asgari yatırım şartlarını sağlamayan yatırımlar CMP illerinin OSB'sinde yapılırsa 6. bölge desteklerinden faydalanabilmektedir. CMP kapsamında desteklenecek imalat sanayii yatırımları için belirlenen asgari yatırım tutarları:

- Tunceli, Bayburt, Ardahan, Gümüşhane, Iğdır, Erzincan illerinde 2 milyon TL,
- Hakkâri, Bingöl, Kars, Siirt, Bitlis, Muş, Şırnak illerinde 4 milyon TL,
- Ağrı, Batman, Elazığ, Adıyaman, Erzurum, Malatya, Mardin, Van, Diyarbakır, Şanlıurfa illerinde 5 milyon TL olarak belirlenmiştir.

Ayrıca CMP değerlendirme komitesi tarafından desteklenmesi uygun görülen yeni yatırımlardan enerji desteği ihtiva edenlerin, işletmeye geçilmesini müteakip gerçekleşen sabit yatırım tutarının % 25'ini aşmamak üzere aylık elektrik enerjisi giderlerinin azami %30'u üç yıl süreyle işletme bazında 10 milyon Türk Lirasına kadar Bakanlık bütçesinden karşılanabilmektedir.

3. BÖLÜM

DEVLET DESTEKLİ YATIRIM PROJELERİNDE YATIRIMCININ YAPTIĞI HATALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE TRB1 BÖLGESİNDE UYGULAMA

3.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

İşletmelerin veya potansiyel yatırımcıların yatırım kararı almalarında ve yatırımlarını gerçekleştirmelerinde devlet destekleri, sağladığı avantajlarla yatırımı oldukça cazip hale getirmektedir. Fakat yatırım projesinin hazırlanmasında ve sonrasında meydana gelen olumsuzluklar nedeniyle devlet desteği alan birçok yatırımın atıl kalması veya eksik kapasite ile çalışması gibi sorunlar tezahür etmektedir. Bu çalışma hibe, istihdam destekleri, vergi muafiyetleri, vergi indirimleri, faizsiz kredi vb. destek unsurlarından yararlanan işletmelerin ve yatırımcıların yatırım projelerini gerçekleştirme sürecinde yaptıkları hatalar ve karşılaştıkları sorunları ele almaktadır.

3.2 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve ÖRNEKLEM

Çalışmanın 2. bölümünde yer alan bölgesel kalkınma ajanları başlığında Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sistemine değinilmiştir. Bu araştırma Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 Düzey 2 bölgesindeki imalat sanayiinde faaliyet gösteren ve yatırımlarında devlet desteği almış işletmeleri kapsamaktadır. Araştırmanın evreni TRB1 Bölgesi'nde imalat sanayiinde faaliyet gösteren ve 2012-2017 yılları arasında devlet desteği almış 427 adet KOBİ işletmesidir. Bu sayı destek veren kurumlardan alınan toplamı ifade etmektedir. Araştırma sınırı olarak işletmenin imalat sanayiinde faaliyet göstermesi, 2012-2017 yılları arasında devlet desteği almış olması ve TRB1 bölgesinde bulunması belirlenmiştir. Bölgede yatırımlara hibe veren kurumlardan (Fırat Kalkınma Ajansı, TKDK, KOSGEB, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TÜBİTAK) ve teşvik belgesiyle yatırım yapan işletmeler çalışmada yer almaktadır. Teşvik uygulamasında işletmenin 2012-2017 yılları arasında yatırım tamamlama ekspertizinin ve vizesinin yapılmış olması şartı aranmıştır. Bu bağlamda örneklem amaçsal örneklem seçim yöntemiyle %92 güven seviyesi %8 hata payı ile 113 olarak belirlenmiştir.

3.3 ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 bölgesinde 2012-2017 yılları arasında çeşitli kurumlardan hibe desteği almış veya teşvik belgesiyle yatırım yapmış imalat işletmelerinin yatırımlarında yaptığı hataları ve karşılaşılan olumsuzlukları tespit etmektir. Bu çerçevede işletmelerin yatırım kararlarında ve yatırım projelerini uygulamada daha bilinçli ve özenli davranmalarını sağlama hususunda farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca devlet hibe desteği ile yatırım yapılan birçok yatırım projesinin atıl kalması ile hem yatırımcının sermayesinin hem de kamu kaynağı israfının önlenmesi noktasında olumsuzlukların tespiti için bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

3.4 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Anketlerin yaklaşık olarak yarısı işletmeler ziyaret edilerek yüz yüze olarak geri kalan kısmı ise internet ortamında işletme yetkilileri tarafından doldurulmuştur. Araştırmanın konusu imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler olduğu için illerin organize sanayi bölgeleri ziyaret edilmiştir. İşletmelerle yapılan yüz yüze anketin yanında görüşme tekniği de kullanılmıştır. İşletme sahiplerinin/yetkililerinin destek aldıkları bir kurumun yetkilisiyle görüşmeleri hem sorunlarını ve beklentilerini rahatça anlatmaları, hem de yaptıkları hataları daha samimi bir şekilde ifade etmelerinde etkili olmuştur. Anket soruları kasıtlı olarak kapalı uçlu olarak ve evet/hayır gibi kısa cevap seçenekleri verilerek tasarlanmıştır. Bunun sebebi işletmelerin kendilerine sık sık gelen anket formlarından şikâyetçi olmalarıdır. Fakat araştırmaya katılan işletmeler bu araştırma anketinin cevaplanabilir ve makul bir anket olduğunu ifade etmişlerdir.

3.5 ANKET FORMUNUN TANITIMI

Anket soruları bölge işletmelerinin karakteristik özelliklerinden yola çıkılarak yazar tarafından özgün bir şekilde hazırlanmıştır. Anketin 1. sorusundan 8. sorusuna kadar araştırmaya katılan işletmeler ve anketi dolduran kişi hakkında sorular içermektedir. 9. soru ve sonrasında ise yatırımcının devlet desteklerine ve kendi yatırımına karşı tutumu, alternatif finansal araç kullanımı, danışmanlık memnuniyeti, yatırım türü, fizibilite, destek alınan kurumlar ve destek unsurları hakkında sorular yöneltilmiştir. 24. soruda devlet

destekli yatırım projesinde yatırımcının hataları, 25. soruda destek veren kurum ile ilgili olumsuzluklar ve 26. soruda işletmenin en çok sorun yaşadığı alanlara yer verilmiştir.

3.6 VERİLERİN ANALİZ YÖNTEMİ VE İSTATİSTİK TEKNİKLERİ

Çalışma kapsamında toplanan veriler SPSS 25.0 İstatistik Paket Programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Frekans tabloları, ortalama ve standart sapma gibi betimleyici istatistiklerin yanında parametrik olmayan veri analiz yöntemlerinden: Man Whitney U Testi ve Spearman Korelasyonu kullanılmıştır. Aşağıda önce frekans analizleri verilmiş ardından hipotezler test edilmiştir.

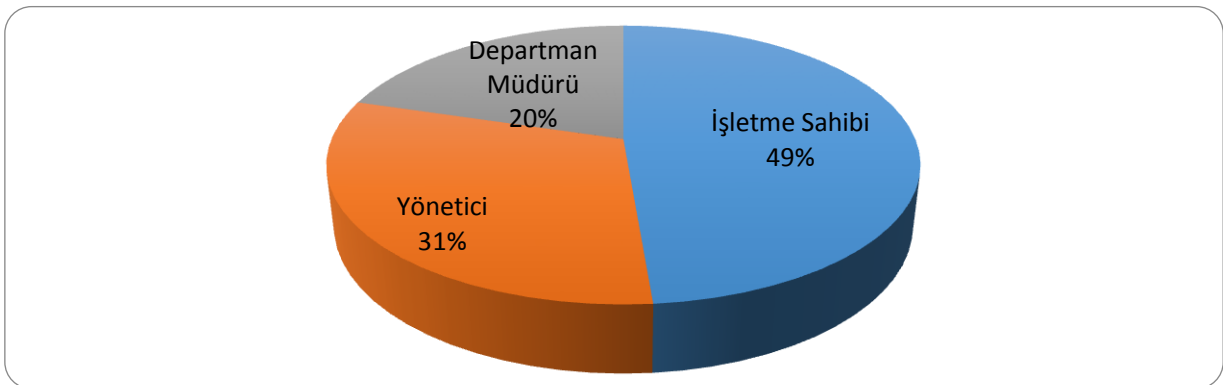
3.7 FREKANS ANALİZLERİ

Araştırmaya katılan işletmelerin demografik özellikleri, yatırım yerleri, aldıkları devlet destekleri ve destek unsurları, yatırım türleri ve anketi dolduran kişilerin frekans analizleri aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

3.7.1 Anketi Dolduran Kişinin İşletmedeki Pozisyonu

Anketi dolduran kişilerin işletmedeki pozisyonu, yatırım sürecinde yapılan hataların ve genel tutumun pozisyona göre değişim durumunu tespit etme yönüyle önem taşımaktadır. Anketi dolduranların %49'u (55 kişi) işletme sahibi, %31'i (35 kişi) yönetici, %20'si (23 kişi) departman müdürlerinden (çoğunlukla muhasebe) oluşmaktadır.

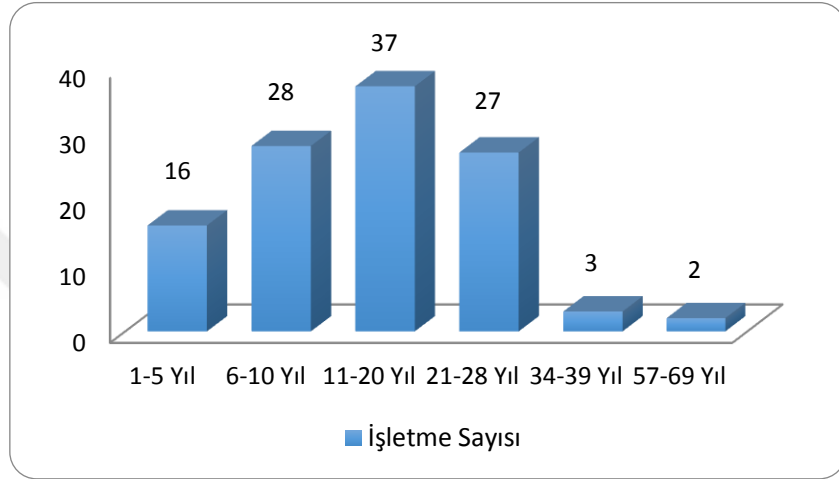
Grafik 2: Anketi Dolduran Kişinin İşletmedeki Pozisyonu

3.7.2 İşletmelerin Yaşı

Araştırmaya katılan TRB1 bölgesindeki işletmelerin yaş aralıkları aşağıdaki grafikte görülmektedir. Minimum yaş 1 maksimum yaş 69 olarak tespit edilmiştir. Katılımcı işletmelerin (TRB1 Bölgesi) yaş ortalaması 15'tir.

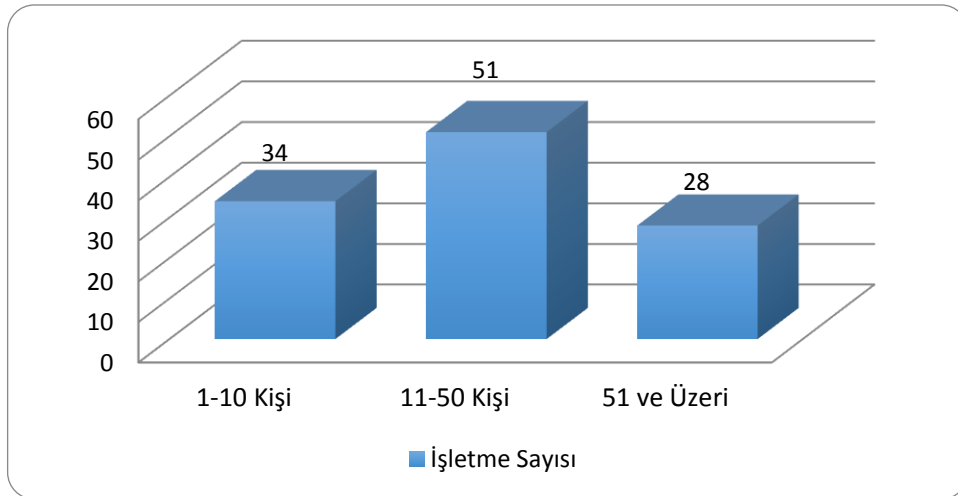
Grafik 3: İşletmelerin Yaşı

3.7.3 İşletmelerin Çalışan Sayıları

Araştırmaya katılan işletmelerden çalışan sayısı 1-10 kişi olan 34 işletme (%30,1), 11-50 kişi olan 51 işletme (%45,1) ve 51 ve üzeri olan 28 (%24,8) işletme bulunmaktadır.

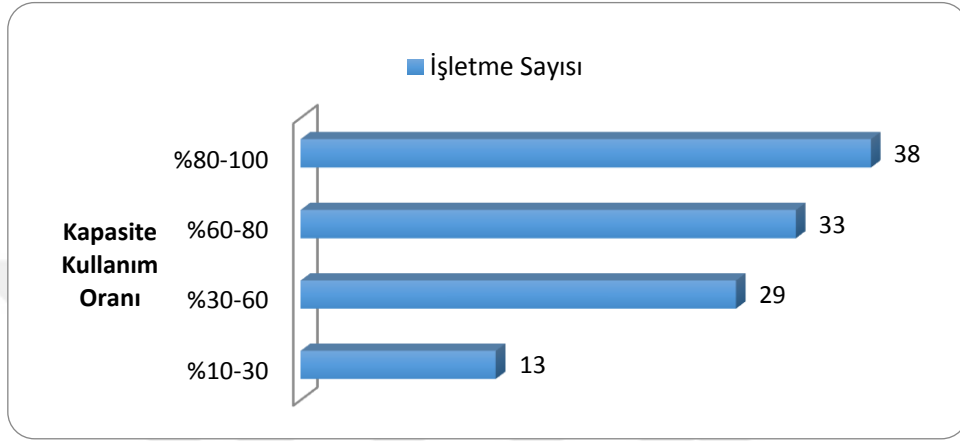
Grafik 4: Çalışan Sayılarına Göre İşletme Sayıları

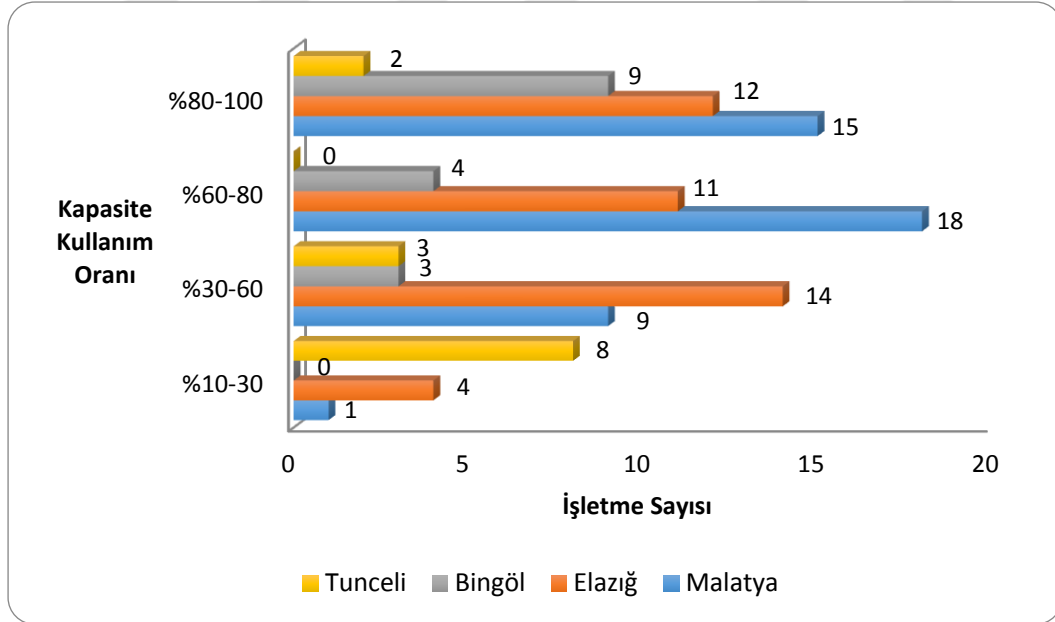
3.7.4 İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranları

Araştırmaya katılan işletmelerin beyanlarına göre kapasite kullanım oranları aşağıdaki gibidir.

Grafik 5: İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranları

Grafik 6: İllere Göre Kapasite Kullanım Oranları

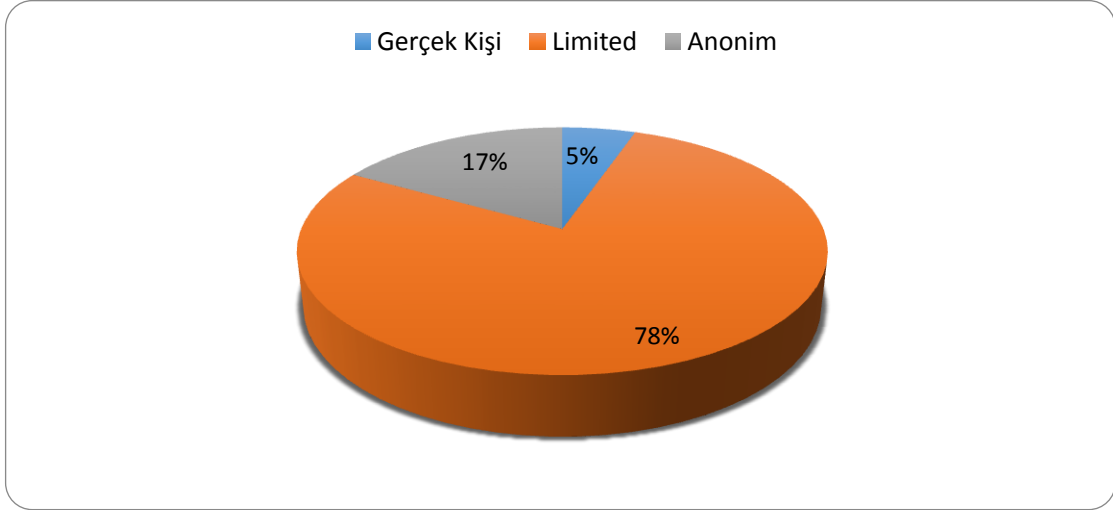

Kapasite kullanım oranlarına bakıldığında illerin gelişmişlik seviyeleriyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Örneğin Tunceli ilindeki işletmelerin %61,5'i %10-30 kapasite kullanım oranına sahiptir.

3.7.5 İşletmelerin Hukuki Statüleri

Araştırmaya katılan işletmelerin 6'sı gerçek kişi ticaret işletmesi, 88'i limited şirket, 19'u anonim şirkettir. İşletmelerin hukuki statüsüne göre oranları aşağıdaki grafikte görülmektedir.

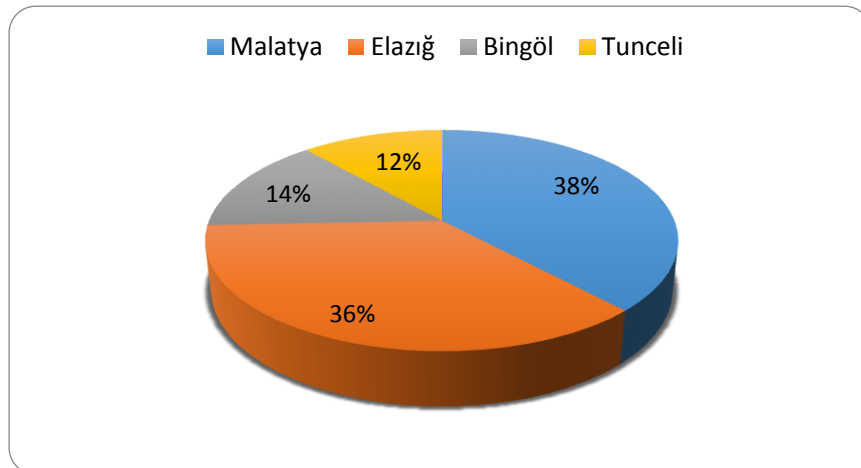
Grafik 7: İşletmelerin Hukuki Statüleri

3.7.6 Yatırım Yerlerine Göre İşletme Sayıları

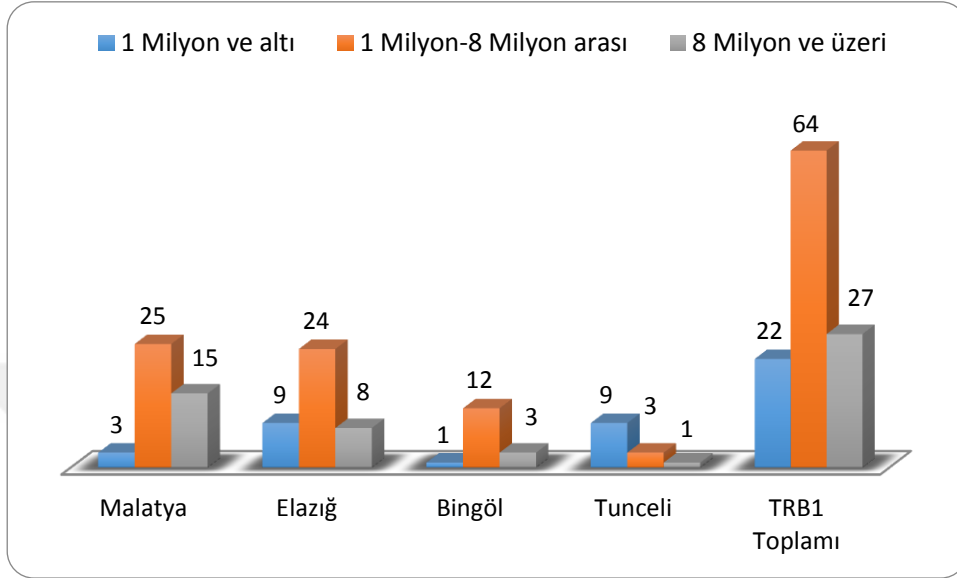
Araştırmaya Malatya'dan 43, Elazığ'dan 41, Bingöl'den 16 ve Tunceli'den 13 işletme katılım sağlamıştır. Katılımcıların oransal dağılımı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 8: Yatırım Yerlerine Göre İşletme Sayıları

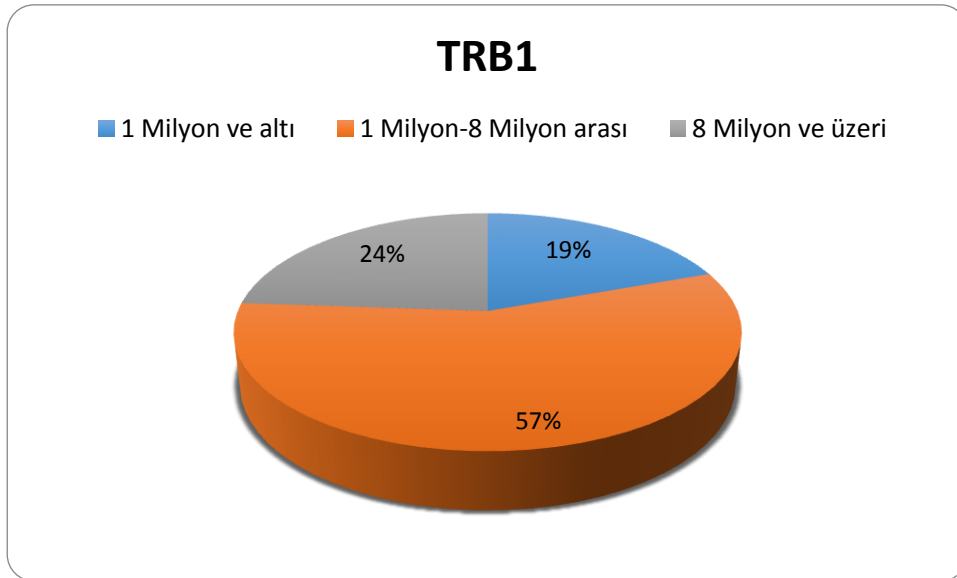

3.7.7 Yatırım Yerlerine Göre İşletmelerin Yıllık Ciroları

Grafik 9: Yatırım Yerlerine Göre İşletmelerin Yıllık Ciroları

Grafik 10: TRB1 Bölgesi İşletmelerinin Yıllık Ciro Yüzdeleri

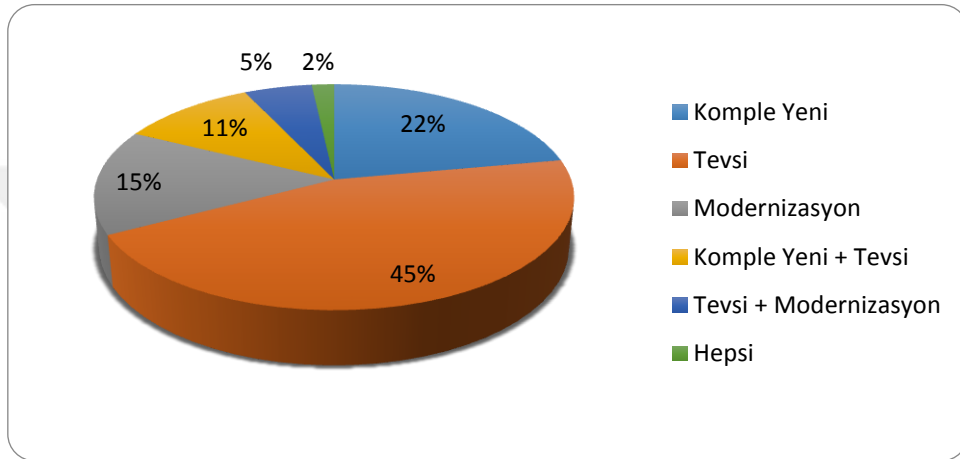

Bölge işletmelerinin büyük bir kısmı küçük işletmelerden oluşmaktadır. En yaygın ciro aralığı 1 Milyon – 8 Milyon aralığıdır. 8 Milyon ve üzeri ciro tutarına bakıldığında Malatya ilindeki işletme sayısının daha fazla olduğu görülmektedir.

3.7.8 Devlet Desteği İle Yapılan Yatırım Türü

Araştırmaya katılan işletmelerin aldıkları destekle yaptıkları yatırım türleri aşağıda verilmiştir. Bir işletme hem komple yeni yatırım aşamasında hem de tevsi ve modernizasyon yatırımı olarak işletme döneminde destek alabilmektedir.

Grafik 11: İşletmelerin Devlet Desteği İle Yaptıkları Yatırım Türleri

Her bir yatırım türü ayrı ayrı ele alındığında toplamda 39 komple yeni yatırım, 71 tevsi yatırım, 25 modernizasyon yatırım projesi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 27: Yatırım Türlerinin Frekansları ve Yüzdeleri

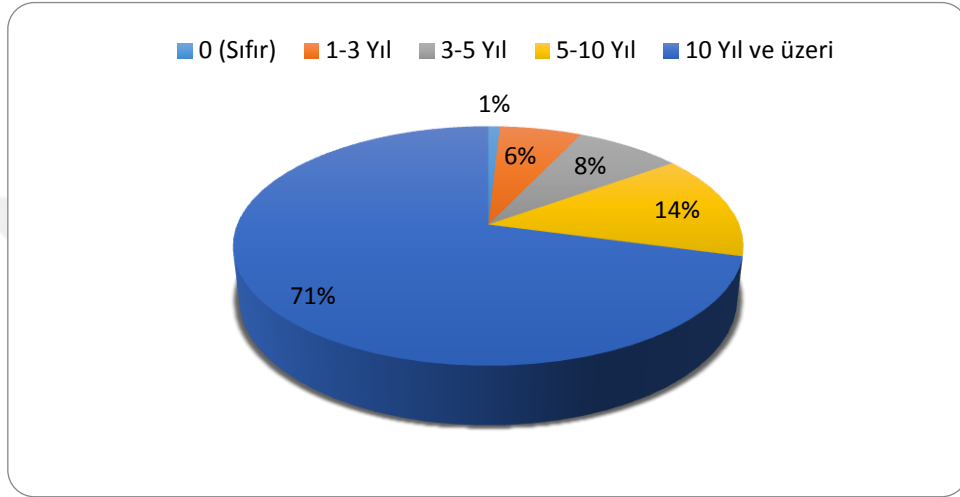
	Frekans	Yüzde
Komple Yeni	25	22,1
Tevsi	51	45,1
Modernizasyon	17	15,0
Komple Yeni + Tevsi	12	10,6
Tevsi + Modernizasyon	6	5,3
Hepsi	2	1,8
Total	113	100,0

3.7.9 İşletme Sahiplerinin Tecrübe Yılı

Araştırmaya katılan işletmelerin beyan ettiği tecrübe yılları aşağıdaki grafikte yer almaktadır. İşletmelerin %71'inin tecrübe yılı 10 yıldan fazladır. %14'ünün 5-10 yıl arası, %8'inin 3-5 yıl arası, %6'sının 1-3 yıl arası, %1'inin ise tecrübesi bulunmamaktadır.

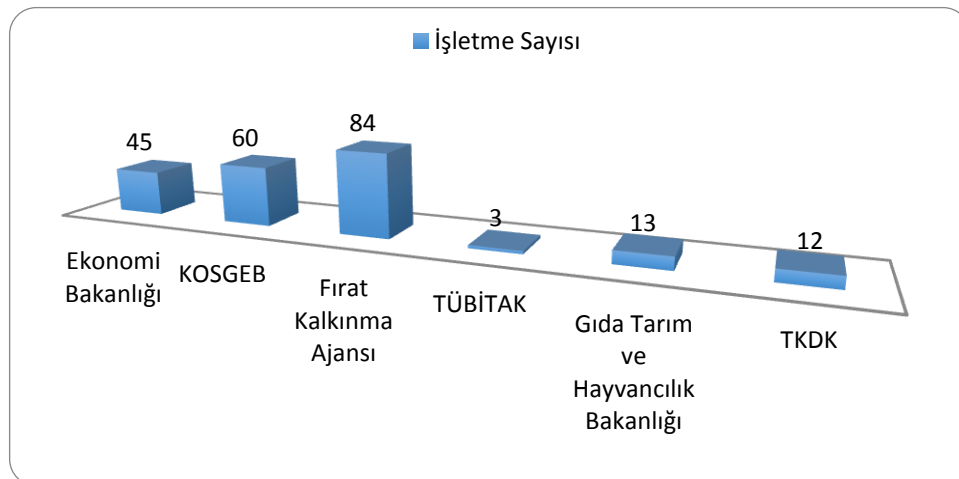
Grafik 12: İşletme Sahiplerinin Tecrübe Yılı

3.7.10 Devlet Desteği Alınan Kurumlar

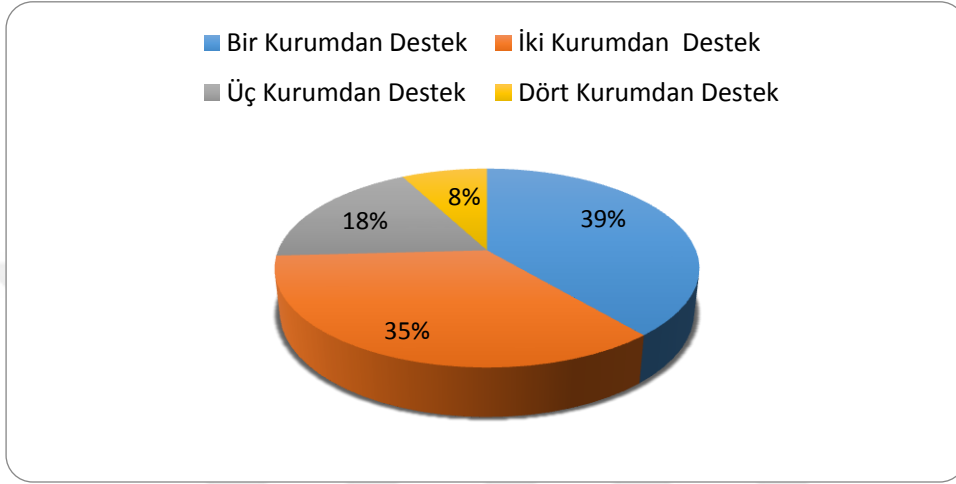
Devlet desteği veren (hibe ve teşvik) kurumlardan destek alan işletme sayısı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 13: Devlet Desteği Veren Kurumlardan Destek Alan İşletme Sayısı

Aynı işletme birden fazla kurumdan destek alabilmektedir. Araştırmada bu şekilde birden fazla kurumdan destek alan işletmeler mevcuttur. Bir kurumdan veya daha fazla kurumdan destek alan işletme oranları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

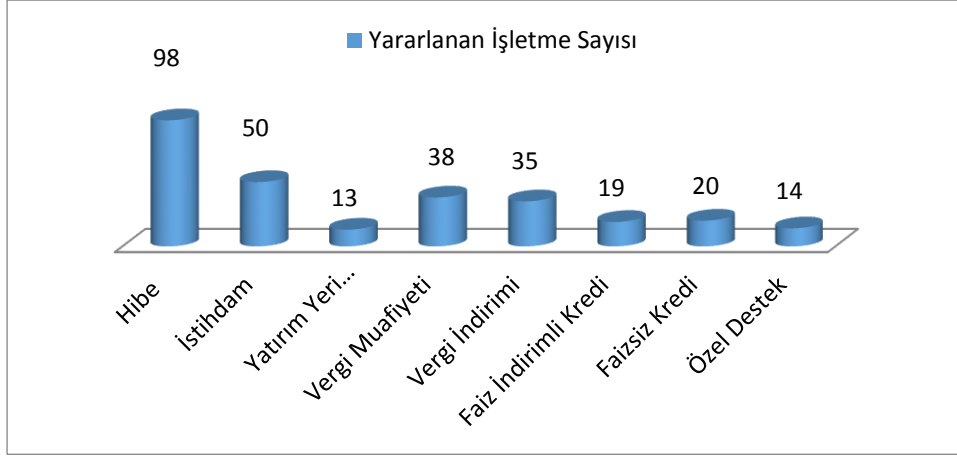
Grafik 14: Destek Alınan Kurum Sayısı

3.7.11 Alınan Destek Unsurları

Aşağıda her bir destek unsurundan yararlanan işletme sayısı görülmektedir. Araştırmanın konusu itibariyle hibe desteği çoğunluktadır. Onu takip eden istihdam desteğinin yatırımlarda önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim emek yoğun sektörlerde istihdam destekleri tek başına yatırım kararını etkileyecek derecede önemli olabilmektedir. Özellikle yatırım teşvik sisteminde 6. bölge destekleri olan sigorta primi işçi ve işveren hissesinin birlikte verilmesi yatırımı oldukça cazip duruma getirmektedir.

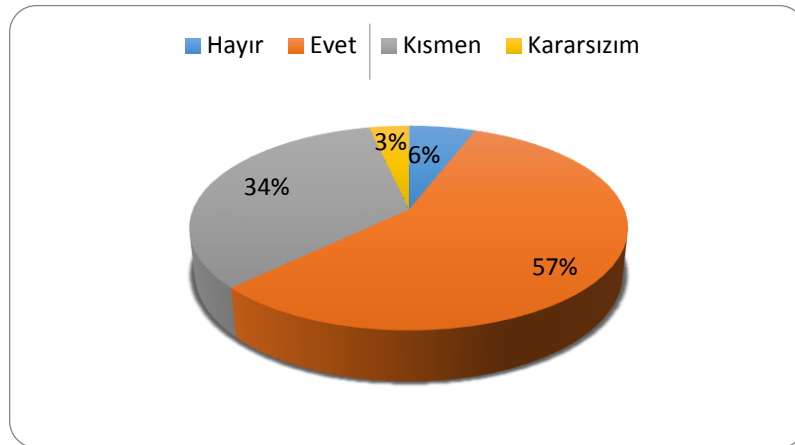
Grafik 15: Destek Unsurlarından Yararlanan İşletme Sayıları

3.7.12 Danışmanlık Hizmeti Alınması ve Memnuniyet Durumu

Araştırmaya katılan işletmelerin %71,7'si devlet desteğine başvuru döneminde, %60,2'si yatırım döneminde, % 79,5'si hem başvuru hem yatırım döneminde danışmanlık desteği almıştır. Burada danışmanlık özel sektör tarafından sağlanan danışmanlık hizmetini ifade etmektedir. Genel olarak danışmanlık hizmeti veren şahıs ve kurumlar yatırımcının başvurduğu kurumun başvuru işlemlerini takip etmektedir. Danışmanlık konusu hipotez testleri bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Aşağıda araştırmaya katılan işletmelerin "Aldığınız danışmanlık hizmetinden memnun kaldınız mı?" sorusundan hareketle danışmanlık desteği hakkında memnuniyet durumlarını gösteren grafik yer almaktadır.

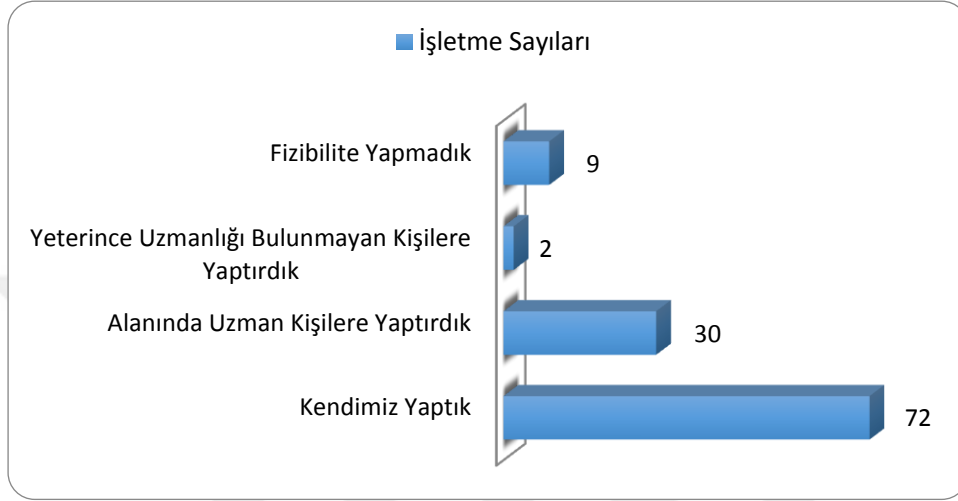
Grafik 16: Danışmanlık Hizmeti Alan İşletmelerin Memnuniyet Durumları

3.7.13 Fizibilite Çalışması Nasıl Yapıldı?

Araştırmaya katılan işletmelerin beyanlarına göre fizibilite çalışmasının ne şekilde yapıldığı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 17: Fizibilite Çalışması Yapılma Şekli

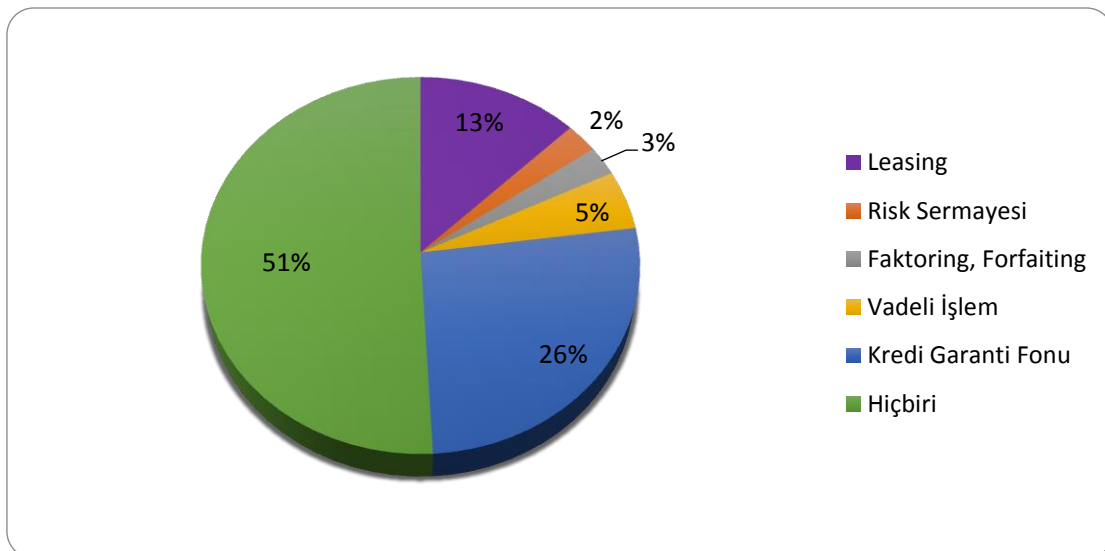

Fizibilite çalışmasını kendilerinin yaptığını beyan eden işletmeler %72 ile çoğunlukta yer almaktadır. % 30'u alanında uzman kişilere, %2'si uzmanlığı bulunmayan kişilere fizibilite yaptırmıştır. %9'u ise fizibilite yapmamıştır.

3.7.14 İşletmelerin Alternatif Finansal Araçlardan Yararlanma Durumu

Aşağıdaki grafikte her bir finansal aracın işletmeler tarafından kullanılma oranları yer almaktadır.

Grafik 18: Alternatif Finansal Araçların Kullanım Oranları

3.7.15 İşletmelerin Devlet Desteklerine İlişkin Tutumları

Anket formunda yer alan 17. sorudan 23. soruya kadar olan sorular evet/hayır şeklinde kapalı uçlu sorular olduğu için bu başlık altında verilmiştir.

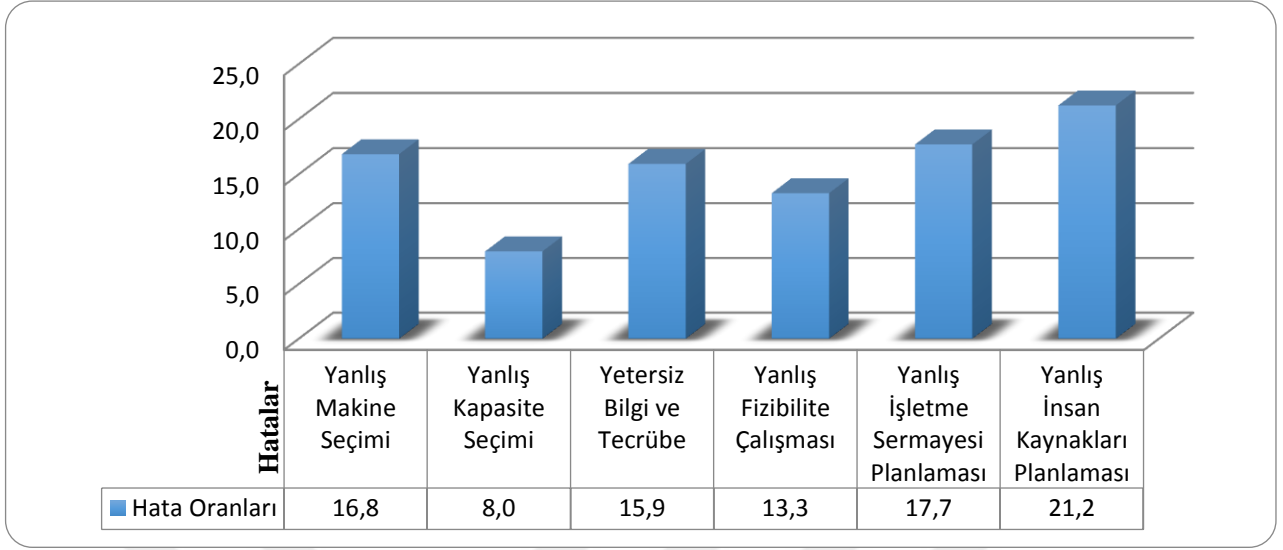
Tablo 28: İşletmelerin Devlet Desteklerine İlişkin Tutumları

	Evet (%)	Hayır (%)
Devlet desteklerini etkin bir şekilde takip ediyor musunuz?	78	22
Devlet desteklerini yeterli buluyor musunuz?	37	63
Şimdi olsa aynı yatırımı yine yapar mıydınız?	85	15
Yatırım kararı almanızda devlet desteği etkili oldu mu?	80	20
Yatırım yerini seçmenizde devlet desteği etkili oldu mu?	49	51
Yatırım teşviklerinin genel ekonomide olumlu bir etkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?	95	5
Aldığınız devlet desteği işletmenizi ileriye taşıdı mı?	92	8

3.7.16 İşletmelerin Destek Alma Sürecinde Yatırımlarında Yaptıkları Hatalar

Devlet desteğiyle yapılan gerek komple yeni gerek tevsi ve modernizasyon yatırımlarında işletmelerin yaptıkları hatalar, yazarın çalıştığı kurum vesilesiyle bölgedeki yatırım projelerinde yapılan hatalar göz önüne alınarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan işletmelerin %47'si (53) herhangi bir hata yaptığını kabul etmemektedir. Geriye kalan %53'ü (60) en az bir hata yaptığını kabul etmektedir. Bu hatalar ve her bir hatanın araştırmaya katılan işletmeler tarafından yapılma oranı aşağıdaki grafikte yer almaktadır. Örneğin araştırmaya katılan 113 işletmenin %16,8'i yanlış makine seçimi yaptığını kabul etmiştir. Ya da 113 işletmenin %8'i yanlış kapasite seçimi yaptığını kabul etmiştir.

Grafik 19: İşletmelerin Yatırım Projelerinde Yaptıkları Hatalar

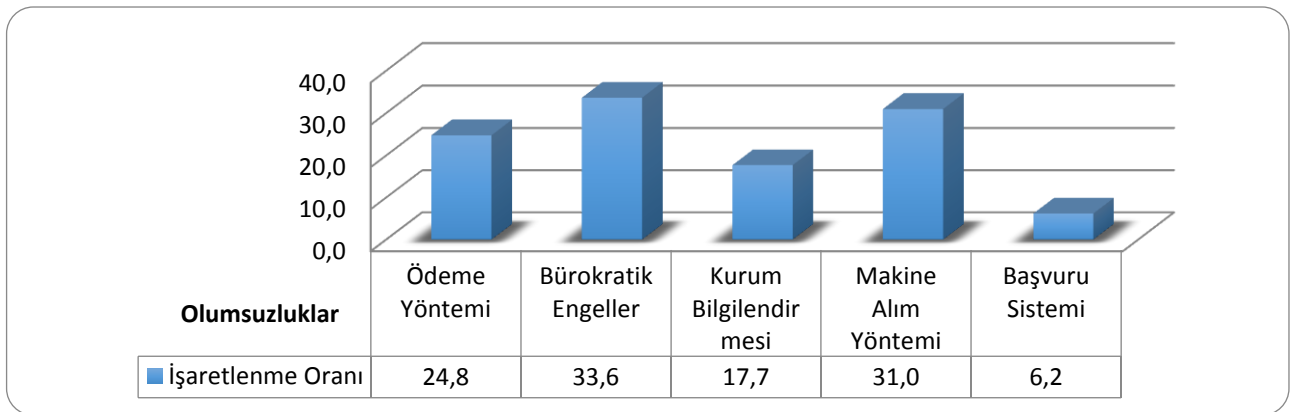

3.7.17 İşletmelerin Destek Veren Kurumda Gördükleri Olumsuzluklar

Yatırımlarında devlet desteği alan işletmelerin destek sürecinde yerine getirmeleri gereken sorumlulukları olmaktadır. Destek veren kurumun talep ettiği evraklar, kurumun ödeme yöntemi, makine alım yöntemi, başvuru sistemi vb. unsurlar işletme sahipleri tarafından sıklıkla eleştirilen konular arasında yer almaktadır. Aşağıdaki grafikte işletmelerin eleştirdiği olumsuzluklar ve maddelerin işaretlenme oranları yer almaktadır.

Araştırmaya katılan işletmelerin %66'sı (75) en az bir olumsuzluk olduğunu düşünürken %34'ü (38) herhangi bir olumsuzluk olduğunu düşünmemektedir.

Grafik 20: Destek Veren Kurumlarda Görülen Olumsuzluklar

3.7.18 İşletmelerin En Çok Sorun Yaşadığı Konular

Araştırmaya katılan işletmelerin en çok sorun yaşadığı konuların işaretlenme sayıları ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 29: İllere Göre İşletmelerin En Çok Sorun Yaşadığı Konular

İLLER VE İŞLETME SAYILARI	SORUNLAR						
	Finans	Pazarlama	Yönetim	Üretim	Muhasebe	Tedarik	Nitelikli Eleman
Malatya (43)	23	17	6	8	3	7	36
Elazığ (41)	25	17	1	2	1	9	35
Bingöl (16)	8	6	1	0	1	4	14
Tunceli (13)	11	6	2	1	1	2	10
TRB1 Toplamı (113)	67	46	10	11	6	22	95
TRB1 YÜZDESİ (%)	59,3	40,7	8,8	9,7	5,3	19,5	84,1

Tabloda TRB1 Bölgesi yüzdelerine bakıldığında %84,1 ile en büyük sorunun nitelikli eleman olduğu görülmektedir. Nitelikli iş gücünün bölgeye gelmemesi coğrafi koşullardan da etkilenmektedir. Aynı zamanda bölgedeki beşeri sermayenin nitelik kazanacağı sanayi sektörü yeteri kadar gelişmiş değildir. Bölgede nitelikli işgücü ihtiyacı nedeniyle atıl durumda bekleyen işletmeler mevcuttur. Bilhassa Tunceli ve Bingöl illerinde bu durum daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İkinci en çok sorun yaşanan konu ise %59,3 ile finans başlığıdır. Bu noktada plansız yatırımlar ve bölgesel zorluklar etkili olmaktadır. Bu zorluklar aynı zamanda %40,7 ile 3. en çok sorun yaşanan pazarlama başlığını da etkilemektedir. Bölgede profesyonel pazarlama anlayışının hâkim olmaması ve pazar analizinin yapılmaması bu alanda da sorunların yaşanmasına neden olmaktadır.

Yönetim, üretim ve muhasebe alanlarında sorun yaşayan işletme sayısının düşük olmasının sebebinin ise işletmelerin bu fonksiyonları yeterince anlamadığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu fonksiyonların etkin kullanılmaması sonucu diğer sorunlar baş göstermektedir. Örneğin muhasebe konusunda işletmeler genel olarak sadece mali kayıt tutmak algısına kapılmaktadırlar. Maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi gibi

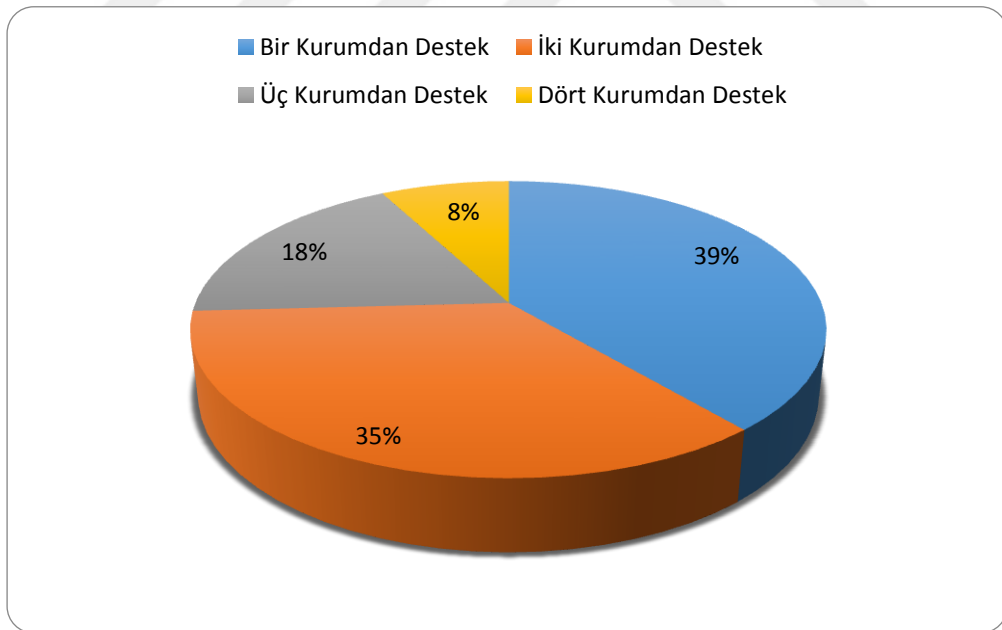
daha özele inen uygulamalar bulunmamaktadır. Bu nedenle işletmeler bu alanlarda sorun yaşadıklarını düşünmemektedir.

Tedarik konusunda yaşanan sorun ise ülkemizde ithal hammadde kullanan işletmelerin ortak sorunudur. Döviz kurunun etkisi, yurtiçi alternatif hammadde eksikliği gibi unsurlar işletmeleri finansal açıdan sıkıntıya düşürmektedir. Ancak TRB1 bölgesi özelinde coğrafi nedenlerle tedarik konusunda sorun yaşayan Tunceli ili bulunmaktadır. Terör olayları nedeniyle bölgeye sevkiyat yapmak istemeyen, yapsa da ücretini artıran firmalar bölge işletmeleri tedarik noktasında çıkmaza sokmaktadır.

3.7.19 İşletmelerin Destek Aldıkları Kurum Sayısı

Araştırmaya katılan işletmelerin büyük bir kısmı birden fazla kurumdan yatırım desteği almıştır. Aşağıda işletmelerin kaç adet kurumdan destek aldığını gösteren grafik yer almaktadır.

Grafik 21: İşletmelerin Destek Aldıkları Kurum Sayısı

3.8 ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ VE ANALİZLER

H₁: Araştıramaya katılan işletmelerin yaşı ile “şimdi olsa aynı yatırımı yapmam” görüşünde olanlar arasında ilişki vardır.

H₂: Araştıramaya katılan işletmelerin devlet desteklerinin yeterliğine karşı tutumları aldıkları destek sayısına göre farklılık göstermektedir.

H₃: Araştıramaya katılan işletmelerin çalışan sayısı ile yıllık cirosu arasında ilişki vardır.

H₄: Araştıramaya katılan işletmelerin finans sorunu yaşaması ile kapasite kullanım oranı arasında ilişki vardır.

Hipotezlerin test edilmesi istatistiki yöntemlerle yapılmıştır. Anket verilerinin parametrik olmaması nedeniyle Man Whitney U ve Spearman Korelasyonu analizleri yapılmıştır.

Man Whitney U testi parametrik veri analiz yöntemi olan bağımsız iki örnek t testinin parametrik olmayan alternatifidir. Bu analiz yönteminde grupların ortalama değerleri yerine medyanları karşılaştırılır. Bu analiz iki grubun anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test etmektedir.¹³⁵

Spearman Korelasyonu, parametrik korelasyon analizi olan ve iki değişkenin doğrusal ilişkisinin derecesini ölçen Pearson Korelasyonu'nun parametrik olmayan alternatifidir. Spearman Korelasyonunda değişkenlerin değerleri yerine sıraları önem kazanmaktadır.¹³⁶

---

¹³⁵ Murat Çimen, *Fen ve Sağlık Bilimleri Alanlarında SPSS Uygulamalı Veri Analizi*, 1.b., Ankara, Palme Yayıncılık, 2015, s.267-271.

¹³⁶ Ayşe Oğuzlar, *İstatistiksel Veri Analizi I*, 1. b., Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2007, s.62.

3.8.1 Yatırım Kararı ile İşletme Yaşı ve Kapasite İlişkisi

Araştırmaya katılan işletmelerin yaşı ve kapasitesi ile “şimdi olsa aynı yatırımı yapar mıydınız?” sorusu arasındaki ilişki testi Spearman Korelasyonu aracılığıyla yapılmıştır.

Tablo 30: Şimdi Olsa Aynı Yatırımı Yapıp Yapmama Kararının İşletme Yaşı ve Kapasite ile İlişkileri

Korelasyonlar				
		İşletme Yaşı	Şimdi Olsa Aynı Yatırımı Yapar mıydınız?	Kapasite
İşletme Yaşı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,307**	-0,001
	P Değeri		0,001	0,993
Şimdi Olsa Aynı Yatırımı Yapar mıydınız?	Korelasyon Katsayısı	,307**	1,000	,283**
	P Değeri	0,001		0,002
Kapasite	Korelasyon Katsayısı	-0,001	,283**	1,000
	P Değeri	0,993	0,002	

Tablo 32’de görüldüğü üzere işletme yaşı ile şimdi olsa aynı yatırımı yapar mıydınız sorusuna verilen cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olduğu P değerinin $0,001 < 0,05$ olması ile tespit edilmiştir. Bu iki unsur arasındaki 0,3 korelasyon katsayısı pozitif yönlü zayıf bir ilişkiyi ifade etmektedir. Yani işletme yaşı küçüldükçe yatırımı bugün olsa yapmam kararı ortaya çıkmaktadır. Bu durum ülkemizdeki işletmelerin büyük kısmının ilk yıllarında kapanmasını da açıklamaktadır.

Araştırmaya katılan işletmelerin kapasite kullanım oranı ile şimdi olsa aynı yatırımı yapar mıydınız sorusuna verilen cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olduğu P değerinin $0,002 < 0,05$ olması ile tespit edilmiştir. 0,28 korelasyon katsayısı iki unsur arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. İşletmelerin kapasite kullanım oranlarının düşük olması başlı başına yatırım kararından pişmanlık duyulmasına neden

olmayabilir. Fakat bu zayıf ilişki genel olarak düşük kapasiteyle çalışan işletmelerin şimdi olsa aynı yatırımı yapmam düşüncesinde olduğunu göstermektedir.

3.8.2 Desteklerin Yeterliğine Göre İşletmelerin Aldığı Destek Sayısı

Araştırmaya katılan işletmelerin devlet desteklerinin yeterliğine karşı tutumlarına göre aldıkları destek sayısının farklılık analizi Man Whitney U testi ile yapılmıştır.

Tablo 31: İşletmelerin Devlet Desteklerinin Yeterliğine Karşı Tutumlarına Göre Aldıkları Destek Sayısı

Parametreler				
Devlet Desteklerinin Yeterliği		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Destek Alınan Kurum Sayısı	Hayır	71	60,63	4305,00
	Evet	42	50,86	2136,00

Test İstatistikleri ^a	
	Destek Alınan Kurum Sayısı
Mann-Whitney U	1233,000
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,104

Tabloda görüldüğü üzere P değeri 0,104 değerinin 0,05'ten büyük olması devlet desteklerini yeterli görenler ile görmeyenlerin oluşturduğu iki grubun aldıkları devlet desteği sayısına göre farklılık göstermediğini açıklamaktadır. Bir veya birden fazla destek alan işletmeler destek süreçlerini tecrübe ettikleri için tekrar destek almak istemektedirler. Yani birden fazla destek almış olsalar bile yeni destek beklentisi içerisine girmektedirler. Bu beklentiden ve diğer sebeplerden dolayı destekleri yeterli görmedikleri düşünülmektedir. Diğer yandan yapılan gözlemlere göre devlet desteklerini yeterli gören işletmeler ise projelerini verimli bir şekilde yürütmüş ve devlet destekleri hakkında bilgi sahibi işletmelerden oluşmaktadır. Fakat psikolojik olarak daha fazla isteme dürtüsü bile destekleri yeterli görmemeye sebebiyet verebilir. Bu açıdan destekleri yeterli görüp görmeme sübjektif bir yargı olarak kalmaktadır.

3.8.3 Çalışan Sayısı ile Yıllık Ciro İlişkisi

Araştırmaya katılan işletmelerin çalışan sayısı ile yıllık ciroları arasında ilişki Spearman Korelasyonu ile test edilmiştir.

Tablo 32: İşletmelerin Çalışan Sayısı İle Yıllık Ciroları Arasında İlişki

Korelasyonlar			
		Çalışan Sayısı	Yıllık Ciro
Çalışan Sayısı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,645**
	P Değeri		0,000

Tablo 38’de görüldüğü üzere P değerinin 0,000 olması çalışan sayısı ile yıllık ciro arasında 0,64 korelasyon katsayısı ile orta derecede pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Kapasite kullanım oranı ile çalışan sayısı ilişkisi testinde kapasite kullanımıyla çalışan sayısı arasında orta derecede pozitif ilişki tespit edilmiştir. Burada ise işletmelerin yıllık cirolarının da çalışan sayısı ile pozitif ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durumun yine bölgedeki imalat işletmelerinin emek yoğun çalışmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Grafik 21’de işletmelerin en çok sorun yaşadığı konunun nitelikli eleman olması da nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyacı göstermektedir.

3.8.4 Finansman Sorunu Olan İşletmelerin Kapasite Kullanım Oranı

Araştırmaya katılan işletmelerin finans sorunu yaşaması ile kapasite kullanım oranı arasında ilişkinin analizi Spearman Korelasyonu ile tespit edilmiştir.

Tablo 33: Finans Sorunu ile Kapasite Kullanım Oranı İlişkisi

Korelasyonlar			
		Kapasite	Finans Sorunu
Kapasite Kullanım Oranı	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,303**
	P Değeri		0,001

Tablo 40’ta P değerinin 0,001 olmasından finans sorunu ile kapasite kullanım oranı arasında ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Korelasyon katsayısının -0,303 olması ise iki değişken arasında negatif yönlü zayıf bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yani kapasite kullanım oranı azaldıkça finans sorunu artmaktadır ya da kapasite kullanım oranı arttıkkça finans sorunu azalmaktadır.

3.8.5 Araştırma Hipotezlerinin Kabul / Ret Durumu

Tablo 34: Araştırma Hipotezlerinin Kabul / Ret Durumu

H₁: Araştıramaya katılan işletmelerin yaşı ile “şimdi olsa aynı yatırımı yapmam” görüşünde olanlar arasında ilişki vardır.	KABUL
H₂: Araştıramaya katılan işletmelerin devlet desteklerinin yeterliğine karşı tutumları aldıkları destek sayısına göre farklılık göstermektedir.	RET
H₃: Araştıramaya katılan işletmelerin çalışan sayısı ile yıllık ciroları arasında ilişki vardır.	KABUL
H₄: Araştırmaya katılan işletmelerin finans sorunu yaşaması ile kapasite kullanım oranı arasında ilişki vardır.	KABUL

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yatırım projeleri ülkelerin ulusal refaha erişmelerinde ve belirledikleri iktisadi kalkınma politikalarının başarıya ulaşmasındaki en temel yapı taşıdır. Sanayi Devrimi'nden sonra artan teknik bilgi ve buluşlar sonrası kitlesel üretime geçilmesiyle iktisadi yatırım kavramının hatları oluşmaya başlamıştır. Teknolojinin üretimde kullanılmasıyla artan üretim miktarı ve verimlilik sonucu rasyonel düşüncenin yatırım projeleri için hayati önem taşıdığını görebilmekteyiz. El tezgâhlarından makineleşmeye geçişte seri üretime geçilmesi ve üretim ölçeğinin büyümesi zaman içerisinde işletme bilimini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu işletmelerin kurulması, büyümesi ve verimli çalışması için rasyonel kararlardan oluşan yatırım projeleri gerçekleştirilmelidir. Görüldüğü gibi yatırım projesi için beşeri sermaye en az fiziki sermaye kadar önemli konuma gelmiştir. Bundandır ki birçok yatırım projesi çok cazip devlet desteklerine rağmen hayatta kalamamaktadır.

Çalışmada TRB1 Bölgesi'nde imalat sektöründe faaliyet gösteren ve devlet desteği (hibe ve teşvik) ile yatırım projelerini gerçekleştirmiş işletmeler incelenmiştir. Bölgedeki dört ilin (Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli) OSB'leri ziyaret edilmiş imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerle yüz yüze görüşülmüş ve anket çalışması yapılmıştır. Bölgedeki imalat işletmeleri Malatya ve Elazığ illerinde yoğunluk göstermektedir. Bingöl ve Tunceli illeri ise Malatya ve Elazığ'ın gerisindedir.

Araştırma kapsamında incelenen bölgedeki imalat işletmelerin büyük bir kısmı devlet destekleriyle gelişimlerini sürdürmektedir. Bu süreçte birçok yatırım projesi planlanmakta ve hayata geçirilmektedir. İmalat işletmelerinin yapısı incelendiğinde emek yoğun sektörler ön plana çıkmaktadır. Araştırmada irdelenen çalışan sayısı ile kapasite kullanım oranı ve yıllık ciro arasındaki doğrusal ilişki bu yargıyı doğrulamaktadır. Bu ilişki aynı zamanda işletmelerin imalat sürecindeki teknoloji kullanımının düşük olduğunu göstermektedir.

Devlet desteği ile hayata geçirilen yatırım projelerinde yatırımcının karar mekanizması ve risk algılamasının farklılaştığı gözlemlenmiştir. Hibe almaya hak kazanan yatırımcıların büyük bir kısmı henüz yatırımın başındayken hibe aldığı için yatırımın geleceği hakkında iyimser bir tutum sergilemekte ve yeterince planlama yapmamaktadır. Fizibilite çalışmasının nasıl yapıldığı sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, işletmelerin

sadece %26'sının fizibilite çalışmasını alanında uzman kişilere yaptırmaları bu yargıyı güçlendirmektedir. İşletmelerin %63'ü ise fizibilite çalışmasını kendilerinin yaptığını beyan etmişlerdir. Bu noktada ise işletmelerle yapılan görüşmelerde fizibilite çalışmasının profesyonel anlamda anlaşılmadığı tespit edilmiştir. Örneğin bir işletme sahibi yatırım öncesi kabaca yaptığı bir madde balansını fizibilite olarak görmekte ve görüşme esnasında doğru fizibilite yapmadıklarını kabul etmektedir. Yatırımcının bu iyimser ve plansız tutumu Nofsinger'in¹³⁷ çalışmasında ele aldığı kolay para etkisi ve sahiplik (statüko yanlılığı) etkisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Nofsinger, bu kavramları finansal piyasalarda hisse senedi yatırımı için değerlendirmiştir ancak reel yatırımlarla da uygun düşmektedir. Buna göre kolay para etkisi; beklenmedik bir kazanç elde edilince bu parayı riske atmanın daha kolay olduğunu ifade etmektedir. Sahiplik etkisi ise sahip olunan değer olduğundan daha fazla değerde görülmesini ifade etmektedir. Bu noktada hibe desteği alan yatırımcıların bir kısmı hibeyi kolay para olarak görmekte ve makine seçimi gibi konularda hatalar yapmaktadır. Sahiplik etkisi ile yatırımlarına iyimser bakmaları ise doğru bir fizibilite çalışması ile iyi ve kötü senaryoları görmelerine engel olmaktadır. Görüşmelerde bazı işletme sahiplerinin hibe desteğinin işletmelerin risk algılamasını zayıflattığını ve plansız davranmalarına neden olduğunu, bu yüzden faizsiz kredi verilmesi gerektiğini ifade etmesi de yatırımcı görüşleri arasındadır.

Bölgede devlet desteğiyle (büyük oranda hibe ile) yapılan yatırımlarda gözlemlenen bir başka hata ise yanlış işletme sermayesi planlamasıdır. Daha çok komple yeni yatırımlarda ortaya çıkmaktadır. Yatırımcı, hibe desteği motivasyonu ile yatırım ölçeğini büyütebilmektedir. Bu durumda yatırımcı elindeki finansman kaynaklarını sabit yatırımı tamamlamak için kullanmaktadır. Yatırım bitiminde işletme sermayesini ayırmayan işletme ya atıl kalmakta ya da düşük kapasite ile çalışmaya başlamaktadır. Bunun önüne geçmek için ve hem yatırımcı hem de kamu kaynaklarının etkin kullanımı için desteklenecek yatırım projelerinde fizibilite raporu şartı aranabilir. Ya da yatırımın sektörüne göre toplam sabit yatırım tutarının belirli bir yüzdesi zorunlu işletme sermayesi olarak ayrılabilir.

Görüldüğü gibi yapılan hatalar yatırımcının işletme dönemine sıkıntılı bir süreç içerisinde girmesine neden olmaktadır. Düşük kapasiteyle üretime başlamak ve yanlış

---

¹³⁷ John R. Nofsinger, *Yatırım Psikolojisi*, Ankara, 5. b., çev. Sümeyra Gazel, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s.37

makine seçimi gibi hatalarla yüzleşmek yatırımcıyı yatırım yaptığına pişman etme noktasına getirmektedir. Bu noktada şimdi olsa aynı yatırımı yapmam diyenlerin kapasite oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Kapasitenin düşük olmasının bir diğer nedeni de yanlış makine parkuru planlaması olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin bir süt ürünleri fabrikasındaki üretim hattında 2 ton kapasiteli bir süt tankından sonra 1 ton kapasiteli bir süt temizleme seperatörünün yer aldığı görülmüştür. Bunun gibi yanlış makine planlaması da kapasitenin düşmesine neden olabilmektedir. Yatırımlarının henüz ilk yıllarında böyle sorun yaşayan işletmeler şimdi olsa aynı yatırımı yapmam düşüncesine kapılabilmektedir.

Bu gibi teknik hatalar genel olarak çalışan sayısı az veya nitelikli personel noktasında sorun yaşayan işletmelerde ortaya çıkmaktadır. İşletmelerle yapılan görüşmelerde hibe aldıkları kurumun desteğinin yatırım projesi sonrasında da devam etmesini istedikleri görülmüştür. Bu ise işletmelerin doğru bir danışmanlık hizmetine ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Hâlihazırda uygulanan devlet desteklerinde görevli uzmanlar idari işlemleri ve denetimleri yürütmektedir. Bu uzmanlara uzmanlıkları dâhilinde belirli sayıda işletmenin danışmanlığının verilmesi hem işletmeyi hem de görevli uzmanı geliştirecektir. Nitekim Erdil ve Kalkan¹³⁸ çalışmalarında finans ve makine-teçhizat desteklerinin KOBİ'lerin performansları üzerinde etkili olmadığını; teknoloji, eğitim, finans, pazarlama ve danışmanlık desteklerinin ise KOBİ'lerin performansları üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bu yüzden işletmelere verilen hibe ve diğer finansal desteklerin yanında beşeri sermaye yatırımları da önemsenmelidir. Bilhassa üretim kültürünü benimsemiş donanımlı ve işlerinde bilimsel yöntemleri kullanan girişimcilerin yetiştirilmesi önem taşımaktadır.

İşletme sahipleri, yapılan görüşmelerde kamu otoritesinde gördükleri en büyük olumsuzluğun kayıt dışı üretimle mücadelede ve denetimlerde yetersizlik olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun kendileri gibi kalite standartlarına ve yasalara uyan işletmeler açısından haksız rekabet ortamı yarattığını ve pazar paylarının azaldığını ayrıca ifade etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında kayıt dışı üretimle mücadelede denetimlerin ve yatırımların artırılmasının sağlıklı bir ekonomi açısından gerekliliği görüşme yapılan işletmeler tarafından doğrulanmıştır.

---

¹³⁸ Oya Erdil, Adnan Kalkan, "KOBİ'lere Sağlanan Desteklerin KOBİ'lerin Performansına Etkisi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, s.103-122

EK 1: ANKET FORMU

Devlet Destekli Yatırım Projelerinde Yatırımcının Yaptığı Hatalar ve Karşılaşılan Sorunlar ve TRB1 Bölgesinde Uygulama

Bu çalışma Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 Bölgesi'nde, devlet desteği alan yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde yaşanan sorunların ve yatırımcı hatalarının tespit edilerek bu hataların ortadan kaldırılması amacıyla hazırlanmıştır. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

1. Anketi Dolduran Kişinin İşletmedeki Pozisyonu *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- İşletme Sahibi
 Yönetici
 Departman Müdürü

2. İşletmenizin Yaşı *

Resmi kuruluş tarihini esas alarak yaşı belirtiniz.

---

3. İşletmenizin Çalışan Sayısı

İşletmeniz pasifse boş bırakınız.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- 1-10 kişi
 11-50 kişi
 51 ve üzeri

4. Kapasite Kullanım Oranı

İşletmeniz pasifse boş bırakınız.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- %10-30
 %30-60
 %60-80
 %80-100

5. İşletmenizin Hukuki Statüsü *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Gerçek Kişi
 Adi Ortaklık
 Limited
 Anonim
 Komandit
 Kolektif
 Üretim Kooperatif

6. Yatırım Yeri *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Malatya
 Elazığ
 Bingöl
 Tunceli

7. Yıllık Cironuz (Son Yıl)

İşletmeniz pasifse boş bırakınız
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- 1 Milyon ₺ ve altı
 1 Milyon - 8 Milyon arası
 8 Milyon ve üzeri

8. Yatırım Yaptığınız Sektördeki Tecrübe Yılınız *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- 0 (sıfır)
 1-3 yıl
 3-5 yıl
 5-10 yıl
 10 yıl ve üzeri

9. Devlet Desteği İle Yapılan Yatırım Türü *

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- Komple Yeni
 Tevsi (İlave, genişletme)
 Modernizasyon (Yenileme)

10. Devlet Desteği Alınan Kurum/Kurumlar *

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- Ekonomi Bakanlığı (Teşvik Belgesi)
 KOSGEB
 Fırat Kalkınma Ajansı
 Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu-TKDK
 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (KKYDP)
 DAP Bölge Kalkınma İdaresi
 TÜBİTAK

11. Alınan Destek Türü *

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- Hibe
 İstihdam (SGK işçi ve işveren prim destekleri dahil)
 Yatırım Yeri Tahsisi
 Vergi Muafiyeti
 Vergi İndirimi
 Faiz İndirimi
 Faizsiz Kredi
 Özel Destek (ar-ge, tasarım, fuar vb.)

12. Devlet desteğine başvuru sürecinde danışmanlık desteği aldınız mı? *

Danışmanlık desteği özel sektör tarafından verilen danışmanlık hizmetini ifade etmektedir.
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

13. Yatırım projenizi uygularken yatırım sürecinde danışmanlık desteği aldınız mı? *

Danışmanlık desteği özel sektör tarafından verilen danışmanlık hizmetini ifade etmektedir.
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

14. Genel olarak aldığınız danışmanlık hizmetinden memnun kaldınız mı?

Danışmanlık desteği aldıysanız işaretleyiniz aksi taktirde boş bırakınız.
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Kısmen
 Kararsızım
 Hayır

15. Fizibilite çalışmasını nasıl yaptınız? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kendimiz yaptık
- Alanında uzman kişilere yaptırdık
- Yeterince uzmanlığı bulunmayan kişi veya kişilere yaptırdık
- Fizibilite yapmadık

16. Yatırım sürecinde aşağıdaki alternatif finansal araçlardan yararlandıklarınızı işaretleyiniz? *

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- Leasing (Finansal Kiralama)
- Risk Sermayesi (Girişim Sermayesi)
- Faktoring ve Forfaiting
- Vadeli İşlem Piyasaları
- Kredi Garanti Fonu
- Alternatif Finansal Araçlardan Yararlanmadık

17. Devlet desteklerini etkin bir şekilde takip ediyor musunuz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
- Hayır

18. Devlet desteklerini yeterli buluyor musunuz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
- Hayır

19. Şimdi olsa aynı yatırımı yine yapar mıydınız? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
- Hayır

20. Yatırım kararı almanızda devlet desteği etkili oldu mu? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
- Hayır

21. Yatırım yerini seçmenizde devlet desteği etkili oldu mu? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
- Hayır

22. Yatırım teşviklerinin genel ekonomide olumlu bir etkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

23. Aldığınız devlet desteği işletmenizi ileriye taşıdı mı? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

24. Destek alma sürecinde aşağıda belirtilen hatalardan yaptıklarınızı işaretleyiniz

*Hata yaptığınızı düşünmüyorsanız lütfen boş bırakınız. (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Uygun olanların tümünü işaretleyin.*

- Makine seçimini doğru yapamadık.
 Kapasite seçimimiz yanlıştı.
 İşle ilgili yetersiz bilgi ve tecrübe eksikliğimiz bulunuyordu.
 Doğru bir fizibilite çalışması yapmadık/yaptırmadık (pazar araştırması, teknik analiz vs. dâhil)
 İşletme sermayesini yatırım projesi bitimi sonrası için doğru planlayamadık
 İnsan kaynakları planlamasını doğru bir şekilde yapamadık

25. Devlet desteği alırken proje sürecinde destek veren kuruluş ile ilgili aşağıda belirtilen olumsuzlukları işaretleyiniz.

*Olumsuzluk olduğunu düşünmüyorsanız lütfen boş bırakınız. (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Uygun olanların tümünü işaretleyin.*

- Destek veren kurumun ödeme yöntemi bize uygun değildi.
 Destek veren kurumda gereksiz bürokratik engeller söz konusuydu.
 Destek veren kurumun bilgilendirmesi yeterli değildi.
 Destek veren kuruluşun makine alım yöntemi (ihale vs.) işimizi zorlaştırdı.
 Destek veren kurumun internet başvuru sistemi yeterince iyi / kullanıcı dostu değildi.

26. İşletmenizde en çok sorun yaşadığınız maddeleri işaretleyiniz. *

*(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Uygun olanların tümünü işaretleyin.*

- Finansman
 Pazarlama
 Yönetim
 Üretim
 Muhasebe
 Tedarik
 Nitelikli Eleman

KAYNAKLAR

Kitaplar

ALKİN Erdoğan, Arif Esin, *Sanayileşmede Teşvik Sistemleri*, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/90.12.135, 1990

BADİRÜ B. Adedeji, *Project Management*, CRC Press, December, 2011

CAVLI Ahmet, *Yatırım Projeleri Rehberi*, 2.b., İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1995-21, 1995

ÇELİKÇAPA Feray Odman, “Teknoloji Tahmini ve Planlaması”, *Teknoloji Yönetimi*, editörler: Sait Y. Kaygusuz, Feray Odman Çelikçapa, Bursa, Dora Basım-Yayın, 2010

ÇIRPAN Hüseyin, *Girişimcinin Yol Haritası*, MÜSİAD Yönetim Kitaplığı, Nisan 2008, İstanbul

ÇİMEN Murat, *Fen ve Sağlık Bilimleri Alanlarında SPSS Uygulamalı Veri Analizi*, 1.b., Ankara, Palme Yayıncılık, 2015

EMİROĞLU Akif, *Ticari Açıdan Yatırım Projeleri*, İstanbul, 1.b., Ekin Kitabevi, 2002

GOLDRATT Eliyahu M., Jeff Cox, *Amaç*, İstanbul, Özel basım, çev. Ayşe Bilge Dicleli, Optimist Yayınları, 2015

GÜVEMLİ Oktay, *Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi Değerlendirilmesi ve İzlenmesi*, İstanbul, 7.b., Atlas Yayın Dağıtım, Kasım 2001

İNCEKARA Ahmet, *Türkiye’de Teşvik Sistemi*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1995-10

KARABIYIK Lale, Adem Anbar, *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi*, 1.b, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010

KARAGÜL İ. Doğan, *Fizibilite Raporu Hazırlama Esasları ve Örnekleri*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları Yayın No: 1996-27, 1996

KAYGUSUZ Sait Yüksel, Şükrü Dokur, *İşletmelerde Stratejik Planlama ve Bütçeleme*, 1.b., Bursa, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2009

KAYGUSUZ Sait Yüksel, Şükrü Dokur, *Yönetim Muhasebesi*, Bursa, 1.b., Dora Yayıncılık, 2012

KOTLER Philip, Hermawan Kartajaya, Iwan Setiawan, *Pazarlama 3.0*, İstanbul, 2.b., Optimist Yayın Dağıtım: 221, 2012

NOFSİNGER John R., *Yatırım Psikolojisi*, Ankara, 5. b., çev. Sümeyra Gazel, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014

OĞUZLAR Ayşe, *İstatistiksel Veri Analizi I*, 1. b., Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2007

ROSS Stephen A., Randolph W. Westerfield, Bradford D. Jordan, *Corporate Finance Fundamentals*, 8. ed, McGraw-Hill, 2007

SARIASLAN Halil, *Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*, 7.b., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014

ŞAHİN Hüseyin, *Yatırım Projeleri Analizi*, Bursa, 4.b., Ezgi Kitabevi, 2009

TEVFİK T. Arman, *Yatırım Projeleri*, 1.b., İstanbul, Literatür Yayınları, 2012

TAMER Ahmet, *Kalkınma Ajansları Mevzuatı*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012

YÜKÇÜ Süleyman v.d., *Finansal Yönetim*, 1.b., İzmir, Vizyon Yayınları, 1996

Makaleler

AKDEVE Erdal, Erdal Tanas Karagöl, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, S.37, ss. 329-350

AKDOĞU Serpil Kahraman, "1929 Krizi Sonrasında Türkiye Ekonomisinde İktisat Politikası Arayışları: İktisadi Devletçilik", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:22, 2014, s. 348-365

AKYOL Mehmet, “Bölgesel Kalkınma Ve Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Ekonomik Etkilerinin Analizi”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2016, C.5, S.9, ss. 49-61

ARSLAN Erdal, “Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları”, *Kamu-İş İş Hukuku Ve İktisat Dergisi*, 2010, C.11, S.3, ss. 85-108

BAKIRTAŞ İbrahim, Ali Tekinşen, “Dünya Savaşları Ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, 83-100

BROWN James R., Gustav Martinsson, and Bruce C. Petersen. 2017. "What promotes R&D? Comparative evidence from around the world." *Research Policy* 46, no. 2: 447-462. (02.01.2017)

ÇELİK Necmettin, “Teşvik Politikalarının Etkinliğinin Mekânsal Perspektiften Değerlendirilmesi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2017, C.17, S.1, ss. 1-12

ÇETİN Murat, “Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 211-230

ÇİLOĞLU İsmail, “Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikalarının Analizi”, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları*, 1.b., Nobel Akademik Yayıncılık, ed. Mine Nur Bozdoğan, 2014, s. 99

DEMİRGÜNEŞ Kartal, Gülbahar Üçler, “Ar-Ge Yatırımları ve Büyüme:İmalat Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, May2016, Vol. 45 Issue 1, p53-64

ERDİL Oya, Adnan Kalkan, “KOBİ’lere Sağlanan Desteklerin KOBİ’lerin Performansına Etkisi”, *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, s.103-122

EYGÜ Hakan, Onur Yıldırım, “Kuruluş ve Tesis Yeri Seçimine Etki Eden Faktörlerin Lojistik Resesyon Yardımıyla Analizi”, *Atatürk Üni. Sos. Bil. Enst. Dergisi*, Aralık 2016, , Aralık 2016 20(4): 1635-1648

İNCE Ali Rıza, Fuat Çamlıbel, Yunus Emre Birol, “KOSGEB Girişimcilik Eğitimine Katılan Kursiyerlerin Girişimcilik Kararını Etkileyen Sebepler Üzerine Bir Araştırma”, *Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.21, S.1, Y.2016, s.113-123

JONES Charles I., John C. Williams, “Too Much of a Good Thing? The Economics of Investment in R&D”, *Journal Of Economic Growth* 5, (March 2000), no. 1: 65-85., doi:10.1023/A:1009826304308

KARABIÇAK Mevlüt, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 2000, C.5, S.2, ss. 49-65

KASALAK Kadir, “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Sayı:27, ss.65-79

KOÇ İ. Ceyhan, “İzmir İktisat Kongresi’nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, 2000, C.3, S.1, ss. 145-167

Mecit Diren, Turan Atılğan (2007, Temmuz), “Yatırım Kararlarının Değerlendirilmesinde Reel Opsiyonlar Yaklaşımı Ve Hazır Giyim Sektörüne Bir Uygulaması”, <http://idealonline.com.tr/makale/oku/323632>, (24.03.2017), s. 201.

MUNNS Andrew, Bassam F. Bjeirmi, “The Role of Project Management in Achieving Project Success”, *International Journal of Project Management* Vol. 14, No.2, pp.81-87, 1996

NICOARĂ Mihaela, “Balance Sheet Based Financial Diagnosis - Working Capital Working Capital Needs, Net Worth And Net Treasury”, *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 2015, Vol. 24 Issue 2, p228-236

OPREA Alina, “The importance of investment feasibility analysis”, *Journal of Property Investment & Finance*, 2010, 28:1, 58-61

ÖKÇÜN A. Gündüz, “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014, C.30, S.1, ss. 25-44

PATRICK Michael, Nick French , (2016), "The internal rate of return (IRR): projections, benchmarks and pitfalls", *Journal of Property Investment & Finance*, Vol. 34 Iss 6 pp. 2

SPIGARELLİ Ping Lv Francesca, (2016), "The determinants of location choice", *International Journal of Emerging Markets*, Vol. 11 Iss 3 pp. 333 – 356

TEZEL Mustafa, “Türkiye’de 1980-2010 Yılları Arasında Yatırımlara Sağlanan Teşviklerin İBBS Çerçevesinde Bölgesel Ve Sektörel Dağılımı Ve Bölgesel Gelişme Farkları İle İlişkisi”, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları, 1.b.*, Nobel Akademik Yayıncılık, ed. Mine Nur Bozdoğan, 2014, s. 293.

YING LY Gabriel Chen et al. “Managerial Incentives and R&D Investments: The moderating effect of the directors’ and officers liability insurance”, *North American Journal of Economics and Finance* (2016), <http://dx.doi.org/10.1016/j.najef.2016.10.007>

Diğer Kaynaklar

15.06.2012 Tarihli ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, (19.06.2012 tarihli 28328 sayılı Resmi Gazete)

15/6/2012 Tarihli ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, (19/6/2012 tarihli 28328 sayılı Resmi Gazete)

2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/1 Sayılı Tebliğ EK-3

25 Soruda Yatırımlarda Devlet Yardımları, Serhat Kalkınma Ajansı, Nisan 2013, s.19

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu Sirküleri, www.gib.gov.tr, (10.06.2017)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), <http://www3.kalkinma.gov.tr>, (10.05.2017)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), <http://www3.kalkinma.gov.tr>, (10.05.2017)

Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı:2016/9596, www.resmigazete.gov.tr, (09.08.2017)

DEVAUX Stephen A., *Managing Projects as Investments : Earned Value to Business Value*, CRC Press, 2015, Industrial Innovation Series, EBSCOhost, ekutuphane.uludag.edu.tr, (16.12.2016)

ESER Emre, “Türkiye’de Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler”, *T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, 2011, s. 77

FEHR Francis, *Yeni Ürün Tasarlamak, Üretmek Ve Pazarlamak*, Hiperlink, 1989, EBSCOhost, search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=701384&lang=tr&site=ehost-live, (25.01.2017)

HİRİYAPPA B., *Investment Management*, edited by B. Hiriyappa, New Age International Pvt. Ltd., Publishers, 2008, ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=418810>, (16.12.2016)

<http://bigg.tubitak.gov.tr/>, (28.07.2017)

<http://www.ab.gov.tr>, (23.06.2017)

<http://www.ekonomi.gov.tr>, Öncelikli Yatırımların Teşviki, (31.05.2017)

<http://www.gib.gov.tr>, (01.06.2017)

<http://www.tarim.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>, (09.12.2017)

<http://www.tkd.gov.tr>, (03.08.2017)

<http://www3.kalkinma.gov.tr>, (09.05.2017)

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Resmi Gazete, 8 Kasım 2008, Sayı: 27048

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmi Gazete*, Kanun No. 5449, Kabul Tarihi: 25.1.2006

Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul Ve Esaslar, *Resmi Gazete*, Sayı: 27338, Tarih: 03.09.2009

KERZNER Harold R., *Project Management*, edited by Harold R. Kerzner, John Wiley & Sons, Incorporated, 2013. ProQuest Ebook Central, https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag_ebooks/detail.action?docID=1113482, s.3, (27.12.2016)

Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2017/22), *Resmi Gazete*, 13 Eylül 2017, Sayı: 30179

Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar (16.10.1996 tarih, 22789 sayılı T.C. Resmi Gazete)

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 4 Kasım 2012, Sayı: 28457

MİSHRA Rama Chandra, Tarun Soota, *Modern Project Management.*, New Delhi : New Age International (P) Ltd., Publishers, c2005., 2005. EBSCOhost, ekutuphane.uludag.edu.tr, (23.01.2017)

RAMAKRİSHNAN Lalitha, C.S.G Krishnamacharyulu, *Management of Technology*, Himalaya Publishing House, 2008, s. 3.

SAATÇIOĞLU Şermin (Patent Uzmanı), “Ar-Ge Harcamaları ve Patent Başvuruları İle Sektörlerin ve Firmaların Ticari Başarıları Arasındaki İlişki”, www.anahtar.sanayi.gov.tr, (15.01.2017)

SARIASLAN A. Sinan, *Sermaye Bütçelemesinde Risk Analizi Yöntemleri Ve Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, s. 26.

Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi, www.kpmg.com.tr, (29.05.2017)

SUSSMAN David, Lech Kurowski, *Investment Project Design*, edited by David Sussman, and Lech Kurowski, John Wiley & Sons, Incorporated, 2011. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=661460>, s.33-34, (25.12.2016)

Teşvik Uygulama Rehberi, Fırat Kalkınma Ajansı, 2.b, Ağustos 2014

UNCTAD, *Incentives*, United Nations, New York and Geneva, 2004, s. 5.

www.ekonomi.gov.tr, Değişikliklerin Dercedildiği Karar ve Tebliğ_03_05_2017, (20.05.2017)

www.invest.gov.tr, Yatırımcı Kılavuzu, (22.05.2017)

www.kosgeb.gov.tr, (17.07.2017)

www.tocinstitute.org/theory-of-constrains.html, (02.02.2017)

YATIRIM PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ SEMİNER NOTLARI, 1.b., Ankara, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayını, 2009, s.161.

YILDIRIM Mehmet Ali, Kerem Akın, *Yeni Teşvik Rehberi*, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Eray Utku ÖZEK
Tez Adı	Devlet Destekli Yatırım Projelerinde Yatırımcının Yaptığı Hatalar ve Karşılaşılan Sorunlar ve TRB1 Bölgesinde Uygulama
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İşletme
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	<i>Prof. Dr. Sait Yüksel KAYGUSUZ</i>
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 30.03.2018

İmza:

